

Doç. Dr. Mehmet Eröz

DOĞU ANADOLUNUN TÜRKLÜĞÜ

TÜRK KÜLTÜR YAYINI

TÜRK KÜLTÜR YAYINI: 9

FONDS
M. REMZI BUCAK

BİRİNCİ BASKI

INSTITUT KURDE DE PARIS

ENTRÉE N° 2255

DOĞU ANADOLU'NUN TÜRKLÜĞÜ

Institut kurde de Paris

Dizgi - Baskı
SEBİL Matbaacılık ve ticâret
İstanbul — 1975

Doc. Dr. MEHMET ERÖZ

10/10/2016
440 690 D06

DOĞU ANADOLU'NUN TÜRLÜĞÜ

TÜRK KÜLTÜR YAYINI
Beyazsaray — Nu : 41
Beyazıt — İSTANBUL
Telefon : 26 43 52

Institut kurde de Paris

Ö N S Ö Z

Bu kitap, daha önce çeşitli yerlerde yayımlanmış olan, bu konudaki yazılarımızın bir araya getirilmesi ile meydana çıkmıştır. Aynı konu etrafındaki bahisler arasında bir tutarlılık, bir insicam olduğu söylenebilir. Her bahis, başlıbaşına bir ağırlık taşımakta; üzerinde titizlikle ve gayretle çalışılmış olmanın damgasını ihtiva etmektedir. Bu bakımdan küçük bazı tekrarların bile yararlı olacağına inanıyoruz.

Mes'elenin daha sistemli bir şekilde incelenmesi, uzun çalışmaları gerektirmektedir. Tarihi, etnografik ve dille ilgili bütün vesikalar aranmalı; yerinde, cemiyet ve kültür araştırmaları yapılmalıdır. Böyle yoğun bir çalışmanın sonundadır ki, bir senteze, bir terkibe varılabilir; bir eser meydana getirilebilir. İnşallah böyle bir eseri hazırlıyacağımızı umuyoruz. Böyle olmakla beraber, şu haliyle bile bu kitap, günün ihtiyaçlarına, Türkiye'nin bu konu ile ilgili meselelerine, bir derecede cevap verebilecek seviyededir sanırız. Daha önce yayınlanan bazı bölümlerinin gördüğü ilgi ve

teşvik dolayısıyla, bu hükme varıyoruz. Epeyce mektup aldık. Meselâ Siverek'ten Karakeçili Aşireti Beyi Mükrim Bey yazdığı mektupta, «İlminizle, bizim Türklüğümüzü ispatladığınız için size minnettarız,» diyor. Doğubeyazıt'ın veya Diyadin'in «Kanlı» köyünden olup, yedeksubaydan arkadaşım, geçen yıl Hakkın rahmetine kavuşan, genç yaşta göç eden, ortocokul hocası Fevzi Aladağ, bu yazıları okuyunca son derece sevinmiş, bizi candan kutlamıştı. İstanbul Hukuk Fakültesine de devam ediyordu. Yazın Ağrı'ya gidince, köy köy dolaşip bu konuda seminer yapacağını, öğretmenlere anlatacağını, Ağrı gazetelerinde tefrika ettireceğini söylemişti. Herhalde yapmadı; ömrü vefa etmedi. Büyük Türk kollarından, uluslarından biri olan Kanlı Türklerine mensup olan ve «Kürt» adı altında ayrı bir kavme mensupmuş gibi gösterilmek istenen cemaatler içinden yetişmiş olan, bu temiz Türk çocuğunun, Türklüğünün ispat edilmesi karşısındaki sevinci görülecek, ibretli bir şeydi. «Ben yıllardır böyle birşey bekliyordum; bunu arıyordum. Bunu sen yaptın» demiş ve ömeden bu zevki tatmıştı. Nur içinde yatsın.

Bu misallere dayanarak, kitabımızın faydalı olacağına inanıyoruz. Aynı menşeden gelen; tarihi ve içtimai kader birliği olan Türk zümrelerini bölmek; milli birliğimizi ve dirliğimizi bozmak; vatanımızı yıkmak isteyenlerin oyunlarına karşı, eserimizin uyarıcı ve aydınlatıcı tesirleri olursa, kendimizi bahtiyar sayacağız.

İstanbul, Nisan 1975

Mehmed Eröz

DOĞU ANADOLU HALKI

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

DOĞU ANADOLU HALKI

Okumuşumuz olsun, cahilimiz olsun, Doğu illeri halkına hemen «Kürt» der, çıkar. Hiç hatırına getirmez ve hatta bilmez ki, Doğu illerinde yerli şehir Türkleri, Türkmenler, Karapapaklar, Azeriler de yaşamaktadır. Dahası var. Kürt diye anılan insanlar Kurmanç ve Zaza adı verilen iki büyük zümreye ayrılmaktadır. Bunlardan Zaza'lar, Kürtlüğü katıyen kabul etmeyip, Kurmanç'ların Kürt olduğunu söylerler. Tabii, bazı Karahanlı ve diğer Zaza oymakları bu hükümün istisnasını teşkil ederler. Onlara göre, bir Kürt ırkı vardır ve Kurmanç'larla Zaza'lar bu ırkın şubelerini teşkil eder. Beynelmilel cereyanlar da böyle sun'î bir ırk yaratıp, Türkiye'yi parçalamak istediğinden, memleket sathında filizlenme imkânı bulan bu muzır fikirleri yeşertmek için çırpınırlar. İşin bir de küskünlük tarafı vardır. Kürt deyip çıkışımız, birçok kimseyi gücendirmekte, bir kısmını **bozuk ideolojilerin kucağına** atmaktadır. Vaktile merhum Ziya Gökalp bile bunun ezikliğini duymuş, araştırmalar yapmış, sonunda huzuna ermiştir. Meseleyi onun kaleminden takip edelim: «Benim gibi Vilâyatı Şarkıye ahalisinden bulunanlara da Kürt milliyetini izafe ettiklerini gördüm.

O zamana kadar kendimi hissen Türk sanıyordum. Fakat bu zannım ilmi bir tahkika müstenit değildi. Hakikatı bulabilmek için, bir taraftan Türklüğü, diğer taraftan Kürtlüğü tetkike başladım. Evveleminde lisanı başladım. Lisani tetkiklerim gösterdi ki, Diyarbekir'in Türkçesi, Bağdat'tan Adana, Baküya, Tebriz'e kadar imtidat eden tabii bir lisanıdır. Yani Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türklerine mahsus bulunan Azeri lehçesinden ibarettir. Bu lisanıda hiçbir sun'ilik yoktur.»¹.

Konu son derece ehemmiyet taşımaktadır. Bir an önce «Kürt» tâbirinin, ilmî çalışmalarla aydınlığa kavuşturması gerekmektedir. Güney doğu illerinde, Kurmanç ve Zaza boy ve oymakları arasında yaptığımız kısa bir araştırma ve tarihi, ilmî belgelere dayanarak, konuya kısmen de olsa ışık tutmağa çalışacağız.

KÜRT SÖZÜNÜN ASLI NEDİR?

On yıl önce yazdığımız bir makalede² belirttiğimiz gibi, en eski Türk kaynağı olan Göktürk kitabelerinde Kürt sözüne rastgelinmektedir. Gerçekten, Elegeş yazıtında şu ibareyi okuyoruz: «Kürt elinin hanı Alp Urungu altunlu okluğumu bağladım belde, ütken...»³ Bu ibareyi Macar âlimleri ele almışlardır. Bu hususu, merhum Hüseyin Namık Orkun şöyle açıklar: «Kürt El kan ibaresini Németh de bahis mevzuu etmektedir. El kan sözü sonradan İlhan şeklini

1) Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken, Ziya Gökalp, sf, 175 (Küçük Mecmua'ya atıf).

2) Dr. Mehmet Eröz, «Kürtlerin Menşei ve Türkmenlerin Kürtleşmesi». İktisat Fakültesi Sosyoloji Konferansları, 1964-965, Beşinci Kitap, sf. 106-121.

3) Hüseyin Namık Orkun, Eski Türk Yazıtları, İstanbul, 1940, III, 183.

almıştır. İrondaki Moğolların daha doğrusu Moğol hükümdarlarının bu ünvanı taşıdığı mâlûmdur. Burada Kürt adlı bir kabileden de söz edildiği göze çarpar. Kürt sözü Türkçede çığ, kar yığını manalarına gelir. Macar âlimleri eski Macar kabilelerinden Kürtgyarmat kabilesinin ismini buradaki Kürt kabile adile birleştirmektedirler. Hattâ bu Macar kabilesinin içinde Yenisey havalisindeki bu Kürt kabilesinin bulunduğunu dahi kabul eylemektedirler⁴.

Tanınmış Macar Türkologlarından Rasonyinin bu husustaki fikri şöyledir: «Macar Kürt boyu, büyük ihtimale göre, Türk yazıtlarında Yenisey'de gösterilen Türk konfederasyonuna bağlı Kürt kabilesinin kalıntısı olabilir». «Türk kökünden gelen oymak adları şunlardır: Yormatı (Yorulmayan), Kürt (Kar çığ), Ker (Dev), Kesi (parça), Tarhan, Ynaq (rütbe ünvanları). Bunlar arasında Kürt kabile adı, Yenisey çevresi yazıtlarında da geçer». «Macar'lara Türk asıllı Kürt oymağı, Göktürk hegemonyası çağında katılmış olabilir»⁵

Adı geçen Türk asıllı Kürt oymağının Çekoslovakya topraklarına kadar uzanmış olduğunu şu satırlardan anlıyoruz: «Slovakya topraklarında Macarlarla da bir çok Türk unsuru yerleşmiş (Kabar ismiyle tanınan Kazarlar, Kürt, Kesik v.b. soyları)»⁶

Bir İngiliz sosyal antropoloğu da, günümüz İran Azerbaycan'ında yaptığı araştırmalara dayanarak, «Seneklü Oymağı» adı verilen ve Türkçe konuşan bir Kürt Oymağından bahsetmektedir. Adı geçen İngiliz

4) Aynı yerde.

5) Prof. Dr. L. Rasonyi, Tarihte Türklük, H. Z. Koşay terc., Ankara, 1971, sf. 114, 121, 128.

6) Yusuf Blaxkoviç (Kumanoğlu), Çekoslovakya Topraklarında Eski Türklerin İzleri, Reşid Rahmeti Arat İçin, Ankara, 1987, sf. 346.

araştırıcı, bu oymağın Türkleşmiş olabileceğini, Seneklnn de «Hseynekl»nn bozulmuş şekli olması muhtemel olduğunu ileri sürüyor.⁷

Senek kelimesinin Türkçe olduğu anlaşılıyor. Kaşgarlı Mahmud, kelimedden «SenĖek» şeklinde bahsediyor ve Oğuz lehçesinde «su içilen testi, ağaçtan oyulmuş su kab» manalarına geldiğini söylüyor.⁸ Merhum Profesör Zeki Velidi Togan, yayınladığı «Hatıralar» ında, Başkurt Türklerinden olduğunu belirtiyor ve uruğunun «Soqlı-Qay» olduğunu ve «Senekli-Qay» oymağının da kendilerine akraba bulunduğunu söylüyor. «Senek» kelimesini de, Rusya Türklerinin, Sovyet idaresine karşı olan ayaklanmalarını anlatırken açıklıyor: «Ufa, Belebey ve Minzele mıntıkalarında silhsiz Tatar köylüleri ellerinde «Senek» denilen ağaç veya demir çatalları (ki bunlar harmanda saman toplamada kullanılır) olduğu halde, daha 1922 Ocak ayında dağınık şekilde isyan hareketlerine başladılar ve bu harekete «senek isyanı» denildi»⁹. Bu kayıtlarda açıkça görülüyor ki, Türkçe konuşan Seneklü Kürtleri z Trktrler.

Aşık Paşazade ve Tac-t-Tevârih, Çelebi Mehmed'in ölümü sırasında İran'dan gelmiş ve evvelce Yıldırım Bayezid'e hekimlik etmiş, «Kürd Ozan» isimli bir şahıstan bahsederler.¹⁰ Afganistan Türkleri arasında incelemelerde bulunan Gunnar Jarring, birçok yerde Kürt olarak adı geçen «Mukri» leri, Tumano-

7) R. Tapper, Black Sheep, White Sheep and Red-Head, İran, Journal of the British Institute of Persian Studies, 1966, cilt IV. den ayrı basım, sf. 83.

8) Kaşgarlı Mahmud, Divan Lgat-Türk, B. Atalay terc., III. 367.

9) Prof. Dr. Zeki Velidi Togan, Hatıralar, İstanbul, 1969, sf. 7 ve 294.

vic'ê dayanarak, Göklen Türkmenleri ile ilgili gösteriyor.¹¹

Ebülgazi Bahadır Han'ın, Şecere-i Terakime (Türklerin Şeceresi) isimli eserinde, Ceyhun Nehri kenarında Kürdiş isimli bir yerden bahsedilir. Burada yaşayan bir uruğun adı «Kütler» (Kürtler?) dir (Muharrem Ergin yayını, sf. 93).

Osmanlı resmi kaynaklarında Türkmen'le Kürt aynı manaya gelmektedir. Nitekim bir fermanında Kılıçlı'lardan «Kılıçlı Kürdü» diye bahsedilirken, gene onlarla ilgili diğer bir fermanında «Türkmen taifesinden totalı ve Kuş ve Acurlı Tuğı Seyhlü ev Günce ve Kazlı ve Çepni ve Hacılı ve Elici ve Kılıçlı nam sekiz adet cemaatler ahâlilerinin Ruka ve Dolab nehir havâlisinde iskânları münasib olmağta...» deniyor. Diğer bir belgede Türkmen'le Kürt yanyana ve eş manada şöyle kullanılıyor: «... cemaatinin Türkmenleri ki cem'an otuz altı cemaat...» Bu otuz altı cemaat arasında «Asaf Kethüdaya tabi Ekrad Kılıçlı cemaati (Kılıçlı Kürtleri cemaati)» de vardır. Diğer bir belgede, Carit, Tacirli, Afşar ve Bektaşlı gibi Türkmen aşiretleri arasında «Kılıçlı Türkmeni» nden de bahsediliyor.¹² Son gezimizde Kılıçlı Türkmenlerini de ziyaret ettik. Maraş'ın Pazarcık kazasında yirmi kadar köy kurmuş olan Kılıçlılar Alevi Türkmendirler. Ana dilleri Türkçedir. Kurmançça bilenleri de vardır. Tipler, giyim kuşamları, gelenekleri, örf-adetleri ile Türklüğün özünü yaşatmaktadır. Şamanizmin bir çok kalıntısını gelenek halinde devam ettirdiklerini görüyoruz. Bir-

10) Prof. Dr. M. Fuad Köprülü, Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar, İst. 1934, sf. 279.

11) Gunnar Jarring, The Distribution of Turk Tribes in Afganistan, Lund, 1939, sf. 348.

12) Ahmet Refik, Anadolu'da Türk Aşiretleri, İst. 1930, sf. 86, 96, 107, 191.

çok Türk ulus ve uruğunda «Kubaşık» ismiyle anılan yardımlaşma; imece usulü, kılıçlılar arasında aynı adla yaşamaktadır. Eski Türklerin başlarına giydikleri «Börk» keçeden yaptıkları ve bazı hallerde giydikleri başlığın adıdır ve «Börkenek» şeklinde Kılıçlılar arasında bilinir. «Kubaşık», Pazarcık'a bağlı Alevi Kürt köylerinde de bilinmektedir, aynı isimle anılmaktadır. Bu cemaatlerin boy ve oymak isimlerinden aşağıda bahsedeceğiz, asılları hakkında tarihî kaynaklara dayanarak bilgi vermeğe çalışacağız. Gene bu gezimizde ziyaret ettiğimiz, Diyarbakır'ın Çınar kazasına bağlı Şükürlü köyünün Alevi türkmen halkı da, imece ve yardımlaşma usulünün adına «Kubaşık» demektedir.

Osmanlı kaynaklarında Türkmen'le Kürt'ün yan yana ve hemen hemen eş manada kullanıldığını belirtmiştik. Buna dair birkaç misal daha verelim. Bir devlet fermanında «tavayifi Türkman ve Ekrağdan (Yani Türkmen ve Kürt taifelerinden) Receplü Afşarı cemaati»¹³ nden bahsedilmektedir. Bilindiği gibi Afşar (Avşar) lar Oğuzların büyük bir boyunu teşkil etmektedirler, Türkmendirler.¹⁴ Avşar geleneğinde de Avşar'la Kürt aynı uruktan, kardeş sayılır. Bunu Dadaoğlu'nun şu şiirinde açıkça görüyoruz:

«Yozgat tarafından da çıktı bir Paşa
Avşar'ınan Kürdü yakdı ateşe
Çadırcı emeğin gitmesin boşa ,
Beri gel hasmın gör Mecit Paşa.»¹⁵

Bu bir iskân bozlağıdır ve Avşar'larla Kürtlerin

13) Aynı eser, sf. 145.

14) Bu hususta geniş bilgi için Prof. Dr. Faruk Sümer'in «Oğuzlar» kitabına bakınız.

15) Nebi Dadaoğlu, «Avşar Faciası ve Dadaoğlu», Türk Düşüncesi, sayı 8, (41), 1957.

zorla iskân olunuşlarını anlatır. Burada bahsi geçen Kürtler, Adana'nın, Kozan ilçesinde beş köy halinde iskân edilmiştir. Bu köyler Aslanlı, Hayvalı, Hacılar, Üçdut ve Hamam köyleridir. Bu köylerde yaşayan halk, kendilerini Horasan'dan gelmiş Lek ve Kırıntı Kürtleri olarak isimlendirmektedir. Bu köylerden Aslanlı köyünü sekiz yıl önce ziyaret ettik. Türkçeden başka dil bilmiyen, Türkçenin de en özlüsünü konuşan, Toros'larda yaz aylarında ziyaret edip, çadırlarında kaldığımız yörüklerden en ufak farkı olmayan Türkmenlerle karşılaştık. Bu misalden de anlaşılıyor ki, dili Türkçe olan, fakat uyruk veya ulus adı Kürt olan boylar ve oymaklar, Afganistan'da, İran'da ve Türkiye'de vardır ve bunlar Göktürk'lerle, Kumân Türkleriyle akrabadırlar.

Tarihi belgelerde, «Lekvanik Ekradı» (Lekvanik Kürtleri) ve Lekvanik ve tedavii karnitli (kırıntılı olacak) ve Hacılar nam üç cemaat...»¹⁶ ve «Karnitili ve Lek ve Hacılar namında üç Kürt aşireti...»¹⁷ ifadeleriyle, bu köyler halkından bahsedilmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, köylüler, Hamam köyü halkının Lek Kürdü olduğunu, diğer dört köyün Kırıntılı Kürdü olduğunu söylemişlerdir ki, bu ifade belgelerin doğru okunması halinde, şifahî rivayetler, yazılı kaynağın aynı olduğunu gösterir.

Aslanlı Köyünde, Avşar'lardan Aşşık Omar (Aşık Ömer) oturmaktadır. Dadaloğlu'nun soyundan geldiğini iddia etmektedir. Aşşık Omar'ın kendisi gibi şair olan kızkardeşini Kayseri'nin Pazarören'ine bağlı Söğütlü Köyünde (Avşar Köyü) ziyaret ettikten sonra, bu iddianın doğruluğuna inandık. İkisil de ana-

16) A. Refik, aynı eser, sf. 145-6.

17) Cevdet Paşa, Tezâkir, Ankara, 1963, sf. 117.

dan doğma kuvvetli şair. Okuma, yazmaları yok. Fakat irticalen söyledikleri şiirleriyle, günümüzün binlerce ozanını (!) mahcup edebilirler. Aşşık Omar'ın şu ağıtında birçok Türk boyu ve boy beyleri, «Kürt yeğeni» olarak gösterilmektedir:

Delma dakma değer, evvelden ağa
Bal sumak çektirir solundan sağa
Umucuya verir atınan deve
Bektaşoğlu Kürt yeğeni değil mi.

Ah ediyor garaları görenler
Tütünün sündüğü yere alı salanlar
Üçtuğlu vezirden duzzak alanlar
Mursaloğlu Kürt yeğeni değil mi?

Avşar gedip gerisine dönünce
Ördekli'de belli yurdu gonunca
Hah demeden bin atlısı binince
Avşar Beğ Kürt yeğeni değil mi?

Çarşı bazarıdı evinin içi
Avşar iskân getti ne idi suçu
Duşmanın üstüne çekerdı göcü
Avşar Beğ Kürt yeğeni değil mi?

Atlar ener de babam çeşmeye
Ebbeğesi vurur gümüş ireşme
Cerid'inen, Tecir'e de baş goşma
Güccügalioğlu Kürt yeğeni değil mi?

Aşşığın dalgası galman gusura
Bizim eller iskân getti yesire
Boğazı canlı gartal endi Mısır'a
Göveloğlu Kürt yeğeni değil mi?

Yukarıda adı geçen «Kırıntılı» oymağının ismini taşıyan köylerimiz de vardır. Gümüşhane'nin Şiran kazasının Alevî Türkmenlerle meskûn «Kırıntı köyü» ve Tarsus'a bağlı «Kırıntı köyü» (Yeni adı Çınarlı) misal olarak verilebilir.. Diğer bir Osmanlı belgesinde, birçok Kürt oymağı, Danişmendli Türkmenleri arasında ve Danişmendli Türkmeni olarak gösterir: «... Danişmendlü cemaatinden... Veli Kethüdaya tâbi Kürd Mehmedlü cemaati... Cırık Ali kethida ve oğlu Koca'ya tâbi Kara Kürd cemaati... Hacı Bekir kethüda ve Halil Kethüdaya tâbi Şiritli Kürdü cemaati... Balıkesir sancağında Su Sığırlığı ve Ömer köyü nam kariyye kurbinde Timur kapu ve Viran han demekle maruf arazli hâliyyede iskân olunup firmabaad beyinlerinde teayyün kesb eylemiş ihtiyar eyledikleri mütemed âdemler cemaatlerine başıbug tayin olub içlerinde fesad ve şekavet ider olur ise kendüleri ahz ve hâkime teslim eylemek üzere ihtiyarları ve iş yerleri marifetile birbirlerine kefile virilüb arazii metbureyi ma'muru âbâdân ziraat ve hiraset idüb...»¹⁸. Bahsettiğimiz ferman 1103 (1691) tarihini taşımaktadır ve bu işle kimlerin vazifeli olduğu başındaki şu ibare ile anlaşılmaktadır: «Reka beğlerbeğisi mahmud ve Aydın muhassılı Abdülbaki ve... ve kadılarına ve ol havalide olan mütesellimler ve voyvodalar ve iş erlerine hüküm ki...»

Kanuni devrinde, Oğuz boylarından Beydili Boyu, kırk oymaktan ibaretti ve bu kırk oymaktan birinin adı «Kürtler Oymağı» idi.¹⁹ Bozulmuş Türkmenlerine mensup «Kürt Mihmatlı Oymağı» iki asır kadar önce, Ay-

18) A. Refik, Aynı Eser, sf. 104 - 5.

19) Prof. Faruk Sümer, *Bozoklu Oğuz Boylarına Dair*, A. Ü. DTCFD, cilt XI. sayı 1, sf. 80.

dın'ın Kuşadası kazasına yerleşmişti.²⁰ Bugün Kuşadası'nda Türkmen mahallesi denilen mahalleyi Kürt Dinar'a iskân edilen Danişmendli Türkmenleri arasını Mihmatlu oymağı kurmuştur. Aynı Mihmatlu Kürtlerini da da görürüz.²¹

Şerefname, «Kürt Döğer» isimli bir Kürt boyundan bahseder. Bilindiği gibi, Döğer veya Döğerlü 24 Oğuz boyundan biridir. (22) Aynı kaynakta adı geçen Kürt Döğer'lerin ırkî menşelerini gösterici bilgi verilmektedir: 1568 tarihli Ruha (Urfa) sancağı defterinde bu kabile, Cemaat'ı Ekrâd'ı Döğerlü (Döğerlü Kürtleri Cemaat-ı) şeklinde yazılmaktadır. Kabilenin vergiye tâbi şahısları arasında, Bayram, Gündoğmuş, Budak, Yağmur, Kaya, Sarı Tanrıverdi, Durmuş, Dünder ve Satılmış gibi Türkçe adlar taşıyanlar ve hattâ Karkın gibi bazı oğuz boyları adı almış kimselere bile tesadüf olunmaktadır. Bu Döğerlü (oradaki halk arasında telâffuzu Düğerlü) kabilesinin Urfa'nın şimal doğusunda bulunan yurdu, son zamanlara kadar kendi adıyla anılmakta idi.»²²

Hun Türklerinde ve Göktürklerde, Oğuz Türklerinde, on ikisi sağ, on ikisi sol olmak üzere yirmi dördümlü bir siyasî ve içtimaî teşkilât sistemi bulunmaktadır. Aynı teşkilat usulünü, Moğollar'da, Harzemşahlar'da, Memlûkler'de Akkoyunlular'da, Safeviler'de görürüz. «Macar alimî Andras Alföldi, Çin serhadle-

20) Çağatay Uluçay, Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri, İst. 1945, sf. 384 - 5.

21) Dr. Cengiz Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretleri İskân Teşebbüsü, İst. 1963, sf. 69.

22) F. Sümer, Döğerlere Dair Türkiyat Mec. X., 153. Ayrıca «Oğuzlar» a da bk.

23) Aynı makale, sf. 152.

rinden cenubi Rusya bozkırlarına kadar muhtelif sahelerde kurulmuş, muhtelif Türk devletlerinde mevcudiyetini iddia ettiği çifte hükümdar müessesesi de bununla alâkalı bulunmaktadır.»²⁴ Aynı teşkilât usulünü Kürt boylarında da görmekteyiz. Gerçekten «Safevi devrinde Kara - Bağ'da yaşayan ve 24 obadan meydana gelen bir topluluk da, teşkilâtına uygun olarak, «İğirmi dört» adını taşıyordu. Şeref Han, bu topluluğun Kürd menşeli olduğunu söylüyor. Yine ona göre kendi mensup bulunduğu Bitlis dağlarındaki Ruzeği adlı Kürd boyunun 24 obadan müteşekkil olup, bunlardan 12 obanın Bilbasi ve 12 obanın da Kovalsi adını taşıdığını söylüyor».²⁵

Akşehir civarındaki Kadioğlu Köyü, 1891 de 8 Kürt ailesi tarafından kurulmuştur. Daha önce Hatırlı Köyünün yaylası imiş. Kürt adı verilen köylülerin söylediğine göre, ataları Türkistan'dan gelen Türklerdir. İnan'da bir müddet kalıyorlar. İnek beslediklerinden, bu göçebelere, İranlılar Farsça «İnek Yeri» manasına gelen «Gavestiya» adını veriyorlar.²⁶ Kürt boy ve oymaklarının isimleri bu şekilde yabancılaşmış olabilir.

Dahiliye Vekâletinin 1933 de çıkardığı «Köylümüz» isimli kitapta, çoğu Ege, Marmara, Akdeniz ve İç Anadolu'da olmak üzere, «Kürt» ismi taşıyan 81 adet köy adı bulunmaktadır. Biz bunlardan bazılarını gördük. Halkı Türktür, Türkmendir ve Türkçe konuş-

24) Fuad Köprülü, «Orta zaman Türk Hukuk Müesseseleri», İkinci Türk Tarihi Kongresi Kitabı, İst. 1943, sf. 388 - 90.

25) Faruk Sümer, Oğuzlar, Ankara, 1967, sf. 207 - 8.

26) W. Ruben, Anadolu'nun Yerleşme Tarihi, A. Ü. DTCFD, cilt V. sayı 4, 1947, sf. 376.

maktadır. Yukarıdan beri belgelerle, delillerle gösterdiğimiz, Türk kavminin, Kürt ulus, uruk ve boylarına mensup, oymakların yerleşmesi ile kurulan bu köyler çevrenin, içtimâî ve tarihi şartların da tesirile olacak, asıllarını kaybetmemişler, Türkçelerini unutmamışlardır. Fakat Doğu illerindeki Kürt oymakları eski Türkçenin yanına Farsçanın bozulmuş şeklini ve bir kısmını Arapça kelimeyi ekliyerek karma bir dil meydana getirmişlerdir. Öyle bir dil ki, boydan boya, oymaktan oymağa farketmektedir. Zaza'larla, Kurmanç'lar birbirlerinin konuştuğunu anlamamaktadırlar. Dillerinin ortak olan yanları, Türkçe kelimelerdir ve tek tek Farsça kelimelerdir. Meseleyi daha derinliğine olarak, Kurmanç ve Zaza boylarının anlatmağa çalışacağımız ileriki sayfalarda ele alacağız.

Buraya kadar Türkçe konuşan Kürt boylarını ele aldık. Şimdi de, Türkçe konuşmayan ve kendilerine Kürt denen Kurmanç ve Zaza boylarını, uruklarını inceleyelim. İlk «Kurmanç» tabiri üzerinde duralım. İlimi, yıkıcı ideolojilerine kurban etmek isteyen bazı Kürt ideologları, garip yakıştırmalar ve zorlamalarla «Kurmanç» kelimesini açıklamağa çalışırlar. Onlardan birine göre, Farslar, «Kürt» kelimesini Araplardan almış ve onu «Türkman» gibi «Kürtman» şekline sokmuş ve bu kelime zamanla bozularak, değişikliğe uğrayarak «Kurmanç» haline gelmiş. İlimi tarafı olmayan bu iddianın üzerinde durmağa değmez.

Türk kaynaklarında «Kurmanç» kelimesi bulunmamakla beraber, «Kurman» kelimesi mevcuttur. Kat'î iddiada bulunmamakla beraber, birinci kelimenin son harfi olan «ç» harfinin düşebileceği ve tabirin «Kurman» haline gelebileceğini tahmin ediyoruz. İleride yapacağımız çalışmalarda daha iyi ip uçları elde edeceğimizi umuyoruz. Biz şimdilik Kurman ke-

limesi üzerinde duralım. Türkçe'de Kurman «gedeleç, yaylık, yay kabı» manalarına gelir.²⁷ Tuna boylarındaki Kuman Türkleri arasında da «Kurman» isimli bir boya rastlıyoruz. Rasonyi'nin belirttiğine göre, Kuman Türklerinin boylarından bazılarının isimleri şunlardır: «Ayaz... Çakan, Torsuk, Çubuk, Kurman... Kolbas (orduyu yen)... Alpra (Albura), Karsak (bugünkü Kartsag şehrinin adı bundan çıkmıştır), İlan, Çurtan, (büyük bir Kuman kabilesinin ismi)...»²⁸ Tatar mollaları arasında bir mollanın isminin «Kurman» olması²⁹ Kuman Türklerinden olan Kırım ve Kazan Tatarlarının eski boy isimlerini yaşattıklarını ve Tatarlar arasında Kuman isimli kimselerin bulunabileceğini gösterir.

27) Kaşgarlı Mahmud, Divan, I, 444, III, 16.

28) L. Rasonyi, Tuna Havzasında Kumanlar», Belle-ten, sayı 11-12, sf. 413.

29) Prof. Dr. Zeki Velidi Togan, Bugünkü Türklü Tür-kiistanı ve Yakın Tarihi, İstanbul, 1942-7, cilt 1, sf. 271.

KARAKEÇİLİLER

Türkiye'nin birçok yerinde Karakeçililer'e rastlanır. Eskişehir, Bilecik, Bursa, Balıkesir ve kısmen Adapazarı illerinde Karakeçili Yörükleri kalabalık bir nüfus teşkil ederler. 80 - 90 yıl önce Bursa Valisi Ahmet Vefik Paşa tarafından mecburî iskâna tabî tutulmuşlar ve birçok köy meydana getirmişlerdir. Ertuğrul Gazi'nin mensup bulunduğu Kayı Boyu'ndan olduklarını söylerler. Her yıl Eylül ayının ortasında, Ertuğrul Gazi'yi ziyarete giderler. Vaktiyle bu ihtifâl günü çok muhteşem olur, ciritle oynanır, pehlivanlar güreşir, kurbanlar kesilir, yemekler yenir ve üç günlük ziyaret ve geleneğe dayanan yarış ve müsabakalar sonunda, herkes oba'sına dönermiş. Bir yere kadar toplu halde, başta sancaktarları olmak üzere en az beş - altı yüz atlı olarak gidilirmiş. Şimdi bahsedeceğimiz Karakeçililer bunlar olmayıp, Urfa bölgesinde, Türkçeden ayrı bir dil konuşan Karakeçililer'dir. Biraz önce bahsettiğimiz Bilecik (Bozöyük) Karakeçilileri, Urfa'da akrabaları olduğundan bahsetmişlerdi. Şimdi bahsedeceğimiz Urfa Karakeçilileri de, diğer Karake-

çilller'i kendilerinin akrabası sayıyor ve Ertuğrul Gazi'nin torunu olduklarını söylüyorlar. Şurasını da hemen belirtelim ki, bu kanat ve bilginin, Siverek'teki bütün Karakeçililer tarafından paylaşılıp paylaşılmadığını araştırmış değiliz.

Ayrıca Gaziantep'te Türkçe konuşan Körkün, Barak ve Hacıbayram köyleri, Karakeçililer'in kurduğu köylerdir. Haymana (Ankara) nın Karakeçili Nahiyesi ve Bingöl'ün Simsor köyü halkı Karakeçili olup, galiba Türkçeden başka dille konuşmaktadırlar.

Siverek kazasında 60 - 70 kadar Karakeçili köyü vardır, ayrıca kasabanın içinde bir Karakeçili mahallesi bulunmaktadır. Cumhuriyetten önce Karakeçili Boyu, Suriyede Raka'ya kadar uzanmakta idi. Siverek karakeçililer'i dört ana kola ayırılır:

1) Şihan (Şihlar), 2) Ceraban (Cerabiler), 3) Balekân (Balekiler), 4) Aminan (Aminiler). **ŞIHAN OY-**

ŞIHAN OYMAKLARI

1) Hacan, 2) Musikân (Arapça «Bıçakçılar» manasına geliyor), 3) Kubatan (Kubatoğulları da deniyor), 4) Sıhimam, 5) Kotan, 6) Davaran, 7) Şihkân, 8) Binkasım.

Türk göçebelerinde uruk, boy, oymak isimleri, çok zaman o cemaatlerin başında bulunan veya atası durumunda olan bir şahsın adından alınır.¹ Bu kadeyi yukarıda sıraladığımız Şihan oymaklarının ikisine tatbik edelim. Kubatan veya kubatoğulları isimli oymak, adını «Kubat» isimli bir atadan veya oymak beğinden almış olmalıdır. Nitekim, Danişmend Türkmenlerinden, «Büyük Selmanlı cemaati» nin kethü-

1) Bu hususta şu makalemize bk. «Türk İçtimai Teşkilâtı Hakkında Görüşler» Töre, Ekim, Aralık 1971, sayı 5, 7.

dasının (oymak beğinin) adı «Kubad Kethüda» dir.² Karakoyunlu Devletinde de aynı isimle anılan kimse-lerin bulunduğu şu kayıttan anlaşılmaktadır: «Kara-koyunlu hükümdarının Tatar Hatun adını taşıyan hem-şiresi, Ağaç-eri Reisine verilmiştir ki, bundan Ağaç-eri reisinin Hasan Beg adlı oğlu doğmuştu. Ağaç-eri'lerden Hüseyin Beg ise, İskender Mirza'nın en sadık emirlerinden olup, onun Alıncak kalesinde katli üze-rine oğlu Kubad'ı, kalede bulunan diğer beğlerle bir-likte Kara- Koyunlu hükümdarı ilân etmişti»³. Bingöl'deki Beritanlı'lardan bir oymağın adı da «Kobatlı» dır.⁴ «Kotan» Oymağının adı da, bu isimdeki bir şahıs-tan gelmedir. Uygur Türkleri arasında da «Kotan»ın erkek adı olduğunu biliyoruz.⁵

CERABAN OYMAKLARI

1 — Rezan, 2 — Andarî, 3 — Düpişik, 4 — Torun, 5 — Hacı halli, 6 — Şahkolu, 7 — Berejek, 8 — Gök-çe.

Bunlardan üçü üzerinde duralım. «Şahkolu» bel-ki vaktiyle «Şahkulu» şeklinde olmuş olabilir ki, Do-ğu'daki diğer bazı Türkmen aşiretlerinde olduğu gibi, Şah İsmail'e olan bağı ifade eder. Bugün de İran'da, «Şahseven» adı verilen Alevi bir «Türkmen» aşireti yaşamaktadır. «Torun» a gelince, bu kelime Türkmen-ler arasında bir nevi asaleti, cemaat içindeki itibarlı, nüfuzlu bir zümreyi ifade eder. Göçebe Yörüklerin şe-

2) Ahmet Refik, Anadolu'da Türk Aşiretleri, sf. 104.

3) Prof. Dr. Faruk Sümer, Kara-Koyunlular, Ankara, 1987, c. I, sf. 30.

4) Cemil İşbir, «Bingöl» ün Tarih ve Coğrafyası», Al-tan, s. 36 - 38, Mart-Mayıs 1938, sf. 42.

5) Bk. Prof. Dr. A. Caferoğlu, Eski Uygur Türkçesi

kovetlerine mani olmak için yazılan 1146 tarihli bir padişah fermanında bu ünvana rastlıyoruz: «Cerid, Tacirlü ve Afşar ve Kılıclu ve Bektaşlu boy beğlerine ve kethüdalarına ve sair torunlarına hüküm ki...»⁶. Türkiye'nin çeşitli yerlerinde «Torun» kelimesi ile anılan altı köyümüz vardır. Ayrıca Avşar'ların oymaklarından birinin adı da «Torun» dur ve en yiğit oymaklardan biri sayılır.⁷

Danışmendli Türkmenlerinin bir oymağının adı «Gökçelü» dür.⁸ Hatıramızda kaldığına göre, Dinar taraflarına yerleşen «Horzum» Yörüklerinin bir köyünün adı «Gökçe» idi. İnan Azerbaycan'ında da «Gökçelü» lerin olduğunu işittik.

BALEKÂN (BALEKİLER) OYMAKLARI

1 — Hıdraşk, 2 — Musikân, 3 — Kadiyan (Kadılar), 4 — Aliçepik, 5 — Çaput.

«Kadılar» adıyla anılan birçok köy ve aşiret ismi bilinmektedir. «Çaput» ise Türkçe bir kelime olup, bez parçası, paçavva manasına gelir ve türbelere, keramet umulan ulu ağaçlara çaput bağlanır. Kaşgarlı Mahmud'un Divan'ında da bu kelime, «Çapgut» şeklinde geçmekte ve çaput, şilte anlamını vermektedir (1,451). «Balekiler» le «Balebekli» ler arasında ilgi bulunabilirse, birincileri Yeni İl Türkmenlerinden saymak gerekecektir. Şöyle ki: «Konar göçer Yeni İl Türkmanından Ca'ber ve Balebekli ve Çakallı ve bazı tavayifi Türkman cemaatleri...» nden bahseden fermanında⁸, bu husus açıkça görülüyor.

6) A. Refik, aynı eser sf. 191.

7) A. Refik, aynı eser, sf. 130.

8) Prof. F. Sümer, Oğuzlar, sf. 279, 300.

Sözlüğü, İstanbul, 1988, sf. 183.

AMINAN OYMAKLARI

1 — Meluyan, 2 — Dodan, 3 — Musikân, 4 — Ubik, 5 — Habkân, 6 — Bilisök, 7 — Rutik.

Karakeçili Boy beyleri, bugün Karakeçili adı verilen Mızar Nahiyesinde oturmaktadırlar. Bunlara «Mirek» adı verilmektedir. Bu isim «Mir» kelimesinden gelmiş olsa «Miran» şeklinde olması icap ederdi. İddia olarak ileri sürmemekle beraber, bir ihtimalden bahsedeceğiz. Bu kelime belki de «Tirek» veya «Direk» in bozulmuş bir şekli olabilir. Selçuklularda «Kabile reislerine verilen tirek («Direk») unvanı da alp ile birleşerek, «Alp-tirek» veyahut «Alp-direk» şeklini alıyordu. «Harzemşahlar devrinde Cend hududunda yaşayan Türk kabile reislerinden birinin Alp-direk unvanı» taşıdığını biliyoruz.¹⁰

Karakeçili Boyunun damgası «X» işaretidir. Meselâ, yıllar önce göçebelik yaparlarken ovada bir kuyuyu görünce, kuyunun taşı üzerine, taşı kazımak suretiyle damgalarını vururlardı. Bu, o kuyunun artık onlara ait olduğunun âlâmeti idi. Bu âlâmete, damgayı «Vesim» adını verirler. Bu damga şekli, Yazıcıoğlu'nun listesine göre, Avşar damgasıdır. Reşidüddin'in listesine göre Kızık damgasıdır. Mirek'lerin şahsi damgaları da Kaşgarlı Mahmud'un listesindeki Kayı damgasına, Reşidüddin'deki karkın damgasına yaklaşılmaktadır.¹¹ Bu hal Urfa Karakeçili'lerinin Oğuz Türklerinden olduğuna dair diğer bir delil olmaktadır.

Karakeçililer, boynuzsuz koça «Baran», boynuz-

9) A. Refik, aynı eser, sf. 129.

10) Bk. «İlig Maddesi», İslâm Ansiklopedisi, c. 5, (II), sf. 973.

11) Prof. Dr. F. Sümer, «Oğuzlar» kitabındaki listelere bk.

lu koça «Koç baran» derler. Diğer Kurmançlar arasında da aşağı yukarı aynen söylenir. Bunu Diyarbakır, Pazarcık'da da gördük. Cend emiri meşhur Şah-Melik'e bir İranlı müellif «beranî» yahut «berranî» sıfatını vermektedir. «Kara-Koyunlular'ın adını taşıdıkları koyuna hususi bir ehemmiyet verdikleri ve mezar taşları olarak koç heykelleri kullandıklarını biliyoruz. Kara koyunlu hânedanın Baranî yahut Baranlı (Koçlu) adını taşıması, mezar taşları olarak koç heykelleri yaptırması (?)»¹² hususlarını, Prof. Faruk Sümer gibi tereddütle karşılamıyor, «Baran» la «Koç» arasında, yukarıda gösterdiğimiz gibi, yakın ilgi buluyoruz. Prof. Z. V. Togan, İskitler arasında bir «Baran Kabilesi» nin mevcudiyetinden bahsettiği gibi, Şahmelik'ten söz ederken «Baran» hakkında da şu dikkat çekici bilgiyi veriyor: «... bu rivayete göre, Şahmelik, kırk bin hane Oğuzun hanı olan Ali Hanın oğlu imiş. Bu «Ali Han», Ali Tegin midir, yahut ta başkası mıdır bilemeyiz? ABU'L-HASAN ALİ AL-BAY-HAQL bu Şahmelik'in ismini «Abu'l-Favaris Şahmelik b. Ali al-Baranî» ve lâkabını da «Horezmşah husam aldavla» şeklinde kaydeder. «Al-Baranî» nisbeti, YAKUTta Buhara'dan beş fersah mesafede bir köy olarak zikredilen mevkii, keza TABARİ'de «al-Atrâk al-Barâniyin», yani Baran Türkleri kaydını hatırlatıyor. Karakoyunlu hanedanının mensup olduğu boy da Baranlı'dır.»¹³ Görüyor ki, Prof. Togan, zengin atıflarda bulunarak, Baran Türklerinden, Baran Urgu'ndan, Baran Kabilesi'nden bahsediyor. Bu açıklamalar ortaya koyuyor ki, Kurmanç Dili adı verilen ve Türkçe ile ilgisi bulunmadığı ileri sürülen bir lisan içinde,

12) Prof. F. Sümer, Kara-Koyunlular, sf. 16-17.

13) Prof. Z. V. Togan, Umumi Türk Tarihine Giriş, sf. 46, 181.

«Koç'u ifade eden «Baran» kelimesi, çok eski Türk boyları ile ilgilidir ve Türkçedir ve gene Türkçe olan «Koç» kelimesi ile birlikte kullanılmaktadır. Gene bu izahat gösterir ki, diğer Kurmançlar gibi Karakeçililer de, Kara-Koyunlu Türkleri ve diğer Türkleri ve diğer Türk uruk ve boyları ile akrabadırlar.

Meşhur Kürdolog Minorsky, «Baran» kelimesinde kavmi rabita yoluna gitmeyerek, coğrafi bir münasebet buluyor. Buhara ve Merv yakınlarındaki «Baran» köylerinden bahsederek, tezini kuvvetlendirmeğe çalışır.¹⁴ Böyle köylerin olması kavmi bir bağın olmadığına delil teşkil etmez. Yukarıda Prof. Togan'ın ifadeleri ile açıkça görüldü ki, «Baran Türkleri» vardır. Minorsky, Kürt kelimesini, Ksenofon'un Karduk'larına bağlamaya çalışırken de aynı sakat yolu takip ediyordu. Yukarıda en kuvvetli delillerle «Kürt» kelimesinin Türkçeden geldiğini ve «Kürt Boyu» nun bir Türk boy'u olduğunu ortaya koyduk. Bütün Türk dünyasında köy ve şehir adları, uruk boy ve oymak adları ile ilgilidir.¹⁵ Prof. Sümer'in yazısında, İhanlı, Celyirli ve Eretna paralarının «Bârân» adlı bir darp mahallinde basılmış olması da bu gerçeği değiştiremez.

Karakeçili beylerine «Mirek» veya «Beyler» denildiğini yukarıda söylemiştik. Mirek'lerden Mükrim Beyin dayısı Bozan Bey, 1920-24 yıllarında Urfa Milletvekili olmuştur. Meclis Albümü'ndeki papak'lı resminin altında -ki Karakeçililer de bu eski baş giyim va-

14) V. Minorsky, «The Clan of The Qara - oyunlu Ru-
Qoyunlu Ru-
lers», Köprülü Armağanı, sf. 394 - 95.

15) Bu hususta şu makalemize bk. «Ege Bölgesinde Yer (Köy ve Şehir) Adları», Reşid Rahmeti Arat İçin, Ankara, 1966, sf. 176-188.

sitasına, eski Türkçe şekliyle, aynen papak derler, «Suruç Aşireti Reisi Bozan Bey» kaydı bulunmaktadır. Demek o zaman, Karakeçililer'e Suruç kasabasına izafeten bu isim verilmiştir. Bu noktada, Karakeçililer ve Urfa'daki Kurmanç'lar arasında çok kullanılan Bozan ismi hakkında bilgi vermek iyi olacaktır. Prof. Zeki Velidi Togan'ın kayıtlarından öğrendiğimize göre, Afganistan, Özbek kabileleri arasındaki 'Katağan uruğunun' üç oymağından biri olan 'Türt-Ata'nın dört arısından biri olan 'Mardad' in üç tire'sinden biri «Bozan» dır. Özbek'leri «doksan iki boy Özbek» (Toksan iki bavlı Özbek) diye gösteren bir «Nesebnâme», Özbeklerin Altın Orda zamanındaki, yani Mangıt-Nogay ve Kazakların ayrılmalarından önceki hâvette bulunan kabileler arasında «Buzan» da vardır. Ayrıca Astarhan civarındaki bir yaylanın adı da «Buzan Yaylası» dır. Sultan Melikşah'ın maiyetindeki Selçuklu Oğuz Beylerinden birinin adı «Bozan Beğ»¹⁶ veya «Emir Bozan» dır.¹⁷

Siverek'e bağlı Karakeçili köylerinin bir kısmının isimleri şunlardır:

1 — Ağören, 2 — Deliktaş, 3 — Karayük, (Karahöyük'ün bozulmuş şekli olmalı) 4 — Karadibek, 5 — Kurtini, 6 — Başibüyük, 7 — Göltü, 8 — Mezra (Mezrea'dan gelme), 9 — Mizar, (yeni adı: Karakeçili, nahiye merkezidir), 10 — Karacaviran, 11 — Çabakçur (Bingöl'ün eski adı Çapakçur idi. Buna dair açıklamayı aşağıda vereceğiz), 12 — Azimülk, 13 —

16) Prof. Z. V. Togan, Bugünkü Türkill (Türkistan) Tarihi, sf. 45, 43, 139.

17) Doç. İbrahim Kafesoğlu, Sultan Melik-Şah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu, İstanbul, 1953, sf. 59, 91, 93.

Karafirk, 14 — Keş, 15 — Beyan, 16 — Timeyti, 17 — Uzuncuk, 18 — Uzunziyaret, 19 — Üzümkar. (üzüm bağları var), 20 — Zilfil, 21 — Kılıçek, 22 — Kızılali, 23 — Daşlı (Taşlı), 24 — Beyali, 25 — Torunali. 26 — Kabik, 27 — Bozkuyu, 28 — Kabasırt, 29 — Kabahaydar, 30 — Celâbder (yeni adı: Tanrıverdi), 31 — Kapaklı, 32 — Gelâ (Kale), 33 — Kazanî, 34 — Boğdük, 35 — Kırbanî, 36 — Mehmedihan, 37 — Şevək, 38 — Payamlı, 39 — Kantara, 40 — Mehmetverin, 41 — Kurbağali, (köy civarında bataklık var), 42 — Sülük-lü, 43 — Sadıklı, 44 — Salor, 45 — Çipini, 46 — Çandırkeş, 47 — Mezincik, 48 — Toru, 49 — Osmanbey, 50 — Saluca.

Yukarıda sıraladığımız köy isimleri, açıklamaya lüzum göstermeyecek derecede öztürkçedir. İçlerinden birkaçının manasını daha da derinleştirerek açıklamakta fayda vardır. Bilindiği gibi bütün Türk illerinde, tepeciklere, insan eliyle yapılan toprak yığınlarına «höyük» denir. Karayük (höyük) köyü adını buradan almıştır. Türkiye'nin her tarafında «Karacaviran» isimli köyler mevcuttur (Karstan Aydın ve Edirne'ye kadar). Türk boyları, Bizans Roma ve diğer eski kavimlerden kalma köy ve şehir yıkıntıları, harabeleri civarına gelip yerleştiklerinde, bu harabelere «Viran» veya «Ören» adını vermişler ve toprağın rengine, çevrenin şartlarına göre buna bir (Ak, kara, kızıl) sıfatını ekliyerek, Karacaviran, Karacaören, Akören, Kızılcaören v.s. gibi köy isimleri türetmişlerdir. Burada adı geçen Karacaviran köyü de bu kaideye uymaktadır. Çabakçura gelince, bu kelimenin tam karşılığını bilmemekle beraber, «Çabak» ve «Qur» kelimelerini bilmekteyiz. Eğer bu kelime birleşik bir isimse, o takdirde şu açıklamayı yapabiliriz: Kaşgarlı Mahmudun Divan'ında «Çabak» kelimesinin, Orta

Asya'da ufak bir göl balığının adı olduğu açıklanmaktadır. (bk. Divan, I, 381). Eski Uygur Türkçesinde ise «Çur», bir rütbe demektir (Caferoğlu Sözlüğü, sf. 66). Eğer bu kelimenin aslı «Çor» idiyse, manası eski Türkçe'de «sarılğan bitki» demektir (Divan, III, 121, 122). Yörükler, «Çor» kelimesini «sakat, çürük» anlamında kullanıyor. Bulgar Dağı'nda, bir Karakoyunlu obasında, Yörük kadınlarının, at sırtında yaylalara satmak için öteberi getiren bir satıcıdan alışveriş ederken, «Qorlu» diyerek, sakat, kurt yeniği olan elmaları almak istemediklerini görmüştüm. Trakya'daki «Çorlu» kazasının adı da buradan gelmiş olsa gerektir.

Gerek Siverek'in Çabakçur köyü, gerek Bingöl'ün eski adı olan Çapakçur, manalarını açıkladığımız kelimelerle ilgili olabilirler. «Keş», Kaşgar'lı Divan'ından başka, Orhun kitabelerinde bile geçmektedir. Bu son kaynakta adı geçen kelime, «okluk, ok konulan şey, sadak» demek oluyor.¹⁸ Yörük ve Türkmenler, bir nevi çökeleğimsi peynire «Keş» adını vermektedirler. Silifke ve Erdemli taraflarında konup göçen, bugün ise Erdemli'ye yerleşmiş bulunan iki Yörük oymağının adı «Keş» kelimesinden meydana gelmiştir: Karakeşli ve Keşlitürkmeni.

Beyan, «Beylere» Kazanî, «Kazanlı» demek olabilir. Payamlı bademli demektir. Gerek bu bölgede, gerek Batı Anadolu'da, bademin adı payamdır. Denizli'nin Acıpayam Kazası ismini buradan almıştır. «Payam» la söylenen birçok köyümüz vardır. Yörükler karışık şeye çandır derler. Çandırkeş, bu duruma göre karışık peynir, demek oluyor. «Salor» ve «Çipni» ise, «Salur» ve «Çepni» nin bozulmuş şekilleridir. Demek ki bu iki köy, Salur ve Çepni boylarına mensup iki oymağın, iki Oğuz göçebe obasının buralara yerleşmesi ile vücut bulmuştur.

KARAKEÇİLİLER'DE MADDİ KÜLTÜR

Otuz kırk yıl önce göçebeliği terkederek, yerleşik ziraat kültürüne geçen Karakeçililer, çadırı da terkederek, köylerde yaptıkları evlerde oturmaktadırlar. Fakat yaz aylarında çadıra çıkanlar gene bulunmaktadır. Karakeçill Nahiyesinde muhteşem bir bey çadırı gördük. Onbeşi ortada, onbeşi bir tarafta, onbeşi de diğer tarafta olmak üzere kırk beş direkli, otuz beş metre boyunda bir kara çadır (Kone reş). Yörük çadırlarından biraz farklı olmakla beraber, onları andırıyor. «Reş» kara, «Kon» da «Çadır» demek oluyor. Bazı Yörük oymaklarında, obalarında, kolan ve çadır dokumak için kullanılan basit tezgâhlara, Yörüklerin «Kon tezgâhı» dediğini görmüştük. Acaba buradaki «Kon», konmaktan mı geliyor? Kurmançların çadır yerine kullandıkları «Kon» da oradan mı doğmuştur, kat'i birşey söylenemez. Fakat bir yakınlık göze çarpıyor.

Çadır önce, haremlik, selâmlık olarak, «Berdi» den yapılmış «Çit» le ikiye bölünür. Harem kısmı da, «Argon» denen mutfak ve ocak ve «Köz» adı verilen

odacıklara ayrılır. Kamışı yanyana bağlarlar, üzerine renkli iplik sararlar ve halı, kilim gibi nakışlar meydana getirirler. Karşıdan bu kamış duvara bakınca, insan dikine tutulmuş bir halı seyrediyor sanır. O kadar göz alıcı, zevk verici, san'atkâranedir. Berdiden meydana gelen duvara «Çit» dendiğini söylemiştik. Türk erkek isimleri arasında «Berdi» ismini de görüyoruz. Nitekim Altın Ordu devletinde «Berdi Bek» tanınmış bir şahsiyetti. Aynı kelime bugün Türkiye'nin bir çok yerinde aşağı yukarı aynı manada kullanıldığı gibi, Orhun Kitabelerinde de geçiyor ve «Kamış vesaireden yapılan kulübe, çit, sınır» diye bahsediliyor.¹ Kaşgarlı Divan'ında ise şu şekilde izah ediliyor: «Kamıştan veya dikenden yapılmış duvar veya hüğ, çardak. Üzerine alaca nakışlı Çin ipeklisi»² Anlaşıyor ki, yabancı kuvvetlerin bizden koparmağa çalıştıkları insanlar, en eski mesken şekilleri olan çadırın bir parçasına «Çit'e» verdikleri ismi, Orta Asya'dan, bin beş yıl öncesinden getirmişler, kaybettikleri birçok kelimeye rağmen bunu yaşatabilmişlerdir.

Hem mutfağa, hem de ocağa «Argon» diyorlar. Kelimenin menşe ve manasını bulamadık. Yalnız eski Türk kaynaklarında «Argın» ve «Argun» kelimeleri mevcuttur. Argın, Kıpçak grubundan bir uruktur (kabiledir)³. Argın (Argun) kabilesi, üç büyük şubeye ayrılır: «Mumun, Kuvandık, Süyündük»⁴. Ayrıca, Babür

1) H. Namık Orkun, Eski Türk Yazıtları, İstanbul, 1940, c. I, 170, 174; III, 147.

2) Kaşgarlı Mahmur, Divan Lûgat-İt-Türk, I, 320, III, 120.

3) Prof. Z.V.Togan, Türkili (Türkistan) Tarihi, s. 29.

4) Prof. Abdülkadir İnan, Makaleler ve İncelemeler, Ankara, 1968, s. 4.

ün 913 (1507/1508) te Argun'ların daveti üzerine Kandahar'a doğru yola çıktığını biliyoruz.⁵ Argun, «Sıçan cinsinden yarım arşın uzunluğunda bir hayvan» adıdır.⁶ Güney Doğu Azerbaycan'da, Maraga yakınında bir bölgenin adı «Arkun» dur.

Dokuma tezgâhında kullandıkları demir tarağa, «Kerkit» adını veriyorlar. Yörükler buna «Kirkit» derler. Yağ çıkarmak için tuluğu astıkları çapraz üç ağaca «çatme» derler. Yörüklerde bunun adı «Çatma» dir. Sayısız benzerlikler bulmuş durumdayız. Fakat bunların hepsini açıklamak, geniş yer alacağından kısa kesiyoruz. Sadece deve isimlerine dair bir iki açıklama yaparak ve kadın kemerlerinden bahsederek, Karakeçililer bahsine son vereceğiz. Onlardaki gelenekler, bazı kelimeleri, diğer boyları açıkladıktan sonra, yeri gelince, gene kısa olarak ele alacağız.

Karakeçililer, devenin üzerine konulan semerimsi şeye, Yörükler gibi «Havut» derler. Havut üzerindeki bir çift ağaca, «Katap» derler. Yörükler ise, «Hatap» der. Deveye «Devey» derler. Dişi deveye «Meye» derler. Yörükler buna «Maya» adını verir. Bazı yerlerde kadın güzelliği bu sıfatla tarif edilir. «Maya» kelimesi, bir deve ismi olarak Orkun Kitabelerinde, bin beş yüz yıl öncesi Orta Asya Türklüğünün maddi kültürü olarak aynen geçmektedir.⁷ Karakeçililer, tefeküre dalmış gibi oturup, geviş getiren bir deveyi «Lök» kelimesi ile anarlar. Yörük ve Türkmenler'de de kelime aynen ve aynı manada kullanılır. Ağırbaşlı, az konuşan insana «Lök gibi oturuyor, maşallah» denmesi bundan ötürüdür ve eski Türk göçebe kültürünün ha-

5) Babür, Vekayi, Ankara, 1946, c. II, sf. 665.

6) Divan (Kaşgarlı), I, 120.

7) Bk. Eski Türk Yazıtları, II, 85 - 86.

len kültürümüzde yaşamakta oluşunun delilidir. Devenin hamuruna (deveye çiğ olarak verilen burçak hamuru), Karakeçililer «Lök» derler. Hazmedilemeyen, mideye oturan yemek için, «mideme lök gibi oturdu» lâfında Karakeçililer'in deve hamurundan gelmez. Aşiret reisinin karısı için deve havudu üzerine yapılan, çitadan, kenarları Berdi'den ve üstü örtülü yere «Hanayi» adı verilir. Diğer kadınların deve üstünde yapılan mahfillerine «Toğda» veya «Toda» denir.

Kadınlar bellerine, gümüşten, çok süslü, işleme- li, kıymetli, «Kember» denen kemerler bağlarlar. Aynı kemerleri, az farklı olarak ve gene gümüşten yapılmış şekilde, Bilecik - Adapazarı Eskişehir Karakeçilli Yörük kadınları da kullanmaktadır. Bu giyim tarzı çok eski bir Türk geleneğidir. «Hemen hemen bütün Orta Asya'da ele geçen heykellerin birer kemeri ve bu kemerin yanlarından sarkan birer süs uçları olduğunu biliyoruz. Kuray ve Kudırge'deki Göktürk buluntuları da, bu kemerlerin mevcudiyetini açık olarak ispat etmiştir. Kayışın üzerinde madeni plâkalarla süslenirdi. Sarkan uçların hepsi aynı boyda idiler. Bu kemer şekli Turfan'da ve Avrupa Avarlarında çok yayılmıştı. Altaylar'da bilhassa Tuva eyaletinde bulunan heykellerde, bu kemer uçlarına çok rastlanmıştır. Tuva heykellerinin bu kemer uçları çok mübalâğalı bir şekilde süslenmiş Kuray Kurganlarında bulunan bir kayış ucunda, Göktürk yazısı ile bir Kitabe de vardır. Kemer için «Kurşak» deniyordu.

Göktürkler devrinde kemere takılan ve içine çakmak taşı ile «kav» konan, deriden veya kumaştan yapılmış bir çanta çok yayılmıştı. Bu çantalar, Altay, Tuva ve Orhun bölgesinde umumiyetle yuvarlak idiler. Kırgız ülkesindeki bazı heykellerin iki tane çantası vardı. Orhon kitabelerinin yanında bulunan bir hey-

kölin, çantasının üstten bir kapağı da vardı. Kapak üzerinde bir sırim, çantadaki delikten geçirerek kilitleniyordu. Tuyakta kurganlarında bu çantaların kumaşlardan yapılmış tiplerini görüyoruz. Çakmak taşı ve kavlara da Kudırğa kurganında rastlanmıştı. Göktürk devrinin bu çantaları Volga Bulgarları kültür çevresinde daha çok yayılmıştır».8 Bu uzun iktibastan anlaşılacağı üzere, Karakeçili Yörükler ve Urfa Karakeçilileri kadınları, eski Türklerdeki kemer kültürünü yaşıyorlar. Yalnız o zaman bu kemerleri erkekler de takıyor. Bu gün ise, gümüşlü kemerler kadınlar tarafından takılıyor, deriden yapılan, kav çakmak konulan kemerler ise erkekler tarafından kullanılıyor. Yörükler, Aydın, İzmir, Zeybekleri bu kemerleri kullanırdı. Dinar Türkmenlerinde, meşin kemerlerin kullanılmakta olduğunu yakından tetkik fırsatı bulduk.

Rasonyi'nin kaydettiğine göre «Romalılar, Hun kemerlerini en değerli ganimet sayıyorlardı.9 Bu Hun kemerleri, yukarıdan beri anlatmağa ve bugünkü Türkiye'de yaşadığımız, kullanıldığını izaha çalıştığımız kemerlerden başka birşey değildir. Bu kadar delil, Urfa Karakeçililerinin ve diğer Kurmanç'ların Türk asıllı olduklarını açıklamaya yeter. Bununla beraber, biz gene başka deliller bulacak, diğer boyları açıklarken bunları da izah edeceğiz. Bilecik Karakeçili Yörükleri, kendilerinin «Karakeçili» değil, «Karakeçeli» olduklarını, bir padişahın hışmından korkarak atalarının, aşiret isimlerini değiştirdiğini, gizlediğini iddia ederler. Aynı rivayeti Urfa Karakeçililerinden de dinledik.

8) Doç. Dr. Bahaeddin Ögel, İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihi, Ankara, 1982, sf. 156 - 157.

9) L. Rasonyi, Tarihte Türklük, Ankara, 1971, sf. 74.

KARAKEÇİLİLER'DE GELENEK, TÖRE

Karakeçililer cidden çok misafirperver insanlar. Misafir ağırlamakta adeta yarış ediyorlar. 1959 larda Sarıkamış'tan Urfa taraflarına intikal eden bir süvari bölüğünâ, ağırlıkları ve atlarıyla birlikte, bir haftaya yakın ağırlıyor, askerin ihtiyacını temin ediyor, atların yemini tedarik ediyorlar. Süvari alay kumandanı, meşhur binicilerimizden Albay Eyüp Öncü, Karakeçili beylerine, bu asil ve Türk'e yakışır davranışlarından ötürü, takdir ve teşekkürlerini bildiren bir mektup yazıyor. Bu mektubu camlatıp, çerçeveletip saklıyorlar. Bu mektubu iftihar ederek bize de gösterdiler.

Karakeçililer vaktile hatırlı, saygı değer misafirlerinin önüne, yiyecek olarak koyun başı çıkarırlardı. Bu hatırlı misafir, pilâv ve başka yemeklerden de yiyebildiği halde, onun asıl payı bu koyun başı olurdu. Bugün şehirli misafirlere koyun başı çıkarmıyorlar. Sadece kendileri gibi aşiret geleneğine bağlı, aşiret reislerine, beylerine, büyüklerine çıkarıyorlar. Hatâtâ iki aşiret, «Hunî» adı verilen kan davasını bırakıp, barışmaya karar verdiklerinde, bir taraf diğerine ziyafet verir, önüne zengin bir sofrâ çıkarır. Bu sofrâda baş da bulunur. Yemeği veren şahsın çocukları, yemeğin türlü yerlerinden tadar, yemekte zehir bulunmadığını gösterdikten sonra, hasım misafirlerini buyur ederler. Gaziantep Barak Türkmenlerinde şehirli olsun, köylü olsun bütün hatırlı misafirlere baş ikram edilmekte olduğunu öğrendik.

Gerek Karakeçililer'in, gerek Barak'ların misafire baş ikram etme geleneği, çok eski bir Türk töresine dayanmaktadır. Türk töresinde buna «Ülüş», «Pay», «Müçe» denir. Kaşgarlı Mahmud «Ülüş» kelimesini,

paylaştırmak, dağıtmak, üleştirmekle izah ediyor. Oğuz (Türkmen) geleneğinde, yirmi dört Oğuz boyu'nun yaylalarda, kışlalarda, şölenlerde, toylarda, savaş hallerinde belli, değişmez mevkileri vardır. Bu mevkilere «Orun» denirdi. Bundan başka «her mevkiin kendine mahsus 'Ülüş'ü vardır. Bir kabilenin muayyen bir mevkie oturması, kesilen hayvanın muayyen bir veya bir kaç azasında onun hakkını göstermiş olur. Bu hak yalnız kabilenin değil, bir aile azalarına karşı bile rivayet edilir (meselâ babası hayatta olmıyanlar kendi evlerinde baş kemiğini bile ellerine almazlar, ananeye göre, güden (bağırsak) ve boyun çobanın hakkıdır. Çoban bunu talep edebilir..... 'müçe' (ülüş) ananesi, XV. asırda Anadolu'da yaşamıştır. Alaeddin Keykubad devrinde ise bu anänenin bir Kanun (Oğuz türesi) sıfatı ile tatbik edildiği o zamanda rivayet olunmuştur... Alaeddin Keykubad'ın şöleni, yalnız Reşideddin'den mülhem değildir... Yazıcıoğlu Ali'nin rivayetleri dikkat çekicidir:

İşbu tertip üzre oturmaq gerek

Önlerinde müçeler durmaq gerek

Qımız ü Oomran da bu tertibile

Ağa (ve) ini (küçük erkek kardeş) arasında içile

Uruğ ü suyuna (soyuna ?) göre virile...

... bu rivayetteki «müçele» kelimesi şüphe yoktur ki Kırgız - Kazak ve Başkurlarda istimal edilen «müçe» istilahının aynı olup, aynı «hisse» ve «ülüş» manalarında kullanılmıştır¹⁰

Prof. Togan, bu usulün çok eski bir Türk geleneği olduğunu söyler ve Selçuk oğulları zamanında da tatbik edilmiş olduğundan bahseder. «Eski Türk usu-

10) Abdülkadir İnan, «Orun ve Ülüş Mesalesi», Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mec., C. I., 1931, sf. 125 - 24, 131.

lünce memleketi evlâd arasında taksim keyfiyetinin (yani «ülüş» sisteminin) Kılıç Arslan II. tarafından, Anadolu'nun 1188 de 11 oğlu arasında taksim edilmiş olmasını, bir sistem değil, bu hükümdarın kendi şahsi ve güya akılsızca tedbiri gibi izah etmek te yanlışır.»¹¹ «Selçuk'dan sonra oğulları ve torunları, Türk adeti üzerine, kendilerine bağlı Türkmen boylarını ve diğer kuvvetleri aralarında taksim etmişlerdi».¹²

Aşıkpaşazade de «ülüş» kelimesinden şu şekilde bahseder: «Vilâyeti tımar üleşdürdiler», «İmaretün kim kapusu açıldı ve ta'âmı kim pişdi, Orhan Gazi evvel kendü eliyle üleşdürdi»¹³

İç, Doğu ve Kuzeydoğu Anadolu Alevileri, her hafta cuma akşamları yaptıkları Cem'de, kesilen kurbandan ilk önce lohusalar, gebe kadınlar hastalar ve fakirler için bir hisse ayırırlar ki buna «Pay» denir. «Ülüş» karşılığı oluyor. Ege ve Toros Tahtaları ise, pişirdikleri yemeklerden birkaç komşusuna da gönderirler. Buna, Toroslardakiler «Ülü», Ege'liler «Ülüş» adını verir. Bu hal eski Türk geleneğinin ismiyle yaşadığını gösterir.

Çok açık şekilde görülüyor ki, Urfa Karakeçilileri, Türkçeden başka bir dil konuşmalarına rağmen, çok eski bir Türk geleneğini, «Müçe», «Pay», «Ülüş» adetini yaşatmaktadır. Sadece bu keyfiyet bile onların Türk asıllı olduğunun en büyük isbatıdır, şahididir.

Diğer bir gelenek «cirit oyunu» geleneğidir. Cirit bilindiği gibi çok eski bir Türk sporudur. Karakeçi-

11) Z.V. Togan, Umumi Türk Tarihine Giriş, sf. 201.

12) İbrahim Kafesoğlu, «Selçukun Oğulları ve Torunları», Türkiyat Mec., c. XIII., 1958, sf. 118.

13) Aşıkpaşaoğlu, Tevârih-i Âl-i Osman, Atsız neşri, sf. 117, 119, 120.

tiler (Urfa), her cuma namazından sonra köy meydanında toplanırlar. 40 - 50 atlı iki kola ayrılır ve birbirlerinden rakip davet ederler. Biri diğerini yakalarsa, hazeran kamışı ile hafifçe vurur. Böylece onu mağlûp etmiş olur. Vaktile bilinen cirit oyununu da oynarlar-mış, şimdi o terkedilmiş. Esasen o ciridi bugün sadece Bilecik Karakeçilileri ve Erzurum - Gümüşhane çevresi köyüleri oynamaktadır, diğer yerlerde terkedilmiştir.

Düğün adedleri, diğer Türk boylarındakinin hemen hemen aynıdır. Kız istemede «Kalın» (başlık) adedi vardır. Kalın, bütün Türk dünyasında bilinmektedir. Kazak'lar, Kırgızlar da aynı kelimeyi kullanır. Kaşgarlı Mahmud, «Kalinğ» diye bahsettiği kelimeyi, «öncül, mihir olarak kadına verilen çeyiz» diye açıklamaktadır (III, 371, 372). Bugün Afganistan'da yaşayan Özbek'ler de, «Kalın» kelimesini aynı manada kullanmaktadırlar.¹⁴ Ege, Akdeniz, İç Anadolu'nun birçok yerlerindeki Yörükler, Türkmenler, köylüler kız istemede, müstakbel gelin için bir pazarlık ederler. Bu bedel aynı ve nakdî olabilir. Buna «Başlık» veya daha ziyade «Kalın» denir. Bu mal veya parayı kızın babası, kızının ihtiyaçlarına sarfeder. Bazı babalar da sırf kendileri için bu parayı isterler. Çok dikkat çekicidir ki, Bin beş yüz iki bin yıl önce yaşamış olan Orta Asya Türkleri de, aile yuvasını kurarken, aynı geleneği tatbik ediyorlar ve evlenecek kız için verilen aynı ve nakdî bedele, tıpkı bugünkü Urfa Karakeçilileri, Bilecik Karakeçilileri, Yörükleri, Türkmenler, Afganistan özbekleri ve Kaşgarlı Mahmud gibi «Qalinsiz» keli-

14) Gunnar Jarring, *Uzbek Texts Form Afghan Turkestan*, Lund, 1938.

mesi, çeyizsiz kalırsınız anlamına geliyordu.¹⁵ Bu kültür devamlılığı bize çok şey öğrettiği ve gurur verdiği gibi, Kürt denilen ve Türkçeden başka dil konuşan aşiretlerin, boyların, oymakların da Türk asıllı olduklarını ortaya koymaktadır.

15) Hüseyin Namık Orkun, Eski Türk Yazıtları, İstanbul, 1939, I, 104, 106.

ZİYA GÖKALP'İN KARAKEÇİLİLER HAKKINDAKİ FİKİRLERİ

Ziya Gökalp'in Karakeçililer hakkında söylediklerini nakletmek, hem Karakeçillier bahsini tamamlamak hem de biraz aşağıda ele alacağımız Türkân Aşireti ile ilgili fikirlerin bulunması bakımından faydalı olacaktır. Ziya Gökalp, bizim önceki yazılarımızda ele almış olduğumuz Siverek Karakeçilileri hakkında şu bilgiyi veriyor:

«Viranşehir Milli'sinin komşusu ve rakibi, Karakeçi kabilesidir. Bu kabile, isminin de delâlet ettiği veçhile, Bursa'daki Karakeçi'nin bir şubesidir. Fakat, Türkçeyi unutarak Kürtleşmiştir. Karakeçi köyleri arasında (Salur) adlı bir köy vardır. Salur malûmdur ki Oğuz ilinin yirmi dört boyundan biridir. Bundan başka Karacadağ'ın civarında (Kanklı)... vardır. Bu isim, Kanklıların da vaktiyle Karakeçiye komşu olarak yaşadıklarını gösterir. Türkân aşireti de Karakeçi'ye komşudur. Zaten evvelce Türkân aşireti Karakeçi kabilesine tâbi iken, İbrahim Paşa zamanında zorla

Milli'ye tâbi ettirildi. (Türkân) Oğuz'un (Beğdili) boyundan olduğu gibi, Karakeçi içinde de Beğdili köyleri vardır.

Karakeçi kabilesi asıl Karakeçi ile, Şihan amaresinden mürekkeptir. Asıl Karakeçi, Ceraban, Aminan, Balekân batınlarını muhtevindir. Şihan amaresi de, Davaran, Şihkân, Belûlân batınlarını muhtevindir. Karakeçi'nin eski zamanlarda reisleri Caraban batının Hasib Ağa ailesi denilen bir aileden çıkardı. Bu aileye yalâ (Torunlu) ismi verilir. Şimdiki reisleri ise Aminan batınına mensuptur. Bu riyaset ailesi gûya Çabakçur'dan gelmiştir. Şimdiki reisleri ise Vedii Beyin oğlu Abdülkadir beydir.»¹

Ziya Gökalp'ten naklettiğimiz yukarıdaki parçada, bir de «Kanklı» kelimesi geçmektedir. Çok kötü ve silik yazıldığı için diğer kelimeyi okuyamadık. Mezar olabilir. Kelimenin asılını bu seyahatte öğrenebilirdik, fakat hatırlıyamadık. Kanıglıların bir zamanlar Karakeçililer'e komşu olarak yaşaması ve bugün görülememesi, Kürt cemaetleri arasında Kanklı'ların da erimiş halde bulduklarını gösterir. O halde kısaca Kanklılar hakkında bilgi vermekte fayda vardır. Çin tarihçileri, milâttan önce Orta Asya'da yaşayan boy-lar arasında «Kang» ve «Kağ - Cü» lerden bahseder-

1) Ziya Gökalp, Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler, (Fotokopi), sf. 22-23. Bu eser, Ziya Gökalp'ın el yazısı ile, üstad tarafından bir defter halinde hazırlanmış ve bu eserin hazırlanmasını rica eden Cumhuriyetin ilk Millî Eğitim Bakanlarından Dr. Rıza Nur'a gönderilmiştir. Rıza Nur bu defteri sonradan Sinop Kitaplığına hediye etmiştir. Elimizdeki fotokopi oradan alınmıştır. Eserin küçük bir kısmı vaktile Zonguldak'ta çıkan Doğu Dergisinde (143), sayı: 7-8) ve Sinop Gazetesinde (1926, Teşrinievvel) yayımlanmıştır.

ler. Semerkand için de «Kağ memleketi» tabirini kullanırlar.² Kağlı'lar tarihi kaynaklarda, daima bir arada anılır ve onlarla bir zümre sayılırlar. Ayrıca «Kırgızlarda İçkicilik şubesinde, Nayman oymağında, Kon, Kesek oymağında Kağlı = Kanklı, Kadırşa içinde yine Kağlı, Küçük Yüz Kazaklarında Alimumlu = Alimoğlu'nun Baybaktı şubesinde Kanık gibi ufak oymakların Özbek, Başkurt, Nogay ve Uluğ Yüz Kazaklarından olan Kağlı kabileleri ile münasebeti olmadığını iddia etmek mümkün değildir. «Başkurtlar içinde de Kağlı'ların varlığı anlaşılıyor. Gerçekten Başkurt kabilelerinin içinde Yurmatı, Kıpçak, Katay, Tamyan'larla birlikte Kanklı'lar da görülür.³ Kaşgarlı Mahmud, «Kağlı» için «Kıpçak'lardan büyük bir adamın adı» diyor.⁴ Kağlı, kağrı arabası manasına da gelmektedir.⁵

TÜRKÂN AŞİRETİ (Boyu)

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Ziya Gökalp, Oğuz İlinin yirmi dört boyundan, Beğdili boyuna mensup bulunan Türkân'ların vaktile Karakeçililer'e tabi olduğunu, sonradan Viranşehir'de müstebit bir derebeyi olan İbrahim Paşa'nın Milli federasyonuna bağlandığını söyler. Siverek Karakeçilileri bunu teyit ederek, Türkân'larla aralarının vaktile çok iyi olduğunu, fakat bir iki kan davası hadisenin, Türkân'ları Millî'ler safına ittiğini belirttiler.

2) Prof. D. W. Eberhard, Çin'in Şimal Komşuları, çev.: N. Nluğtuğ, Ankara, 1942, sf. 37, 70, 212.

3) Prof. Abdülkadir İnan, Makaleler ve İncelemeler, Ankara, 1968, sf. 1, 2, 7, 55, 72, 176, 177.

4) Divan, III, 379.

5) Caferoğlu, Uygur Sözlüğü, sf. 165 ve Divan, III, 379.

Ziya Gökalp, naklettiğimiz ifadesinden başka, Türkân'lardan, «Türkân gibi esasen Beğdili boyuna mensup, Türk olduğunu bilen, fakat Kürtçe konuşan bir Türk aşireti» diye bahseder.⁶ Türkân'lar bize de Türkmen olduklarını, atadan, dededen böyle duyduklarını, Süleyman Şah'ın dört oğlundan birinin burada kaldığını, onun soyundan geldiklerini söylediler. Ziyaret ettiğimiz Karacadağ'a bağlı Karabahçe köyü halkı Türkmenlerini iftiharla belirttiler; dedelerinin muhitin tesiri ile Türkçeden başka dil de öğrendiklerini söylediler. Hepsi de Türkçe biliyor ve Kerkük, Azeri ağızına yakın şekilde konuşuyorlar.

Türkân'ların en kalabalık olduğu kaza, Siverek Kazasıdır. Nizip, Birecik, Suruç'ta da Türkân köyleri olduğunu söylediler. Siverek'e bağlı; Türkân köyleri şunlardır: 1 — Karabahçe köyü. (Aşağıkarabahçe, Yukarıkarabahçe, Çevirme isimli üç mahalle veya obası vardır. Koyun bakımı için ağaçlarla çevrilmiş bir yer olduğundan buraya Çevirme adı verilmiş. Bazı yerlerde buna «ağıl» ve «tokat» denir.) 2 — Çıkrık Köyü, 3 — Söylemez Köyü (Anadolu'nun muhtelif yerlerinde beş altı adet Söylemez köyü vardır), 4 — Nohut Köyü, 5 — Demirci Köyü (Demirciler Anadolu'nun muhtelif yerlerinde kalabalık oymaklar halinde görülmüş, köyler kurmuşlardır. Sadece Ege'de sekiz on kadar Demirci köyü Türkiye'de de 78 adet Demirci, Demircili köyü vardır. Demirci Mehmet Efe, bu boydandır. Maraş Pazarcık'ına bağlı Kılıçlı köylerinin yanında da bir Demirci köyü mevcuttur. Hatay'ın alınmasından sonra, Suriye'den Türkmenler buraya nakledilerek iskân edilmiş. Çok sert insanlar olduğu söyleniyor. Hemen hepsi Demircilikten anlıyormuş. De-

6) Ziya Gökalp, aynı eser sf. 3.

mek oluyor ki, Türkân'lar arasında da Demirci oymağı vardı) 8 — Emeni Köyü (Dede Korkut hikâyelerinde Emen isimli bir kahraman olsa gerekir), 7 — Asice Köyü, 8 — Güllüce Köyü, 10 — Bögürtlen Köyü (Türkçede bögürtlen şeklinde söylenir ve yabancı bir yemiş manasına gelir), 11 — Tiftil Köyü, 12 — Altunahir Köyü, 13 — Feyat Köyü, 14 — Gazi Köyü, 15 — Kazangedik Köyü.

Türkânların köy isimleri Türkçe olduğu gibi, diğer yer adları da Türkçedir. Meselâ; Çirrik, Han, Kurbanınarı (Kurmançça pınara «Kani» denildiği halde, bu pınara eskiden beri Kurban pınar denirmiş), Kızılkuyu, Hüdâvendigâr (Dördüncü Murad'ın Bağdat Seferine giderken buradan geçmiş olmasının hatırası olarak bu isim verilmiş), Kol'ubaba Ziyareti (Karacadağın zirvesinde bir yatağın adıdır. Kürt denen köylüler yaz aylarında bu yatağı ziyaret ederek adak adar, kurban keserler. Bu eski Türk dini olan Orta Asya Şamanizminden kalma bir gelenektir ve Türk dünyasının her yerinde, bütün Türkler, bilhassa göçebe Türkler tarafından riayet edilir. Türkân'ların ve civar Kürt aşiretlerinin bu geleneğe bağlılığı, onların Türk menşeli oluşlarının diğer bir delilini teşkil eder.)

Türkân'larda boy ve oymak isimlerini hatırlayanları bulamadık. Kullandıkları bazı kelimeler üzerindeki açıklamayı yazının sonuna saklıyoruz. Diğer bütün aşiretlerin kelimeleri ile birlikte ele alacağız.

PAZARCİK (MARAŞ) TA KURMANÇÇA KONUŞAN AŞİRETLER:

Kendilerinin de, komşularının da kabul ettiği gibi, Pazarcık Kurmançları Türkmen asıllı olup, içlerinde Çiğil Türkleri de vardır. Burada iki uruk (kabile) veya boy (aşiret) mevcuttur. Diğer bütün oymaklar

(onların dili ile, «oymağ» lar) bunlara bağlıdır. Bu iki boy Atmalı Boyu ve Sinemilli boyudur. Şimdi bunları sırası ile ele alalım.

ATMALI BOYU veya ATMA BOYU (Aşireti). Rişvan Uruğuna (kabilesine) bağlı bir boydur. Anlaşıldığına göre Rişvan, boylar topluluğundan ibaret bir konfederasyondur. Ankaranın Balâ ve Haymana kuzularındaki Kurmançlar arasında da elli yıl önce «Rişvan»lar vardı. «Şrh Pojin, Togallı, Mikâil, Rişvan, Herkâtlı» kollarına ayrılıyorlardı.⁷ Atma boyu şu oymak («oymağ») lara ayrılır:

1 — Tilkiler, 2 — Kizirli, 3 — Haydarlı, 4 — Ke-tiler, 5 — Sadakalar, 6 — Kızkapanlı, 7 — Karahas-
lar, 8 — Karalar, 9 — Ağcalar, 10 — Turuçlu, 11 —
Kobalar, 12 — Mahkânli. Şimdi bunları ayrı ayrı gö-
relim.

TİLKİLER BOYU VEYA OYMAĞI: Üç oymağa ayrılır:
1 — Hasanlar Oymağı, 2 — Bikler oymağı, 3 — Tono-
lar Oymağı. Bu üç oymağa mensup cemaatler şu köy-
lerde oturmaktadır:

1 — Halatutoobası Köyü, 2 — Kendirobası Köyü,
3 — Papassilobası Köyü, 4 — Karagölobası Köyü,
5 — Panoobası Köyü, 6 — Uzunçarşıobası Köyü, 7
— Gerroobası Köyü, 8 — Gürdoobası Köyü, 9 — Bek-
taşobası Köyü, 10 — Karamıstoobası Köyü, 11 —
Kertoobası Köyü, 12 — Tokuşobası Köyü, 13 — Cemo-
obası Köyü, 14 — Cığoobası Köyü, 15 — Deveyurdu-
obası Köyü, 16 — Hörükobası Köyü, 17 — Karadede-
obası Köyü, 18 — Muroobası Köyü, 19 — Avlukobası
Köyü, 20 — Karagüneyobası Köyü, 21 — Körhallo-
larobası Köyü, 22 — Gındoobası Köyü, 23 — Körola-
reobası Köyü, 24 — Salmanobası Köyü.

7) Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası, Ankara Vi-
lâyeti, Ankara, 1925, sf. 51.

Görüldüğü üzere, Tilkiler Cemaati köylerinin adı Türkçedir ve hepsinde Türkçe «Oba» kelimesi vardır. Oba, konar göçer Türk boylarında, birkaç çadırın bir araya gelmesinden meydana gelen çadır mahallesi- dir. Türk asıllı olan, fakat Kurmançça konuşan «Yil- kü» lerin, Orta Asya'dan gelirken, Lûristan'da Farsça- nın tesirinde kalarak, karma bir dil öğrendikleri an- laşılıyor.⁸ Batı Türkistan'da, Horosan taraflarındaki Têke Türkmen uruğu, iki büyük oymaktan ibarettir: 'Ödemiş, Tohtamış'. Tohtamış oymağı 64 arıstır. Bu arıs'lardan birinin adı «Tilki» dir.⁹ Türkiye'nin çeşitli yerlerinde, Tilkili, Tilkiler, Tilki isimlerini alan on beş köyümüz mevcuttur. Bizim burada bahsettiğimiz Pa- zarcık Tilkiler'i Türkmen asıllı Kürt Alevisidir.

KIZIRLI BOYU VEYA OYMAĞI: Tilkilere nazaran ol- dukça küçük boydur. Diyarbakır'ın, Çınar Kasabası- na bağlı Şükürlü Köyünde (Alevi Türkmen Köyü) «Ki- zir köy bekçisi manasına gelmektedir. İç Anadolu'da «Kiziroğlu Mustafa Bey» türküsü meşhurdur. Bu ba- kımdan kelimenin Türkçe olduğu anlaşılıyor. Kizirli' ler de Alevidir. Kars, Amasya, Elâzığa bağlı üç Kizir köyü vardır.

HAYDARLI: Alevidirler. Atma'nın Haydarlı'sıdır- lar. Sinemilliler'in de Haydarlısı vardır. Daha sonra ele alacağız. Yörük ve Türkmenler arasında birçok Haydarlı oymakları olduğu gibi, Haydarlı adını alan pekçok köyümüz vardır.

KETİLER: İki kola ayrılırlar: 1 — Havran Ketile- ri, 2 — Ganıdağı Ketileri. Buradaki «Havran» yer adı olabileceği gibi, soy adı da olabilir. Nitekim, bir kay- nakta «Havraniye Aşireti» nden bahsedildiğini gör-

8) Z.V. Togan, Umumi Türk Tarihine Giriş, sf. 207.

9) Z.V. Togan, Türkistan Tarihi, sf. 75.

müştük. Kayseri, Pazarören Avşar'larından Taf Köyünden Beşir Önder'in söylediğine göre, eskiden ihtiyar Avşar kadınları torunlarını «Havran eniği, gökbörü» diye severlermiş. Burada «Havran», «Kurt» manasına gelirmiş, «Gökbörü» de «Bozkurt» demekmiş. Nitekim Türk boylarında ve kaynaklarında «Gökbörü», «Bozkurt» demektir. Avşarlarda az farklı söyleniyor imiş demektir. Eğer rivayet sıhhatli ise, «Havran» «kurt» demek oluyor. Bahsı geçen Havraniye Aşireti adını kurttan almış demektir. Balıkesir'in Havran Kazasının adı da buradan gelmektedir. Ceyhan'ın «Havraniye» köyü de adını buradan ve adı geçen aşiretten almış demektir. Keza Havran Ketileri için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Ketiler sünnileşmişlerdir. Kaşgarlı Mahmud buna yakın bir kelimedenden bahseder. Kıpçak Türklerinin lehçesinde «Ketü», «Çolak» manasına gelmektedir.¹⁰

SADAKALAR. Bunlar da Sünnileşmişlerdir.

KIZKAPANLILAR. Sünnileşmişlerdir. Oldukça büyük bir boydur. Türkiye'nin birçok yerinde bulunurlar. Ağrı'nın Patnosuna bağlı Kızkapanlı köyüne de gitmek istedik. Rehber çıkmadığı için gidemedik. Sivas (Hafik) de ve Edirne'de (Keşan) da da birer Kızkapanlı Köyü var. XVI. asırda, Adana ile Karaman arasında yaşayan büyük Varsak Uruğu'na bağlı oymaklar içinde Kızkapanlar da vardır ve kayıtlarda «Cemaat-i Kızkapan tâbi-i Varsak» diye geçer..¹¹ Varsak'lar, halen Adana'nın Kozan, Saimbeyli, Kadirli taraflarında «Farsak» adı ile birçok köy teşkil ederler. Türkiye'

10) Divan, III, 219.

11) Prof. Dr. Faruk Sümer, «Çukur-Ova Tarihine Dair Araştırmalar» DTCE, Tarih Araş. Derg., c. I, Sayı 1 den ayrı basım, 1983, sf. 95.

nin muhtelif yerlerinde de Varsak (Farsak) köyleri mevcuttur. XV. asra ait tarihi kayıtlarda, Karaman ile Tarsus arasında dağlık bir araziye Varsak - lli ve Varsak Dağı adı verilmektedir. «Cemâat-i Varsak» sonradan Niğde'ye bağlı Karaca-Dağ'a yerleşmiştir.¹² Bu misallerden anlıyoruz ki, sahipsiz bir memleket yıkılmağa mahkûmdur. Devlet millî kültürden elini çekerse, XVI. asrın Varsak'larına bağlı Kızkapanlı'ları bir iki asır içinde dillerini kaybeder giderler. Hafik ve Keşan'daki Kızkapanlı'lar çevrenin tesiri ile bu erimeden kurtulmuşlar. Maraşlılar, 20 - 30 sene önce yaylalara gelen, Aydınlı adını verdikleri yörükler arasında Kızkapanlılar da olduğunu söylüyor.

Kızkapanlı köyünün obaları şunlardır: 1 — Gözlügöl Obası (Gözlügöl Obası ile Alikâhya Obası bir oba teşkil eder), 2 — Arapmolla Obası, 3 — Haydolar Obası, 4 — Çopurlu Obası, 5 — Gözolar Obası, 6 — Kötüköy Obası (Türkiye'nin muhtelif yerlerinde birçok Kötüköy vardır. Kötü ve Çirkin isimleri çocukları fena ruhlardan, ecelin pençesinden kurtarmak için konulurdu. Böylece şahsın obanın, oymağın, köyün peşine geçince, o içtimâî hey'etlere de isim olmuş olurdu). 7 — Körtesür Obası, 8 — Hasaraş (Karahasan) Obası.

KARAHASANLAR: Atma'lara bağlı diğer bir ana koldur. Elbistan'a bağlıdır. Sünnileşmişlerdir.

KARALAR: Sünnileşmişlerdir. **AĞÇALAR:** Bugünkü adı: Akçalar. Sünni-Alevî karışiktir.

TURUÇLU: Alevidir. **KABALAR** (Yeni adı: Kösenli): Alevidir. Türkiye'nin birçok yerinde Kaba köy-

12) Prof. Dr. M. C. Şehabeddin Tekindağ, «II. Bayezid Devrinde Çukur-Ova'da Nüfuz Mücadelesi», Belleten, c. 31, sayı 123 (Temmuz 1967) den ayrı basım, sf. 358 - 59.

leri vardır. Tokat Reşadiyesinin bir köyünün adı Kabalı'dır. İdareciler neye hükmetmişlerse, bu ismi değiştirmişler). MAHKÂNLI : Alevidir.

Bütün bu oymakların, cemaatlerin bağlı olduğu Atma boyu hakkında da iki hususu belirtelim. Macar Türkologlarından Rasonyi ve Hüseyin Namık Orkun Bey, Türk geleneğine göre, totem olan hayvanların isimlerinin kable (uruk) ve aşiret (boy) ve oymak ismi olarak alındığını söylerler. Yukarıda bahsettiğimiz «Havran» da bu kaideye uyar. Buradaki Atma, belki de Atmaca isminden bozulmadır. Atmaca kuşu, totem olarak bir cemaate elbette isim olabilir. Nitekim Danişmend Türkmenleri arasında, bir oymak beyinin adı Atmaca'dır. Kayıtlarda bu isim şöyle geçer: «Seğban oğlu Atmaca'ya tâbi Cırıklı cemaati...»¹³

Pazarcık'ta Türkçeden başka dil konuşan, fakat Türkçeyi çok güzel bilen cemaatlerin diğer büyük kolu, Canbey Uruğuna bağlı Sinemilli Boyudur. Bize çok zengin bilgi veren Sinemillilerden Mustafa Buyrukcan'a göre, Sinemilli'ler, Milli'lere akrabadır. Horasan'dan, Türkistan'dan gelmişlerdir. Gelirken bir kısmı Elâzığ'da, Keban civarında kalmıştır. Yavuz Selim - Şah İsmail mücadelesi sırasında buralara sığınmışlardır. Dedelerinin Türkçe konuştuğuna dair ipuçları vardır. Bütün örf - adet, giyim kuşamları Türk boylarına benzer. Şamanizm bakiyeleri, Alevilik içinde ve diğer gelenekler arasında halen yaşamaktadır. Yakın yıllara kadar, bütün aşiret köylerinde üç etek giyilirmiş. Üç etek, bütün Yörük ve Türkmenlerce ve Orta Asya Türklerince giyilen, at binmeğe elverişli bir Türk giyimidir. Etekleri üç yerinden yırtmaçlı olduğu için ata kolayca binilir, elbise binişe engel ol-

13) Ahmet Refik, Anadolu'da Türk Aşiretleri, sf. 104.

maz. Şimdi sadece yaşlılar ve dağ köylerindekiiler giyiyor. Gene şehirle irtibatı pek olmayan dağ köylerinde, ihtiyar ve çocuklar da (erkek) başın bir yerinde bir tutam saç bırakılır. Bu saça bazıları «Təmni», bazıları da «Kekil» der. Yörükler, Alevi ve Sünni Türkmenler de aynı saçı bırakırlar. Edremit Tahtacı'larından iki ihtiyarın omuzlarına kadar uzanan saçlı resimlerini almıştık. Çin kaynaklarında, Türklerin rüzgâr gibi atlar üzerinde, saçları omuzlarına kadar uzamış halde seferden sefere koştuklarının kaydedildiğini tarihçiler söyler. Prof. Kafesoğlu'nun Melikşah Dvri kitabında da bu hususta bir kayıt vardır. Kürt adı verilen cemaatler de demek ki çok eski Türk geleneğini yaşıyorlar. Alında bıraktıkları saça ise «Perçem» adını verirler. Saçların bırakılması hakkındaki telâkileri açıklamaya burada imkân yok. Kadın saçları için de bir iki şey söyleyelim. Kızlar saçlarını öreerek, çok sayıda beliklere ayırırlar. Yörük ve Türkmenlerin «Belik» dediği bu kadın saçı örme şekline, Pazarcık aşiretleri «Gul u» adını verir. Türkmen aşiretlerinde kırk delik muteberdir. Üç eteğe verilen isim «Zubun» dur. Bazı Yörükler de zubun der. Pazarcık'ta, üç eteğe, zubundan başka «Eski» adı da verilir. «Eski mi giyeceğim?» lâfında geçtiği gibi. Eskiden keçe börk de giyilirmiş. Eski erkek giyimi tas şekline bir keçe üzerine tas geçirilir, onun üzerine «poşu» sarılır, zubun giyilirdi. Kadınların başlığına «Kofî» denir. Başlarına, üstü ağaç çemberle sarılı, yüksekçe bir başlık giyerler, üzerini renkli örtü ile sararlar. En üstte de boğazın altından geçen bir bağ bağlanır. Buna «Bendik» denir. Hepsinin üzerine «Poşu» veya «Ahmediye» sarılır.

Pazarcık aşiretleri, İmece'ye Kılıçlı Türkmenleri gibi «Kubaşık» diyorlar. Evlenmede verilen başlığa,

bütün Türkler gibi, «Kalın» adını veriyorlar. Alevi Türkmenler'de ve Türk geleneğinde çok geçen «Pay» kelimesi ve adeti aynen yerine getirip kullanılıyor. Köylüden toplanan «Salma» adı verilen bir nevi vergiye «Saylan» diyorlar. Eski Türk yemeklerinden «Keşkek» biliniyor, yapılıyor ve aynı isimle anılıyor. Hülâsa, dillerinde bazı yabancı kelimeler var. Menşeleri hakkında biraz tereddütlüler. Fakat her halleri gösteriyor ki, asılları Türktür.

Sinemilliler önce dört kola, sonra on iki kola ayrılırlar. Sinemilli'nin dört oğlu şunlardır: 1 — Haydar, 2 — Nadar (Erzincan'da, Mamahatun civarında kalmışlar), 3 — Kalender, 4 — Aziz.

HAYDAR'lardan Gelenler: 1 — Şeyhiraş veya Şayhiraş (Karaşeh demektir). Yeni adı: Cığrasanlı. Bu ismi de kendileri koymuş. Şeyhiraş'lıların oturduğu köyler şunlardır: a) Başpınar Köyü, b) Musolar Köyü (Yeni adı: Payamlıbağ), c) Esmepuru Köyü (Yeni adı: Karağaç), c) Çamlıca Köyü (Nasırlı ve Kılıçlı obalarından ibaret), d) Armutlu Köyü, e) Haraba Köyü, (Yeni adı: Yarbaşı), f) Söğütlü Köyü, g) Topaluşağı Köyü, h) Usolar Köyü (yeni adı: Cennetpınarı), i) Şakuluşağı Köyü (Yeni adı: Bayramgazi).

Nadar'lar Erzincan'da kaldıkları için burada köyleri yok.

KALENDER'in Soyundan Gelenler: 1) Maksutuşağı Köyü, 2) Kantarma Köyü, (Elbistan'a bağlı). Buralarda, evlerin cephesine, yarım daire şeklinde konan taşlara «Kantarma» adı veriliyor. Böyle evlere de «Kantarmalı ev» deniyor. Kantarma, çok eski Türkçe bir kelimedir. Süvarilikte kullanılır. Atın ağızına, gemden başka konan ve aşağı yukarı hilâli andıran demire «kantarma» denir. Bu kantarmayı, «sağ ve sol kantarma dizgini» tutar. Ayrıca, «sağ ve sol gem dizgini»

vardır¹⁴. Çin tarihçileri, milâttan önce Orta Asyada yaşayan göçebelere bir boyun hayatını anlatırken şu ifadeleri kullanılır: «Halı dokurlar. Erkekler yay, ok, kantarma ve eyer yaparlar. Demir işlerini bilirler»¹⁵ Görülüyor ki, Pazarcıktaki kantarma köyünün adı çok eski Türkçeden gelmez. Kalender ismine gelince, kelimenin kökü Türk ve Moğol kaynaklarına gider. Şu kayıtlardan bunu anlıyoruz: «Horezmde Aral halkı (bunlar Karakalpak'lardan ibarettir ve oradaki Başkurt'lar da bunlara dahildi), Subhan Kuliya tâbi olmayıp, kendilerine Çingiz oğullarından Kalender Sultan'ı han edindiler».¹⁶ Yörükler arasında da Kalender isminin olduğu anlaşılıyor: «Tekri dağı yörükleri subaşısı Kalender'e hüküm ki...»¹⁷ Sinemilli'nin çocuklarından olan Kalender'in adı öz Türkçedir. Ayrıca Türkiye'nin çeşitli yerlerinde yedi adet Kalender köyü vardır.

AZİZ'den gelenler: 1 — Mamatlı Köyü (yeni adı: Bozlar. Bu ismi de kendileri almış), 2 — Emiruşağı köyü (Avşar'ların Koca-Nallı Oymağının kurduğu köyün adı da Emiruşağı'dır.¹⁸ 3 — Zeynepuşağı köyü, 4 — Alibeyuşağı köyü, 5 — Çiğil köyü (yeni adı: Avanuşağı). Bu köy halkı, Kürtçe (!) olarak, «Ame Çiğilliyem = Ben Çiğil'liyim» der, öğünürmüş. Çiğil'ler büyük bir Türk Ulusu'dur. Göktürk'ler devrine kadar çıkar. Yağma Uruğu ile çok zaman bir arada bulunmuşlardır. İzmir ve Denizli taraflarında, Çiğil isimli köy ve nahiyeler vardır. Konya'nın Ilgın kazasına bağlı, Çiğil

14) Süvari Talimatnamesi, sf. 71 - 72.

15) W. Eberhard, aynı eser, sf. 48.

16) Z.V. Togan, *Umumî Türk Tarihi*, sf. 156.

17) A. Refik, *Aynı eser*, sf. 60.

18) Prof. Faruk Sümer, *Oğuzlar*, sf. 277.

isimli bir köy ve nahiye mevcuttur. Trabzon'un bir köyünün adı «Çiğil» dir. (Bu misaller de gösteriyor ki, milli kültür fukaralığımız ve şuursuzluğumuz, Çiğil Türkünün bile zamanla kaybolup, erimesine, benliğini kaybetmesine yol açıyor.) 6 — Fituşagı Köyü. Yakın zamanlarda Sünnileşmiştir. 7 — Sofular Köyü (yeni adı: Halkaçayırı. İdareciler ne aklı hizmet etmişlerse etmişler, köyün adını değiştirmişler, kendilerine göre yakışıklı bir isim bulmuşlar. Halbuki Türkmen aşiretleri arasınd Sofular Oymağı olduğu gibi, birçok da Sofular isimli köy vardır. Söke'de Sofular Köyünü Çepniler kurmuştur.), 8 — Nergile Köyü (Elbistan'a bağlıdır), 9 — Ambar Köyü (Elbistan'a bağlıdır), 10 — Çiftlik köyü, 11 — Gürsel (Yeni kurulmuştur. Gürsel Paşa'ya izafeten verilmiş isim), 12 — Puhyanlı köyü (yeni adı: Akdemir).

GÜNEYDOĞU ZAZALARI

Zaza veya Dümbeli adı verilen cemaatların bir kolu Tunceli taraflarında, diğer kolu Diyarbakır Urfa bölgelerinde bulunur. Kuzeydeki Zaza'lar Alevi, Güney Doğu'dakiler Sünnîdir. Ziya Gökalp'ın bahsi geçen eserin 15 - 16. sayfasında açıkladığı ve Minorski'nin İslâm Ansiklopedisinin ilgili maddesinde belirttiği gibi, Zazalar Kurmanç'lardan tamamen başka bir dil kullanmaktadırlar. Buna lehçe farkı denemez. Tamamen ayrı iki dildir. Bu ayrılığı şahsen tetkik etmek fırsatını bulduk, birçok yerlerde Kurmançça bilenlerin, Zazaca bilenlerle anlaşamadıklarını gördük. İki lisanın ortak noktaları Türkçe kelimelerden gelmektedir. Bazı Arapça ve Farsça kelimeler de müşterekliği sağlamaktadır. Bunların dışında ayrı köklerden, ayrı kelimelerden meydana gelen iki lisan vardır. İki cemaat da ayrı dillere, ayrı örf ve adete sahip olduklarını bilmektedir.

Zaza'lara Dümbeli dendiği gibi, lisanları göz önüne alınarak «Gûran» da denmektedir. «Gûran», «an» eki yardımıyla «Gûri» nin çoğaltılmış şekli ise, Za-

za'ların Türk menşeli olduklarına şüphe kalmamaktadır. «İbni Haldûn, Gûri'lerin Türklüğünü kat'î olarak ifade ederken, Müneccimbaşı ve başkaları Gûri'lerin Hata (= Hita) Türklerinden (Sahayif-ül-Ahbar, c. 2, sf. 600, Tarih-i Gaffari, sf. 91). olduğuna kanidirler» (1). Zaza'ların Türklüğüne dair en güzel delil ve bilgiler, merhum M. Şerif Fırat'ın «Doğu İlleri ve Varto Tarihi» (*) isimli eserinde verilmiştir. Biz de bu yazımızda Siverek Zaza'larından ve Diyarbakır Zaza'larından bahsederek, Türklüklerine dair deliller vermeğe çalışacağız.

Siverek Zaza'ları beş ana kola (aşiret, boya) ayrılır:

1 — Karanlı Boyu, 2 — Bucak Boyu, 3 — Kırvan Boyu, 4 — Hasaran Boyu, 5 — Bapviran Boyu.

KARAHANLILAR: Vaktile Kığı bölgesinde «Turan, Koçan, Karahan, Oruçoğulları» gibi Türkmen aşireti konar geçerdiler. (2).

Bu misâlde Karahanlıları Türkmen olarak görmekteyiz. Fakat ilim adamları Karahanlıların menşei hakkında hemfikir değillerdir. Karahanlıları çeşitli Türk uluslarına mensup saymaktadırlar. J. Deguineş, W. Radloff'a göre, Fuad Köprülü'nün fikrine göre Karluk veya Yağma Türklerindendirler. W. Barthold, V. Minorsky de Karahanlıların Yağma Türklerinin bir şubesi olduğunu söylerler. W. Barthold, Çiğil'lerden olduklarını da ileri sürer. Zeki Velidi'ye göre, Gök Türklerdendirler. Hammer ve Pirgstoll Türkmen faraziyesini savunmuşlardır. Buna göre «Kara Hanlılar Sülâlesi, Tu-chüe A-shi-na hânedanının bir kolu olan Karluk hânedanına bağlanmaktadır; Karluk kavmi birliğini vücuda getiren üç kavmin en mühim iki un-

(*) Milli Hareket Yayınevi'nden temin edilebilir.

surunu Çigil ve Yağma kavimleri teşkil ediyordu. Karluklar 744 - 840 yıllarında Uygur birliğine dahil olmuşlar ve aynı zamanda siyasî isim olarak, bir de Türkmen ismini taşımışlardır» (3). Göktürk faraziyesini ileri süren Zeki Velidi Togan'ın fikirleri bu konuya ışık tutucudur; Karahanlılarca kullanılan İlik-Han' lâkabı da 'Yağma ve Tatar Hanları'nın lâkabı olarak zikrediliyor... fakat bu kaynaklarda Karahanîler ve en ziyade Tokuzoğulara ilişik, hatta onlardan türemiş bir sülâle gibi göstermiş olmaları bu hanedanın da eski Göktürk ve Tokuz - Oğuz hanları ile aynı Asena neslinden gelmiş olmasından ve Türkistan'ın tekmil eski hükümdarlarını bazan Tokuzoğuzdan saymaları... ve Yağmalar da asıllarında Tokuzoğuz sayıldıklarından ileri gelse gerektir... İslâm kaynaklarında... 'Fergana Padişohını,' Mû'tasim zamanında Bağdad'a gelen Akhşid Tuguç'un babaları... Fergana hükümdarı Arslan Tarkhan A-si-lan ta-kan... Samanî'lere mağlûp olan Türk hükümdarı... 'Tavgaç' hepsi Karahanîleri cedleridir... Karahanîler başlıca yağma ve Çigil uruklarına dayanarak Türkistan'ın idaresi tekrar kendi ellerinde birleştirebilen hanlardır... Karahanlıların islâmiyete girişi, İdil boyundaki Bulgar'larla bir zaman da 920 yıllarında vâki olmuştur» (4). Gene aynı yazardan, Karahanlılar'a «Elikhanlar» denildiğini de öğreniyoruz. Aşağıda açıklayacağımız sebepten ötürü, bizzat bu ne «İliğ» ne de «Elik» tir. «İlek» olması muhtemeldir. Zaza köylerinden birinin adı «Kelehan» dır. Bu kelime ile, Karahanlıların «İlekhan» ı arasında bir münasebet kurulabilir.

Aşağıdaki kaynaklardan, «Elikhanlar da denilen «Karahanlılar» ın Yağma ve Çigil uruklarına dayandıklarını anlıyoruz: Karahanlılar yahut Elikhanlar... Yıldız Yaylasında ve Tekes havzasında yaşayan Yağ-

ma ve Çigil aşiretlerine dayanmışlardır. O cihetten Yağma hakanı yahut Çiğil hakanı isimleriyle de maruf olmuşlardır; nasıl ki Göktürk hakanları da Bizans kaynaklarında Çigil hükümdarı tesmiye ediliyordu» (5). Yağma'lar onuncu asırlarda göçebe olup, Türk şubelerinin en kalabalıklarından olan Oğuz, Kıpçak ve Karluk'lar gibi büyük ulusdur. «Hudûd ül Âlem» de Yağma'ların bin yedi yüz kadar boy (aşiret) olduğunu kaybetmektedir (6). Bu uzun iktibasları, Karahanlılar'ın menşeyini göstermek için yaptık. Siverek bölgesinde Yağma ve Çigil köyleri bulmuş olsa idik, adı geçen Karahanlılar'ın tarihteki Karahanlılar'ın soyundan geldiklerine hükmedebilirdik. Fakat şimdilik böyle bir ip ucu bulamadık. Gerçi daha önce belirtildiği gibi, Maraş Pazarcık Kurmançları arasında Çigillerin bulunduğunu anlıyoruz. Bir köyün Çigil'lerden oluşu, civarında da Çigil köylerinin olacağına karine teşkil eder. O halde Maraş'la Urfa arasında başka Çigil köylerinin ve hattâ Yağma köylerinin olması gerekir. Esasen Kurmanç ve Zaza'lar içinde Türkmen (Oğuz) lar olduğu gibi, Çiğil'ler, Kuman-Kıpçak'lar, Kanlılar (Kanglılar), diğer Türk ulusları, urukları ve hatta yirmi otuz yıldan beri yorulmaz bir enerji ile çalışan Dr. Fahrettin Kırzioğlu'nun ileri sürdüğü gibi İskit Türkleri de vardır. Bu hususların aydınlatılması, bir yandan tarihi kaynakların sıkı şekilde ele alınması, diğer yandan Kurmanç ve Zaza köylerinde yapılacak sosyal bünye ve kültür araştırmaları yoluyla olacaktır. Bizim yazılarımız, bu gaye ile kaleme alınmaktadır. Yazılarımızda tekrarlar, sistemli bir tasnife tabi tutulmamış halleri vardır. Bu şekil bir yazı dizisinin, malzeme toplamak ve kitap hazırlamakta büyük faydası olmaktadır. Yazılarımızı okuyan iki dosttan, iki Kanglı köyünün varlığını öğrendik. Biri Urfa'nın Bozova'sına

bağlı «Kanglı Köyü», diğeri de Ağrı'nın Doğubeyazıt'ına bağlı, İran hududuna birkaç kilometre mesafede bulunan «Kanlı Köyü» dür. Bu iki köy halkı da Kurmanç'tır ve Kurmaçça konuşmaktadırlar. Fakat menşe itibarile «Kanglı» Türklerindendirler. Kanglılar hakkında daha önce geniş bilgi vermiştik. Diğer Türk ulusları içinde de Kanglılar olmakla beraber, ençok Kıpçak'lara yakındırlar. Diğer taraftan Kıpçak'lar, Kumanlarla hemen hemen bir sayılmaktadır. Macaristan'daki Kuman'lar içinde bir «Kurman» boyunun varlığından bahsetmiştik. «Kurman» la, «Kurmanç» arasındaki yakınlık ve Kurmanç'lar içindeki, yukarıdan beri bahsettiğimiz Türk uruk ve boylarının varlığı, Zaza'ların bir kolu olan Karahanlılar'ın da, eski Karahanlılar'ın bir kolu olabileceği hakkında hüküm vermemizi kolaylaştırmaktadır.

Karahanlılar'a «İlighan» veya «İlekhan» da denmektedir. Fuad Köprülü, Reşit Rahmetî, Osman Turan, Barthold, kelimenin «İlig» olması lâzım geldiğini söylemektedirler (7). Bize göre kelime «İlek» şeklinde okunmalıdır. Aydın ilinde erkek incire «İlek» denmektedir. Demek ki Türkçe bir «İlek» kelimesi mevcuttur. Karahanlılar için söylenen «İlekhan» deyi mi doğru olmak gerekir. Kelimeyi Urfa'da değil, Aydın'da buluyoruz. İleride Urfa bölgesinde «İlek» kelimesi ile ilgili köy, yer ismi bulabilirsek, Karahanlılar'ın menşeyini tesbit etmiş oluruz.

Bu açıklamalardan sonra, Karahanlı köylerine geçebiliriz. Köy isimleri tamamen Türkçedir ve eskiden beri kullanılan isimlerdir. Son zamanda değiştirilmiş değildir.

KARAHANLI KÖYLERİ

1 — Karahan Köyü, 2 — Kepirkuyu Köyü, 3 —

Şilân Köyü, 4 — Güvercin Köyü, 5 — Dindar Köyü,
6 — Hamamviran Köyü.

Siverek Zaza'larının ikinci büyük kolu «Haseran-
lılar»dır. Onların isimleri de güzel bir Türkçe ile ya-
pılmış. Haseranlı köyleri şunlardır:

1 — Ağaçhan köyü, 2 — Tikyol köyü (köy yolu-
nun çok dik olmasından ötürü bu isim verilmiş. Hem
de «dik» değil, aynen Orta Asya Türkleri gibi «Tik»
kelimesini kullanarak), 3 — Karakaya köyü (Türkiye'
nin çeşitli yerlerinde bu köyden başka 26 adet «Ka-
rakaya» köyü mevcuttur), 4 — Doğan köyü, 5 — Ko-
naklı köyü, 6 — Ahırmat köyü, 7 — Sarsap köyü, 8 —
Şeyhandede köyü, 9 — Budaran köyü, 10 — Kara-
musalar köyü, 11 — Hoya köyü, 12 — Hindibaba kö-
yü, 13 — Derdere köyü,

Zaza'ların üçüncü kolu Bucaklılardır. Bucaklı
köyleri şunlardır:

1 — Güngörmez köyü (önü dağlık, sabah güne-
şini geç alan bir köy), 2 — Mezra köyü, 3 — Bahçe
köyü, 4 — Kele köyü (görüldüğü gibi bu bölgede üç
adet «Han» lı köy mevcuttur. Karahan, Ağaçhan, Ke-
lehan. Bilindiği gibi «Han» eski Türkçede «kağan,
hakan» manâsına gelmektedir. (Karaman'dan Ziraat
Yük. müh. Mustafa Birol'un bize yazdığı mektuptan
öğrendiğimize göre oranın dağ ve ova köylerinde
«boğa» ya «kele» denirmiş. «Kelehan», «Boğahan»
oluyor, demektir.) 5 — Bitik köyü (Kelime, Kaşgarlı
Mahmudun lûgatında «kitap, mektup, yazma, yazı
yazış, yazılı şey, kâğıt» manâlarına gelmektedir.) (8).
Buradan yapılan «Bitikçi», İlhanilerde ve Mısır Türk
Devletinde, devlet hizmetindeki kâtiplere verilen
isim» oluyor (9). Köyün çok eski bir Türkçe ile ilgili-
dir), 6 — Kalemli köyü, 7 — Dar-alık köyü, 8 — Çef-
talı köyü, 9 — Çamurlu köyü (Suriye'nin Lâzkiye vilâ-

yetine bağılı Bayır ve Bucak nahiyelerinde Türkmenler oturmaktadır. Köyleri de hep Türkmendir ve bugün de Türkçe konuşmaktadırlar. Bucak'ın köylerinden birinin adı Çamur'dur. Siverek Zaza Bucak'lılarının bir köyü Çamurlu, Suriye Türkmen Bucak'ın bir köyü de Çamurlu'dur. Ayrıca Kayseri - Sivas arasında, Zamanlı suyunun geçtiği yerlerde bir Çamurlu Yaylası vardır (10), 10 — Sepetviran köyü,

Kırvar'lar, Odabaşı'lardan gelmedir. Kırvar'ların, Bapviranların köylerini tesbit edemedik. Seyhandede Köyünde bir yatır vardır. Bu yatırda bir dede yatmaktadır. Köy, ismini bu dededen almaktadır. Zazacada da dede deniyor. Dedenin menkıbesi, eski Türk inançlarına ve bilhassa Alevî inançlarını hatırlatıyor. Dördüncü Murad Bağdat Seferine giderken buradan geçiyor. Dede, padişaha kerametini göstermek için asasıyla yere vuruyor. Toprakta su fışkıрмаğa başlıyor. Şimdi bu suya «Mızraklı pınar» denmektedir. Dede, değirmen taşına biniyor, yılanı kamçı yaparak, dağın eteğine geliyor. Taş halen dağın ucunda durmaktaymış. Sultan Murad «Yeter kerametini» demiş.

Dedenin arzusu, köyde kim muhtar olursa «Allah rızası için kurban kesmesi» imiş. Yeni muhtar kurban kesmez ise, dedenin torunlarından birinin evinde bulunan kalma olma bir «Sahan» (büyük, bakır kap. Aynen Yörükler ve Türkmenler gibi «Sahan» diyorlar) çansesi çıkarır, titirmiş. On beş yıldır ses yokmuş.

Siverek - Çermik Yolunun eski adı «Topyolu» dur. Sultan Murad'ın topları buradan geçirildiği için bu isim verilmiş. Karakaya köyünde, kalenin alt kısmındaki kayayı oymuşlar, ismine «Kapuca» derlermiş. Karakaya ve Tıkyol köyleri arasındaki meşelliğe

10) Ahmet Refik, aynı eser sf. 176.

«Karameşe» ve o civardaki çaya, «Büyükçay» veya «Cemçay» deniyor. Dere kenarındaki tarlaya «Cem» dediği için, çayın adı da böyle olmuş. Fırat'a dökülüyor. Karakaya köyündeki pınarın adı «Soğukpınar»dır. Bütün bu kelimeler, yer adlarının Türkçe olduğunu göstermektedir. Günlük konuşma dilinde de çok sayıda Türkçe kelime mevcuttur. Bunlara dair misalleri ileride vereceğiz. Şimdi sadece bir kelime üzerinde durmak istiyoruz. Bu kelime «Humay» kelimesidir. Lice, Çınar, Dicle (eski adı Eğildir. Bu kelimenin Çiğil'le ilgisini düşünmek hata olmasa gerekir) kazalarında oturan Zaza'lara «Mahalyan Zazaları» denmektedir. Mahalyan Zazaları «Tanrı» ya «Humay» demektedirler. «Allah razı olsun» yerine «Humay razı bo» derler. Bin sene önce bir Orta Asya Türkü bunu şöyle ifade edebilirdi: «Humay razı bolsun». Bugün Orta Asya'lı bir Kazak veya Kırgız Türkü de «Allah razı olsun» der. Zaza'ların «razı bo» su, belki de Kazak ve Kırgızların «razı bolsun» unun bozulmuş şeklidir. «Humay» da «Umay» in bozulmuş şekli olabilir. «Umay» Türkler Müslüman olmazdan önce Şamanizmde, çocuk ruhlarını koruduğuna inanılan bir ilâheye verilen isimdir. Zaza'lar bin beş yüz yıl öncesinin inancını, kelimeyi pek az değişikliğe uğratarak, devam ettirmektedirler. Kelimenin aslının «Umay» olduğu şuradan da bellidir: Dicle Zazaları arasında geniş bir ailenin adına «Omay Ailesi» denmektedir.

Bu ailenin ismi de gösteriyor ki kelime, «Hüma» dan gelmemektedir. Adapazarı'nın, Karasu kazasına bağlı «Melen köyü» nde, beceriksiz, işe yaramaz kimseye «Umaysız» denmektedir. Bu da gösteriyor ki, Zazaların kullandığı «Humay» kelimesi «Umay» in zamanla değişmiş bir şeklidir ve onu kullananların Türk menşeli oluşlarının bir delilidir. «Umay» kelime-

sinin gösterdiği gibi, Şamanizmle örf adetleri halinde devam eden bağa diğer bir misal Varto Zazalarından verilebilir. Varto'nun, Üstükran Bucağına bağlı bir köyün adı «Şaman köyü» dür. Urfa, Bozova kazasına bağlı bir Kurmanç köyünün adı ise «Kamoğlu» dur. Bilindiği gibi, «Şaman» ve «Kam», islâmiyetten önceki Türk dini olan Şamanizmde, dini ayinleri idare eden din adamlarına verilen isimlerdir. Bu iki köy adı da, «Umay» adını tamamlamakta, şüpheye mahal bırakmamaktadır.

Merhum M. Şerif Fırat, 1928 yılında Hınıs ilçesinin, Alagöz köyünde oturan ve Hormenkli aşiretinden «Hasalı» oymağına mensup olan Mehmet oğlu Ali'nin evinde, H. 950 tarihinde yazılmış küçük bir şecere görüyor. Bu şecerede, «Hormenk Boyunun», «llağaları» hakkında, onların Orta Asya Türklerinden oluşunu gösteren şu ifade vardı: «İptidası Harzəm deştinden gelen Mehmet Pehlivanî Elharezmi, Erzincan diyarında bey olmuş ve senei fi rabiülevvel 540 tarihinde Erzenil rumî'de vefat eylediğinde, yerine oğlu Melik Şah bey olup, kaçan Tatar gelünce Cafer Şah çerisini alup Sülbüs dağına otağ kurmuş...».

Gene M. Şerif Fırat'a göre, Varto'nun Şarik köyünde diğer bir şecere meydana çıkarılmıştır. Bu şecerede, Hormekli ve diğer Zaza ve Kurmanç aşiretlerinin on ikisi hakkında bilgi vardır. H. 582 yılında yazılmış, 628 (1232) yılında Anadolu Selçuk'ları hükümdarı Alâattin Keykubat tarafından tasdik edilmiş, sultanlık mührü ile mühürlenmiştir. Orhan Gazi ikinci mührü basıp, önceki bilgileri teyid etmiş. Sultan Murad Han da üçüncü mührü basmıştır (11),

Zazaların menşei hakkında fikir yürütme işini, kelimeler bahsinde ele alacağız.

11) M. Şerif Fırat, Doğu İlleri ve Varto Tarihi, sf. 60-1.

KÜRTÇE DİYE BİR DİL YOKTUR

Baştan beri anlatmağa çalıştığımız gibi, ayrı bir Kürt kavmi yoktur. Kürt diye anılan topluluklar, aşiretler, çeşitli Türk uruk ve boylarının bir araya gelmesinden meydana gelmişlerdir. Bunlar içinde İskitler, Kuman'lar, Çigil'ler, Karahanlılar, Göktürkler arasında yaşayan ve Orhun kitabelerinde kendilerinden bahsedilen ve Macar alimlerinin Batı Hunları arasında bulduklarını söylediği eski Kürt Türkleri, Kanglılar, Oğuzlar (Türkmenler) ve diğer Türk urukları vardır. Rus, İngiliz ve diğer Batı Avrupa, dört ayrı dil ve çok çeşitli lehçe ile konuşan cemaatlerin, Kurmançça etrafında birleştirerek, sun'î bir kavim yaratma gayreti içindedirler. Bu hususta İngilizler önde gitmektedir. Irak'ı elimizden aldıktan sonra, Musul petroleri, Orta Doğu meseleleri ve diğer siyasî ve iktisadî sebeplerle Türkiye'yi parçalamak için böyle sun'î bir mesele yaratmışlardır.

Birleştirmek istedikleri cemaatlerin müşterek bir dili olmadığı gibi, bu dillerin de kendilerine has, orjinal kelimeleri yoktur. Osmanlıca'yı andırır, Türkçe,

Arapça ve Farsça ve diğer komşu dillerden alınmış kelimeler meydana getirilmiş lisanlar mevcuttur. İyi niyetle yapılan sistemli tetkikler bunu ortaya koyacaktır. Biz bu bölümde bu konuda bazı ip uçları vermeye çalışacağız. Kendi araştırmalarımıza ve bazı iyi niyetli kaynaklara (Meselâ M. Şerif Fırat'ın eseri) başvuracağımız gibi, kötü niyetli iç ve dış kaynaklar da eleştirerek, kendi delilleri ile iddialarını çürütmeğe çalışacağız.

Kurmançça ve Zazaca konuşan cemaatlerin, eski dillerinin Türkçe olduğu ve bunu zamanla unutup, başka dillerden kelime aldıkları, bu dillerdeki çok sayıdaki kelimelerden anlaşılmalıdır. Lisanlar arasında alış veriş olabileceği ileri sürülürse de, bu alış veriş daha çok yeni kelimelerde, teknik kelimelerde olur. Kültür temasları ile böyle kelime alış verişleri olduğu doğrudur. Fakat, en azından iki bin yıllık bir iktisadî ve içtimai hayata ait kelimelerin dışarıdan alınmasına imkân yoktur. Bu kelimeler, asli kelimelerdir ve o cemaatin aslını, irkî menşeyini gösterir. Göçebelğe ve ziraat hayatına ait çok sayıdaki Türkçe kelime, bu aşiretlerin Türk asıllı oluşunun işaretleridir.

İddiamızı, ilk önce D.N. Mackenzie'nin iki ciltlik «Kurdish Dialect Studies» isimli eserinden aldığımız bazı misallerle, isbata çalışalım. Adı geçen eserin birinci cildinin, 62 - 64 ve 146-152 nci sayfalarından aldığımız birkaç misal:

«Min», Ben, benim ve -ım, -im» anlamlarını veriyor. Propaganda için çıkarılan, yerli bir «Kürtçe Grameri»nde de aynı şey belirtilir. «Vezirî da mın», «Vezirlerim» demek oluyor. Azeriler Kazak'lar, Kırgız'lar, «Min» yerine «Men» derler. Tatar'lar «Mın» ı aynen ve aynı anlamda kullanırlar. «Taveki altun», «Bir altun gerdanlık» demektir. Bu misaller gösteriyor ki, bir

çeşit Osmanlıcaya Kürtçe deniyor. Yukarıdaki cümlelerde Türkçe ve Farsça kelimelerden, cümleler, ibareler yapılmış. Diğer misal: «Minaleki pis ü pohil». «Pis ve kirli çocuk» demektir. Türkçe «Pis» kelimesinden ve Farsça kelimelerinden meydana gelmiştir. «Jeeki kay va», «Böyle diğer bir yer» demek oluyor. Buradaki «Jeeki» ve bilhassa «Kay» kelimesi üzerinde durmak lâzım. Fakat yazımızın çerçevesinin buna müsait olmayışı yüzünden şimdilik geçiyoruz. «Yek hegbe para», bir para heybesi, torbası demektir ki, yalnız «yek» kelimesi Farsçadır, diğerleri Türkçedir. «Kura Paşa», «Paşanın Hükümdarın oğlu» demektir. «Kura muhtar», «Muhtarın oğlu» demektir. Her iki misalde de sadece «oğlu» anlamına gelen «kura» Farsça, diğerleri Türkçedir. İngiliz'in, 146. sayfada, Kürtçe (!) diye sıraladığı şu kelimelerin ne olduğunu söylemeğe lüzum bile yoktur; «Boyahçi, çayçi, kaçaççi». Avcı anlamına gelen «Ravçi» ve demir manasına gelen «Esingar veya Asingar» kelimeleri üzerinde çalışmak gerek. 148. sayfadaki şu kelimelerin de Türkçe olması muhtemeldir: Çirkin (murdar), kullkin (kürk kaplı), kirmni (kurtlu, solucanlı), likin (damla damla düşen), kijin, tükün (tüylü, kıllı), vurgin (büyük karınlı). Ayrıca, aklman (akıllı), arazuman (arzulu). Türkçeye arzuman şeklinde girmiştir. Avşarlar ve diğer Türkmenler kullanır), derdman veya derdmen (hasta, dertli), hünermen (hünerli), Farsçadan alınma kelimelerdir

Aynı eserin ikinci cildinin 4-32. sayfalarındaki «Şa İsmail ü Kamberta» (Şah İsmail ve Kambertay), Dede Korkut hikâyelerinin pek az değiştirilmiş şeklinden başka birşey değildir. Bir hükümdarın çocuğunun olmaması, üzülerek Allah'a yalvarması, sonra vezirlni vekil tayin ederek kıyafet değiştirip yollara düşmesi.

dağlarda bir dervişe rastlaması, dervişin derdine derman olarak ona bir elma vermesi, «Elmanın yarısını kendin ye, yarısını karına ver, kabuklarını kısırağına yedir. Erkek çocuğun olacak, sakın ben gelinceye kadar ona ad verme» deyişi, bunların aynen oluşu, kısırağın tay doğuruşu, çocuğun arkadaşları tarafından «adsız» diye çağırıp, alaya maruz kalması v.s. tıpkı Dede Korkut hikâyelerinde işlenen konulardır. Biz bu kısmı geçerek, bu hikâyede geçen Türkçe kelimelere işaret edelim:

«Bi» (bey), «Ay paşam», «Aka» ve «Akay» kelimeleri (sf. 4); «Hotan», «Biçim» (sf. 10); «Baba», «Eçim», «Agaçarı» (sf. 12). Buradaki baba ve eçim kelimeleri Türkçedir «Baba, acaba...» şeklinde geçmektedir. 18. sayfadaki «İtir mın ba dua», «Allaha ısmarladık» manasına gelen, veda için kullanılan bir deyiş. Caferoğlu'nun Uygur Türkçesi Sözlüğü kitabının 87. sayfasında «İtarmak» kelimesi «Uzaklaştırmak» manasına geliyor. Buradaki «İtir, ıtır», «İm» manasını veren «Mın» eki ile birlikte eski Türkçe kaidesine göre belki de «Uzaklaşıyorum» gibi bir şekilden bu günkü hale gelmiştir... 32-42. sayfalardaki Sultan Mahmud ü Reşşvar (Sultan Mahmud ve Kara Süvari) ve diğer hikâyelerde birçok Türkçe kelimeler ve Türk gelenek ve inançları bol bol mevcuttur. Sıkı bir tarama bunu ortaya koyabilir.

Türkçe kelimeleri almamağa son derece gayret göstermiş olan yerli propaganda gramer kitabında, diken demek olan «Kelem» ve «Kereng» (Kenger, marul gibi soyulup göbeği yenen bir nevi diken) kelimelerinin Türkçe olduğunu bilmemiş olsa gerek ki, kitabına almış. Ayrıca, «Pınar» manasına gelen «Kani» kelimesinin de Türkçe asıllı olduğunu bilmiyor. Hal-

buki Orhon kitabelerinde, «Kani» kelimesi «Bâkire» manasına geliyor (1).

Şimdi de kendi tesbit ettiğimiz bazı kelimeler üzerinde duralım. Diyarbakır ile Ergani arasında gördüğümüz «Neslihan Oymağı»'nda, «Lor» kelimesi «Peynir suyu» anlamına gelmektedir. Çin belgeleri, bu kelimeyi eski Türklerin kullandığını gösteriyor. Eski Çin arşivlerini tetkik eden Prof. Eberhard, bu hususta şunları söyler:

«Kaynaklardaki (lo) yahut (Nay-lo) işaretini ben burada (kımız) olarak tercüme ediyorum. Mamafih (lo) adı altında kımızdan başka yoğurt cinsinden diğer maddeler de anlaşılır. Çinlilerin etnolojik kayıtlarında bu lo, yalnız Türk boylarında» görülür (2).

«Kon» kelimesinin «Çadır» anlamına geldiğini daha önce söylemiştik. Edebiyatçı dostlarımız, kelimenin Türkçe olduğunu söylediler. Esasen «çadır» Farsçadır. «Konmak» kelimesinden, mastarından yapılmıştır. Dr. Güllüoğlu Şükrü Bey dostumuzun dediğine göre, Urfa'nın Bozovasında «Kongörmez» denen bir yer vardır. Kayalık bir yerdir ve oraya «konmak» mümkün değildir, o yüzden «Kongörmez, çadır kurulmaz». iskân olunmaz. Yabancı gördüğümüz kelime, temiz bir Türkçeden doğmuştur. Ayrıca, Naymanlar arasında bir «Kon» oymağının varlığını da biliyoruz (3).

Kaşgarlı Mahmud'un meşhur eserinde, sütün üzerindeki kaymak manasına gelen ve Karakeçilli Yörüklerinde, Hatay ve Adana Yörüklerinde aynı şekilde

1) H. Namık Orkun, Eski Türk Yazıtları, cilt II, sf. 176, 177.

2) Prof. Eberhard, Çinin Şimal Komşuları, sf. 92.

3) Prof. Abdülkadir İnan, Makaleler ve incelemeler.

bilinen «Çin», bahsettiğimiz, başkadil öğrenmiş cemaatlerde «Kuru kaysı» anlamına gelmektedir. Yastığa «Balgı» diyen Siverek Karakeçillileri, yüz geçirilmiş yastığa «Yüzyastık» derler.

Eski Türk kitabelerinde (Orhun kitabelerinde), «sünük» kelimesi «kemik» mânâsına gelmektedir. Kaşgarlı'nın Divan'ında bu kelime «süngük» şeklinde geçiyor. Azerî Türkleri buna «sümük» derler. Erzincan çevresi Alevî kurtlerinin de «kemik» sözü yerine «senek» kelimesini kullanmaları çok dikkat çekicidir.

Kurmanç ve Zaza denilen aşiretlerin kullandığı Türkçe kelimelerden bazılarını sıralayalım: Boğa, dane (dana), devey (deve), lok (Yörüklerin Lök dediği bir cins deve) «Devey lok yek» (bir lök deve), torum (Yörüklerin, Türkmenlerin dorum dediği deve yavrusu), Ödük (bir yaşlı dorum), Cıthan (iki yaşlı deve), menci (dişi deve) Beran (koç) ve koçlu beran veya baran (boynuzu büyük koç. Karakoyunlu hükümdarlarının bu ünvanla anıldığını daha önce belirtmiştik), kavır veya toklu (Yörüklerin toklu dediği bir yaşındaki koyun), havut (Yörüklerin devenin semerine verdikleri isim), hatap (Havudun üstündeki bir çift ağacın adı. Yörük ve Türkmenler de aynen kullanır), kamış (Havudun içine konan ot), tapan (develere takılan büyük çan. Karın altına asılır), kaşavi (kaşağı), zengi (izengi), (gebre, kolon, torba, heybe, cil (renkli kilim), halı dibek, tave (tave), kahve ocak (kahve ocağının adı. Ocağa Argon dedikleri halde, kahve ocağı için böyle söylenir. Kaldı ki, Argon da çok eski bir Türkçe kelimedir. Bunu daha önce açıkladık.) Tave kahvi (Kahve tavası), Tav (gök gürlemesine verilen isim. Üzerinde durulması gereken bir kelimedir), döşek (yatak, döşek) yorgan, helke (Yörüklerin helke adını verdikleri bakır bakraç. Zazalar da kullanır), hırar (Yörükle-

rin harar adını verdikleri büyük çuval), teşi (Yörüklerin iğ veya teşi adını verdikleri, yün eğirilen basit el aleti), torak (çökelek), kaymak, keşke (buğdayın kabuğu çıkarıp, ayrıla yapılan çorbanın adı), tumas çökelek üstüne ayran dökülerek yapılan yiyecek), çörek (fırında pişirilen el büyüklüğünde ekmek), kara sabanın parçalarına verdikleri iki isim «ok» ve «kılıç» çatma (Yörüklerin çatma adını verdikleri üç ağaç parçasının birbirine bağlanmasından meydana gelen, yağ çıkarmağa mahsus tulumu-tuluğu asacak yerin adı), ejir (Incir), erik, çay, şeker v.s. Hatun, bey, ağa, (oba) gibi...

Son olarak M. Şerif Fırat Zazaca içindeki Türkçe kelimeleri şöyle sıralar: «Biz bugün Zaza dilini inceledik, bunun pek eski Türkçe kelimelerle dolu bulunduğunu ve dili konuşanların ağızlarında pek çok Türkçe kelimeler bulunduğunu görüyoruz. Meselâ satlık, sat, salık, kalıñ, yanık, çalık, karaç, kançık, kahpe, kop koşma, kat, kab, kaz, kurnaz, kavaz, kayıs, sağdıç, dal, dalda, dalav, damar, demli, dönök, maskara, üskere, tencere, tekere çok, şor, bor, çeper, çığır, çığ, dernek, merak, tezek, ipek, kelek; pertek, terek, ölçek, çuval, çavdar, ambar, boz, koz, söz, bora, bum, biçim, içim, seçim, sorgu, burgu, sürgü, suna, turna, güvercin, ördek, gerdek, melek, yaman, sülük, şar, kent, gedik, hedik, cirit, cil, çil, çimen, gibi ve bunlara benzer yüzlerce söz» (4).

Ziya Gökalp Urfa ve Diyarbakır Türklerinin Kerkük ve Azerbaycan Türklerinin ağızı ile konuştuklarını söyler. Bunun ne derece doğru olduğunu Evliya Çelebi'nin ifadelerinden anlıyoruz. Evliya Çelebi, devrinin İstanbul'lusunun, dışındaki heryeri «taşdalı» gö-

4) M. Şerif Fırat, Doğu İlleri ve Varto Tarihi, sf. 178.

ren ve bir ırka mal zihniyetiyle, Kerkük'lüyü Iraklı yapmış, Azeri Türkünü ise «Acem» olarak göstermiştir. Dördüncü Murad'ın, Azerbaycan ve Kerkük Türkleri ve Diyarbakır Türkleri gibi konuşmasını sevdiğini şöyle anlatır:

«Bağdat fatihi Muradı Rabi gayet lâtife sever bir padişah olmakla her dem tabiatleri şark tarafına meyyal olup Iraklıların ve Diyarbekirlilerin acemane ve levandene kelimelerinden haz edip bizzat kendileri «Men şöyle demişem» diye tekellüm ederlerdi» (5).

Şu verdiğimiz misâller bile, kaybolan Türkleri, daha doğrusu milli kültürümüze nasıl sahip bulunmadığımızı gösterir. Ona sahip çıkar, ilmî şekilde araştırır ve ilmî ve milli kültürümüzü rehber yaparak çalışırsak, kaybettiğimizi tekrar elde eder, Türklüğünü unutanlara yeni bir şuur ve şevk getirmiş oluruz.

5) Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Dördüncü cilt, 15 (Reşat Ekrem Koçu Yay.)

**BİR «KÜRT» MİLLİYETİNDEN
BAHSEDİLEBİLİR Mİ?**

Institut kurde o. P. 6

Institut kurde de Paris

BİR «KÜRT» MİLLİYETİNDEN BAHSEDİLEBİLİR Mİ?

Bu bölümde, «Kürt» adı altında anılan toplulukların etnik menşesine ışık tutucu bazı vesikalar vermek ve bunları yorumlamak düşüncesindeyiz. Birbirinden tamamen ayrı dört dil konuşan cemaatlere, «kavim» veya «dil zümresi» denemeyeceği açıktır. Çok sayıda ki lehçeyi ise söylemeğe lüzum yoktur. Irak, hâkimiyetleri altında iken İngilizler, «Kurmançça» ya dayanan bir alfabe meydana getirdiler ve diğer üç dil zümresini, bu dil etrafında birleştirerek, sun'i bir kavim ve bir milliyet yaratmağa çalıştılar. Acaba gerçekten böyle bir milliyet var mıdır? Makalelerimizin konusunu bu teşkil edecektir.

Kürt adı altında birleştirilmek istenen cemaatlerden biri, İran'ın güneydoğusunda yaşayan «Kalhur»lardır ve «Kalhurca» konuşurlar. Mütahassısların dediklerine göre, bu dili diğerlerinin anlamasına imkân yoktur. İran ve Afgan asıllı aşiretlerden meydana gelmiş olsalar gerektir. **Lur**, **Gûran** (Zaza), **Kurmanç** adı alan aşiret ve kabilelerin, birbirlerinin dilini hiç bir

şekilde anlamadıkları da bilinmektedir. Türkiye'li bir Kürdolog, «Kurmanç» in, «Kürtman» dan çıktığını, türediğini iddia ediyor. Güya, Farslar ve Araplar, Türkçeye nasıl «Türkmen» demişlerse, Kürt denilen bu aşiretlere de «Kürtman» demişler ve oradan «Kurmanç» şekline gelmiş. Türkçe'de «Kurmanç» kelimesi yoksa da, «Kurman» kelimesi vardır ve Kaşgarlı Mahmud'un açıklamasına göre, «yay kabı» manasına gelir. Rasyonu'nun belirttiğine göre, Balkanlara kadar inmiş olan **Kuman** Türkleri arasında bir boy veya oymağın adı, «**Kurman**»dır. «**Kürt**» kelimesinin aslı ise Türkçedir, adı geçen dört dilde «Kürt» diye bir kelime yoktur. Orhun Yazıtlarından olan Elegeş Yazıtında, «**Kürt Eli'nin hanı Alp Urungu**» dan bahsedilir. Göktürkler arasında bulunan bu Kürt'lerin, Hun Türkleri arasında da bulunduğu ve onlarla birlikte Macaristan ve Çekoslovakya'ya kadar gittikleri anlaşılıyor. Çeşitli makale ve broşürlerimizde, kaynakların en açık şekilde gösterdiğimiz gibi, bu Kürtler iki koldan Batı'ya akmışlardır. Karadeniz'in kuzeyinden gidenler, Macar dilini öğrenerek erimişlerdir. Bugün Macaristan'da 30 kadar «Kürt» köyünün mevcut olduğunu Macar Türkologlarından bizzat dinledik ve kendileriyle bu konuyu konuştuk. Onların da kanaati aynıdır ve Kurmanç ve Zaza dillerinde birçok Bulgar (Proto - Bulgar) Türklerinin lehçesine ait kelimelerin bulunabileceğini tahmin etmektedirler. Buradaki Bulgar, tabii bugünkü Bulgaristan'da Slavlaşmış olan Bulgar Türkleri ile alâkalı değildir. Slavlaşmadan önceki Bulgar Türklerini ifade etmektedir. Karadeniz'in güneyinden gelen «Kürt» ler de, Farsça'nın tesirinde kalarak, Türkçeyi unutmuşlardır. Fakat gene de çok eski kelimeleri bilmektedirler. Biz bu kelimelerin bazısını tesbit ettik ve yazdık. Bu kelimeler en az binbeşyüz sene öncesi

Türklüğünün kelimeleridir. Güneyden gelenlerin ilk kafilesinin, Kırzioğlu'nun sürdüğü gibi, Saka Türkleri ile gelmiş olması muhtemeldir. Ondan sonra dalga dalga çeşitli Türk ulus ve uruları bu isim altında tanınmıştır. Doğu Anadolu'ya gelen ve bugün Kürt denen Türkler arasında, «Hun» lar, «Çiğil» ler, «Kangalı» lar, «Kalaç» lar «Peçenek» ler, «Kıpçak» lar ve diğer Türk uruk ve ulusları olduğu gibi, Oğuz ulusunun çeşitli boyları (Avşar, Beğdili, Bügdüz, Salur v.s.) vardır. Gerek tarihi kaynakları sistemli bir şekilde tarama, gerek sosyolojik saha araştırmaları bu gerçeği ortaya çıkaracaktır. Bu, mümkün olursa, Türkiye'nin iç ve dış düşmanları hüsrana uğrayacaktır. Biz bu birkaç makalemizde, iç ve dış Kürtçülerin, Kürt ideologlarının bel bağladığı, «Şerefname» gibi eserlere ve yabancıların bu yoldaki eserlerine dayanarak, kendi delilleriyle, meselemin aslını ortaya koymaya çalışacağız.

I — Kürtlerde Şahıs İsimleri.

Bu bahiste esas itibarile, «şerefname» ye dayanıyoruz. Yeri geldikçe başka kaynaklara da baş vuracağız. Selçuklu, İlhanlı, Osmanlı, Safevî, Akkoyunlu ve diğer Türk devletlerine tâbi olmuş olan Kürt emirlik ve beyliklerinde hüküm süren Kürt beylerinin isimlerini şöylece sıralayabiliriz. Burada, tamamen Türkçe olan isimler yanında, «Atabeg», «Han» «Bey», «Ağa», «Hatun» ünvanları ile anılanları da vereceğiz.

Nureddin Mahmud 1174'de ölünce, **Salâhaddin**, Mısır'a hâkim oldu ve Şam'ı da aldı. Kardeşinin oğlu «**Karakuş**» u büyük bir orduyla Trablusgarb'ın fethine gönderdi (Şerefname, sf. 77).

Eyyubîlerden **Necmeddin Eyyub**'un altı oğlundan üçünün adları şöyledir: «**Turan Şah**», «**Tuğrultekin**

{veya Tuğtekin)}, «Buri». Bu son isim, eski yazıda «u» sesi de, «ö» sesi de veren bir harfle yazıldığı için böyle okunmuştur. Aslının Orta Asya Türkçesinde «kurt» mânâsına gelen «Böri» olması muhtemeldir. (Şerefname, sf. 76).

«Atabey Sungur»un eliyle dikilmiş bir fidan olan **Ebu Tahir**, Loristan'da duruma tam hâkim oldu. 1161'de öldü. Beş erkek çocuk bıraktı: **Hezar - Esb** (Bin Atlı), **Behmen**, **İmadeddin**, **Pehlivan**, **Nasrüddevle İlvagoş**, **Kızıl Atabey** (sf. 38)

Loristan emirlerinden İzzeddin Kırşasef'in karısının adı «**Melike Hatun**» dur (sf. 53). 1317'de ölen Loristan emiri İzzeddin Muhammed'in karısının adı, «**Devlet Hatun**» dur (sf. 59). İran Türklerinden Şah Abbas'ın kendisine hil'atler giydirdiği Loristan emirlerinden birinin adı da «**Şahverdi**» dir (sf. 69 - 71).

«**Uğur**, Şah Rüstem'in en büyük ve en akıllı oğluydu. Babasının halefi olarak yönetimi eline aldı. Sonra, Ubeydu'llah Han Özbek'in saldırısını püskürtmek üzere, 940 (1534) yılında Horasan'ın üzerine yürüyen Şah Tahmasp'in maiyetine girdi. **Emir Uğur**, bu seferi boyunca kendisine vekâlet etmesi için kavmi ve aşireti arasında küçük kardeşi **Cihangir**'i bırakmıştı (Şerefname, sf. 61).

Salgur (Salur) Hanedanından **Atabey Sungur**'un hizmetine giren Ebu Tahir'e, Sungur Bey «**Dağ Atabeyi**» ünvanını vermişti. Loristan'ı, aldı, kendisine ve çocuklarına hep «**Atabey**» denildi (sf. 37).

Hezar - Esb'in (Bin Atlı'nın) iki oğlu vardı: **Atabey Tekle** (Tekeli olabilir), **Alp Ergun**. **Atabey Tekle**, önce **Hülâgu** emrinde çalıştı. Tebriz'de öldürülünce, adamları cesedini Loristan'a kaçırdılar ve **Zerde Köyüne** gömdüler (sf. 40). **Alp Ergun**, ana tarafından

«Salgurlu» ailesine mensuptu. Oğlunun adı «Atabey Yusuf Şah» tır. (sf. 39 - 41).

Alp Ergun'un oğlu **Atabey Yusuf Şah**, iki oğul bırakarak 1286 yılında Loristan'da öldü. Oğullarından birinin adı: **Efrasiyab**'dır **Efrasiyab** İran şairi Firdevsi'nin Şehname'sinde bahsettiği İran - Turan savaşlarında ünü yücelen efsanevi Türk kahramanı «**Alp Ertunga**» nın Farslar dilindeki adıdır. Burada, **Alp - Ergun**'un torunu olan Efrasiyab, bu gelenekten alınmış bir isim olsa gerektir. Veya «Alp Ertunga» idi de, belki zamanla Farsçası kabul edildi. Çünkü, **Alp Ergun**'un torununun, **Atabey Yusuf Şah**'ın oğlunun adının «**Alp Ertunga**» olmasında şaşılacak bir şey yoktur. Aynı soydan, **Timur** zamanında da bir **Efrasiyab** yaşamıştır. Efrasiyab'ın amcasının oğlu ve Yusuf Şah'ın yeğeninin adı «**Valid Kızıl**» dır (sf. 42 - 44).

Küçük Lor beylerinin: **Cengrevi** ve **Salguri** kolundan oldukları da, Şerefname'de kayıtlıdır (sf. 46).

Erdelan emirleri, **Baba Erdelan** soyundandır. Torunlarından birinin adı «**Kubad Bey**» dir. Aynı soydan bir de «**Beyke Bey**» vardır. Kardeşi «**Surhab Bey**» in emirliği 67 yıl sürmüştür. 11 erkek çocuğu bıraktı. Bunlardan üçü: **Besat**, **Asılmış**, **Saru**'dur. Dede Korkut hikâyelerinde adı geçen, «Tepegöz» denen canavardan, Oğuz Türklerini kurtaran Oğuz yiğidinin adının «**Basat**» olduğu bilinmektedir. Buradaki «**Besat**» «**Basat**» ın bozulmuş bir şekli veya yanlış okunuş neticesi olsa gerektir (sf. 100 - 103). «**Besat Bey**» in kardeşinin oğlunun adı: «**Teymur Han**» dır. Teymur Han'ın annesi Sultan Ustaclu'nun kızkardeşi «**Menteşa**» (**Menteşe** olmalı) Hatundur. Teymur Han'ın oğullarından birinin adı «**Budak Bey**» dir Osmanlı Devletinin hizmetine giren Teymur Han, 1581 lerde, Sultan Murad Han (Üçüncü) zamanında, «**Teymur Paşa**» ün-

vanını kazandı ve beylerbeyi oldu. Teymur Han ölünce yerine «**Hilû Han**» geçti (sf. 104 - 106).

Hakkâri beylerinden «**Melek Bey**» in çocuklarının adları, «**Bayındır Bey**» ve «**Budak Bey**» ve Zeynel Bey'dir. Zeynel Beyin dört oğlundan birinin adı, «**Seydi Han Bey**» dir (sf. 114, 120).

İmadiye beylerinden Emir Hasan'ın yedi oğlunun isimleri şöyledir: **Murad Han, Pir Budak, Mirza Muhammed, Han Ahmed, Sultan Hüseyin, Seydi Kasım, Süleyman**, Seydi Kasım'ın **Ali Han** adında bir oğlu oldu. Han Ahmed'in oğlu, «**Şah Yusuf**» tur. Gene bu sülâleden olan Seyfeddin'in oğlunun adı, «**Bayrak Bey**» dir. Sultan Hüseyin'in beş erkek çocuğu oldu: **Kubad Bey, Bayram Bey, Rüstem Bey, Han İsmail ve Sultan Ebu Said**'dir (sf. 128 - 129) «Kubad Beyin oğlu **Seydi Han Bey** Sultan Murad Han'ın eşiğine vardı...» (sf. 132).

Aziziye veya Cezire beylerinden birinin adı, «**Ebdal Bey**» dir. Vamberi'nin kaydettiğine göre, Göklen veya Tekke Türkmenleri arasında bir oymağın adı, «**Abdal**» idi. Ondan sonra da, Ebdal Bey isimli şahıslar vardır. Akkoyunlu Türkmenleri, Türkmen olan «**Çelebi Bey**» i, Cezire beyi olarak tâyin ettiler. Şerefname'nin yazdığına göre, bunun torunlarına Türkmen'ler «**Çelebi Lo**» dermiş (sf. 141 - 144).

Hazzo (Kozluk ilçesi) beyi, «**Saruhan Bey**» ve Zırkanlı beyi «**Duman Bey**» dir (sf. 152).

Hasankeyf beylerinden, **Başbüyük Beyki** (Bayık olmalı. Daha önce de bu isimde biri vardı).

Çemişkezek beylerinin, Sultan Melikşah'ın soyundan geldiklerini yazan Şerefname, bu yüzden onlara «**Melikiş**» dendiğini söylüyor (sf. 189). Meşhurlarından biri «**Yalman Bey**» dir. (sf. 190).

Mıncıgerd Beylerinden **Pilten Bey**'in dört oğlu,

«Cihangir» ve «Kel Ahmed Bey», **Ali Bey, Osman Beyli, Beyin üç erkek çocuğu oldu: Haydar Bey, Allahverdi Bey, Pilten Bey** (sf. 196 - 197).

Pertek beylerinden **Rüstem Beyin üç oğlu vardı: Baysungur, Muhammed ve Ali**. Şerefname, Baysungur'un, Kürdistan beyleri arasında eşi bulunmayan bir insan, dirayetli akıllı, politikacı bir bey olduğunu söylüyor (sf. 197).

Sakaman (Çemişkezek'te) beylerinden **Ali Han Bey, Yalman Bey, Vaybe Sultan, Oruç Bey** (sf. 201).

Eğil veya Buldukanî beylerinden, **Emir Bulduk** «Buldukanî» kelimesi Şerefname'nin kaydettiğine göre, Türkçe, «çok şükür Hüda'ya, istediğimizi bulduk» şeklindeki bir konuşmadan ve bir hâdiseden kalma imiş (sf. 204 - 105). Emir Bulduk'un torunu Emir Muhammed'in üç oğlu vardı: **Emir İsa, Emir Timurtaş, Emir Hüseyin**, Emir İsa'nın oğlu, «Devletşah Bey» dir (sf. 206 - 207).

Palo beyleri de, Emir Bulduk'un torunlarından olan Emir Timurtaş'ın soyundandırlar. Timurtaş Bey, iyilik, cömertlik, yiğitlik, cesaret, âlicenaplık timsali imiş. Bir tek oğlu olmuş, **Mir Hamza Bey**. Mir Hamza Beyin dört oğlu oldu: **Hüseyin Bey, Yağmur Bey, Ali Bey ve Rüstem**. Rüstem Beyin oğlu Cişmid Beyin beş erkek çocuğu olmuş: **Hüseyin Han Bey, Hasan Bey, Hamza, Timurtaş ve Devletşah**. Timurtaş Beyin iki oğlu oluyor, adları: «Allahverdi» ve «Asıl» (sf. 209 - 214).

Çermok beyleri, Emir Timurtaş'ın amca oğulları imiş. Bunlardan Emir Seyfeddin'in oğlu **Şah Yusuf'un oğlu Velat Bey** imiş. Velat Beyin oğlu **Şah Ali Bey**. Ondan sonra beylik, **Bayındır Bey'e** geçti. (sf. 216 - 217).

ORTA ASYA'DA BİR «KÜRT» URUĞU

Hazzo veya Sason beylerinden **Muhammed Bey**, 17 yıl beylikte kaldıktan sonra, öldü ve altı erkek evlâdı bıraktı: **Süleyman Bey, Bahadır Bey, Sarhan Bey, Han Budak Bey, Hüseyin Bey, Ali Bey**. Saruhan Beyin oğlunun adı, Muhammed Bey'dir. Yeğenin adı ise, **Hasan Han**'dir. Hasan Han'ın oğlunun adı, **Han Gazan**'dir (sf. 217 - 227).

Göktürkler zamanında, Orta Asya'da bir Kürt uruğu vardı; fakat adı geçen uruk, Türklüğün bir parçası, bir uruğu idi. Eleğüş Yazıtında ismi geçen bu uruk, Karadeniz'in kuzeyinden Macaristan ve Çekoslovakya'ya kadar uzanmıştır. Belki de Hun Türkleri arasında bulunarak oralara gitmişlerdir. Macar bilgileri de bunu kabul etmekte ve halen Macaristan'da, Macarca konuşan otuz kadar Kürt köyünden söz etmektedirler. İran ve Türkiye'ye gelen güney kolu ise, Farsça ve Arapçanın tesiri altında kalmış ve Türkçe, Arapça ve Farsçanın karışımından ibaret bir dil konuşmağa başlamışlardır. Buralarda Kürt adı ile anılan topluluk içinde, Göktürkler arasındaki «Kürt» uruğu bulunduğu gibi; **Kanlı, Çiğil, Kalaç, Kıpçak, Avar, Alan, Ağaçeri, Oğuz** ulusları, urukları mevcut olmuştur. **Hun, Uygur, Hazar, Peçenek** uluslarının da bu «Kürt» adı verilen potaya katılmış olmaları çok muhtemeldir. Oğuz boylarından oymaklarından pek çoklarının da böylece eridikleri anlaşılıyor. Yani hangi ulus, uruk, boy ve oymak olursa olsun, «Kürt» adı verilen cemaatleri tarih boyunca Türkler beslemiş, bu içtimâî heyetin kadrosunu onlar doldurmuştur.

Doğu Anadolu'da yerleşen Kürtlerin, daha Oğuz Türkleri gelmeden önce, çok önce, dillerini çeşitli tarihi ve içtimâî şartların tesiriyle unutmuş olduklarını

ileri sürmek mümkündür. Macar Türkologları, Kürtlerin konuştuğu diller içinde, pek çok eski Türkçe kelimenin ve bilhassa eski Bulgar Türklerinin (Slavlaşmamış olan Bulgar Türkleri) dillerindeki kelimelerin bulunabileceği kanaatinde dirler. Gerçekten yapılacak sistemli araştırmalar bunu ortaya koyabilir. Tabii bu bir ihtisas işidir. Biz sahamız olmadığı halde, Göktürk Yazıtlarında bulunan çok eski Türkçe kelimenin bazılarını, Kürt oymakları arasında tesbit ettik ve yazdık. Hattâ Hun'lara dayanan bir iki kelime bile bulduk (peynir suyu demek olan «Lor» kelimesi gibi). Âdetler, kabile, şahıs ve yer adları ise, konuya büyük nisbette ışık tutmaktadır. Onun için o yönde yürümeğe devam edeceğiz.

1 — KÜRTLERDE ŞAHIS İSİMLERİ

Bundan önceki satırlarımızı okuyanların da kabul edecekleri gibi, Kürt aşiretlerinde şahıs isimleri (beylerin, ileri gelenlerin) o kadar eski ve saf Türkçedir ki, onlara, Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar devri Türk aşiret beylerinde bile rastlamak biraz güçtür. Şerefname birkaç isim müstesna, sadece erkek isimlerini vermiş, kadın adlarını vermemiş. Eğer elimizde kadın isimleri de olsa, çok güzel neticeler çıkarabilirdik. Bahsedilen birkaç kadın adı bile, ip uçları veriyor. Kaynağında, eski devirlerinde Türklük olmayan şahıslar ve aşiretler bu Türk adlarını hiç alırlarmıydı? Sadece bu isimleri bile, onların Türk asıllı olduklarını gösterir. Şimdi bu isimleri görmeğe devam edelim. Şunu tekrar belirtelim ki, İslâmi olan isimlerde bile, Atabey, Aka, Bey, Hatun, Han kelimeleri bulunmaktadır.

Hizan beylerinden Sultan Ahmed Bey'in beş erkek çocuğu vardı: **Emir Muhammed, Yusuf Bey, Me-**

lik Halil, Melik Han ve Han Mahmud. (Şerefname, Sf. 241).

Müks beylerinden **Emir Ebdal** ve torunu **Ebdal Bey** (sf. 245). «Ebdal), «Abdal» ın bozulmuş şeklidir. «Abdal», «sülâlenin» (Ehl-i Beyt'in) kulu» mânâsına gelmektedir. Merhum Köprülüzade Fuad Bayin, Abdallar hakkında çok güzel bir makalesi vardır. Türkiye'de Abdal cemaatlerinin bulunduğu da bilinmektedir. Buradaki «Abdal» ismi, Horasan Türkmenleri arasında bulunan «Abdal» isimli Türk oymağında görülen isim alma geleneğine uygun olarak alınmış olmalı. Ehl-i Beyt'in kulu demek olan «Abdal» ı, Kaygusuz **Abdal**, **Abdal Musa** ve **Pir Sultan Abdal**'da görüyoruz.

İsbayerd beylerinden **Muhammed Bey**'in oğlu **Mir Şeref** iki erkek çocuk bırakmıştı: **Bahaddin Bey**, **Örkmez Bey**. (sf. 247 - 248).

Şerefname, Türkçeyi hiç bir zaman unutmamış olan ve Türkmenliğe, Türkmen töresine bağlı bulunan Kilis beyleri, **Hakkâri** ve **İmadiye beylerinin** amca çocukları olarak gösteriyor. **Şemseddin**, **Bahaddin** ve **Menteşa** isimli üç kardeşin soyundan gelmişler. **Hakkâri beyleri** soyundan geldikleri için, onlara «Şemû» deniyormuş; **İmadiye beylerine**, **Bahaddin'in** çocukları oldukları için «Behdin» denirmiş. **Kilis beylerine** de, **Menteşa'nın** soyundan geldikleri için «Mend» denirmiş. **Menteşa'dan** sonra yerine «**Arab Bey**» geçmiş. **Arab Bey'in** torunu olan **Ahmet Bey'in** torununun adı, «**Canpolat Bey**» idi. (sf. 248 - 253). Türk geleneğinde, kara yağız olan kimselere «**Arap**» derler. Bu adı alan pek çok şahıs olduğu gibi, oymak ve köy adı da vardır. «**Arap**» «**Araplı**» adlarını almış olan köyler **Batı Anadolu'da** pek çoktur. **Kıbrıs'ta**, **Lefkoşe** ile **Magosa** arasındaki bir Türk köyünün adı da «**Arapköy**» dür.

Orta Asya'da, Özbekler arasındaki bir oymağın adı da «Arap» tır. Orhan Gazi, Murad Han ve Yıldırım Han zamanlarında Rumeli'nin iskânı için gönderilen, sürülen Yörükler arasında, Balıkesir civarının Araplı Yörükleri büyük bir nüfus teşkil ediyordu. Tarih vesikalarında, arşiv kayıtlarında bunu görmekteyiz. Bütün bu şahıs, oymak ve köy isimleri, yukarıda açıkladığımız gibi, Türk menşelidir.

Şirvan beylerinden Mir Hasan'ın oğlu Mir Şah Muhammed'in oğullarından birinin adı, «**Mir Ebdal**» idi. Oğlu Mir Şah Muhammed, Kızılbaş kıyafeti giydiği için, Şah İsmail tarafından itibar görmüş ve onlarla kaynaşmıştı. Dört oğlu vardı: **Muhammed Bey, Ebdal Bey, Ali Bey, İzzeddin Bey.** Ebdal Bey'in torunu da **Ebdal Bey** idi (sf. 259 - 265).

Kurne beylerinden birinin adı da «**Mir Ebdal**» dır (Sf. 266).

Derzini beylerinden Emir Gazi'nin torunu Emir Hamza'nın oğlu Muhammed Beyin dört oğlu vardı: **All Bey, Şah Kuli Bey, Yakub Bey, Cihanşah Bey** (267 - 268). Yakub Bey'in oğlu «**Duman Bey**» idi. Duman Bey'in iki oğlunun adı, **Muhammed Bey** ve **Ali Bey**'dir (Sf. 269 - 270).

Lice beylerinden Ahmed Bey'in oğlunun adı, «**Şahım Bey**» idi. (Sf. 274 - 275).

Tercil beylerinden birinin adı, «**Buduk Bey**» idi. Daha sonraki nesillerde bir torunu da aynı adı taşımakta idi (Sf. 280 - 281).

Sivedi beylerinden birinin adı da «**Ebdal Bey**» idi. (Sf. 286).

Kulp beylerinden **Şah Beled Bey**'in altı çocuğu vardı: **All Bey, Mir Diyadin, Veli Han, Cihangir, Emir Yusuf, Emir Süleyman.** Ali Bey'in iki oğlu vardı: **Sultan Hüseyin Bey, Veli Han Bey.** Sultan Hüseyin Beyin oğul-

larından birinin adı: «**Kılıç Bey**» idi (Sf. 297-299).

Adilcevaz beylerinden **Emir Han Bey, Cihangir Bey** ve oğlu **Aksak İbrahim Bey** (Sf. 300 - 302).

Sohran beylerinden ilki, «**Kelos**» dur. Şerefname onu, Arap bedevilerine dayandırmaktadır. Bize göre bu, «**Keles Bey**» olacaktır. Çünkü, Yörükler arasında, «**Keles**» isimli şahıslar ve oymaklar vardı. Ayrıca, «**Keleş**» ismi de vardır. Fakat buradaki, «**Keleş**» değil «**Keles**» le ilgilidir. Fatih devri vesikalalarında, konar göçer, Yörük oymakları arasında bulunan bir «**Keles Cemceti**» nden bahsedilir. Bu oymak, Bursa'da Keles Kazasını meydana getirmiştir. İzmir'in Ödemiş kazasının bir Keles Nahiyesi vardı; fakat idarecilerin eliyle kurban gitti ve «**Kiraz**» oldu. Yukarıda adı geçen Kelos'un üç oğlu vardı: **İsa, İbrahim, Şeyh Üveys**. İsa'nın oğlu: **Şah Ali Bey**. Şah Ali Bey'in dört oğlu vardı: **İsa, Pir Budak, Mir Hasan, Mir Seydi Pir Budak**'ın iki oğlu: **Emir Seyfeddin** ve **Emir Hüseyin**. Emir Hüseyin'in yedi oğlunun biri müstesna (Emir Seyfeddin) isimleri verilmemiş. Amca çocuklarından birinin adı: **Kuli Bey** Onun da oğlu «**Budak Bey**». Budak Bey'in amca oğlu «**Kubad Bey**» (Sf. 303 - 312).

Baban beylerinden «**Mir Ebdal**», oğlu «**Pir Budak**», yeğeni «**Budak**». Yerlerine «**Bayramoğlu Pir Nazar**» ve «**Hacı Şeyh**» geçti. Sonuncusunun iki oğlu, «**Budak**» ve «**Sarım**» adlarını taşıyordu (Sf. 312 - 320).

Mekri beylerinden «**Mekri**» nin oğlu «**Sarım**» ve «**Baba Ömer**». Baba Ömer'in üç oğlu: **Şeyh Haydar, Mir, Nazar, Mir Hıdır**. Mir Nazar'ın oğlunun adı: «**Bayram**» idi. Mir Hıdır'ın oğullarının adı: «**Uluğ Bey**» ve «**Mir Hasan**» dı. Şeyh Haydar'ın oğulları: **Emire** ve **Hüseyin**. Birincisinin dört oğlundan birinin adı: «**Budak Bey**» idi (Sf. 321 - 329).

Somay beylerinden **Gazi Kıran** oğlu **Şah Muham-**

med Bey ve oğlu «**Budak Bey**» (331 - 333).

Tenkever beylerinden **Nasır Bey**'in sekiz oğlu: **Şir Bey, Yusuf Bey, Karahan, Saruhan, Şah Muhammed, Timurhan, Hüseyin** ve **Haydar** (Sf. 333 - 335).

Mahmudiyan beylerinden **İvaz Bey**'in beş oğlunun adı: **Hüseyin Kuli Bey, Şah Ali Bey, Hamza, Hasan** ve **Budak**. Hüseyin Kuli Bey'in oğlunun adı ise: «**Bayındır Bey**» idi (Sf. 335 - 337).

Dınbılı beylerinden **Şeyh Behlül**'ün yedi çocuğu vardı: **Cimşid Bey, Muhammed Bey, Halikverdi Bey, Hacı Bey, Ahmed Bey, İsmail Bey, Cafer Bey**. Muhammed Beyin oğlu olan **Mansur Bey**in iki oğlunun adı: «**Velî Bey**» ve «**Kılıç Bey**» idi. Hacı Beyin oğlunun adı da «**Hacı Bey**» idi. Yörük geleneğinde böyledir, bazı babalar çocuklarına kendi isimlerini verirler. **Cimşid Bey**'in oğlu **Sultan Ali Bey**'in üç oğlu vardı: **Nazar Bey, Kılıç Bey, Hasan Bey** (sf. 345 - 353).

Hilvan beylerinden «**Sohrab Bey**» ve torunu «**Kubad Bey**» (Sf. 356 - 357).

Bane beylerinden **Mir Muhammed Bey**'in oğlu **Mirza Bey, Erde'lanbeyi Beyke** (Böke?) **Bey**'in kızkardeşi ile evlendi. Beylik için **Sultan Ali Bey** ve kardeşi «**Katınmış Bey**» le mücadele etti. Beş oğlunun adları şöyledir: **Budak Bey, Süleyman Bey, Bazı Han, Mir Muhammed** ve **Uğurlu**. (Sf. 358 - 360).

Gelbaği beylerinden **Beyke Bey**'in hizmetine, Ustaçlı Aşiretlerinden **Abbas Aka** girmişti. Rengeroç Kabilesi Reisi «**İlyas Aka**» nın kızına evlendi. Sulak bir toprak bağışlandı. Orada üzüm yetiştiriyor ve gelen geçene yedirdiyordu. Yoldan geçenlere, «**gel bağa**» derdi. Bu kelime sonradan bozuldu ve «**Gelbaği**» haline ve **Abbas Aka**'nın lâkabı haline geldi. Ara bozucular, böyle olan iyi münasebetini bozdular. Rengeroç Kabilesinden olan kızkardeşinin oğlu «**Yarullah Aka**-i

Rengeroji» ye ve kendisine tuzak hazırlandığını haber alıp, yeğeni ile birlikte kaçtı. Ustaçlı'lar, Bayındır'lılardan, Akkoyunlulardandır. «Beyke Bey, onların nadir rastlanan cesaretlerini bildiği için yerinden kıpırdamadı.» Gittikleri yerde, Lek ve Kelur aşiretleri ile dostluk kurdular. Abbas Aka'nın oğlu «**Ali Aka**», «**Gelbaği**» Aşireti Reisi oldu. İki oğlu vardı: **Haydar Bey**, **Kah Bey**. Haydar Beyin oğlu «**Surhab Bey**». Yarullah Aka'nın oğlunun adı ise: **Muhammed Keli** idi (Sf. 360 - 366).

Bitlis din bilginlerinden Mevlâna **Hıdır Bibi**'nin adı **Şikkat** çekicidir. «**Bibi**» Yörüklerde, «hala» mânâsına gelmektedir. Orta Asya'da, «Bibi» isimli bir hatun olduğunu okumuştuk (Sf. 399).

12 kola ayrılan «Bilbasi» Aşiretinin Reisi «**Kalender Aka**»dır. (Sf. 411 - 416). Kerkük çevresi **Bayat** Türkmenlerinde, **Kalender** isimli şahıslar ve bir oymak vardır. Anadolu Türkmenlerinde de bu isim vardı. Diğer bir beyin adı, **Mühürdar Şah Hüseyin Aka**'dır (Sf. 417).

Bitlis beyi **Emir Şeref**'in karısı, Hasankeyf beyinin kızı, «**Şahim Hatun**»dur. (Sf. 440 - 441). Başka bir bey, **İmad Ağa Bayki** (Bayık?) (Sf. 468).

Şah İsmail'in kumandanı «**Çapan Sultan Ustaçlı**», Bidlis Kalesini aldı ve muhafız olarak, «**Kürd Bey Şarkluvi Ustaçlı**»yu bıraktı (Sf. 468 - 69, 468). Prof. Faruk Sümer'den duyduğumuza göre, Şah İsmail'in kumandanlarından birinin adı, «**Çayan Sultan**» idi. Bu ikisi aynı şahıs mıdır bilinmez. Diğer şahsın ismindeki «Kürd», yukarıda bahsettiğimiz, Göktürkler arasındaki Kürt oymağı veya uruğunun bakiyesini gösterir ve Ustaçlı'lar içinde de vardır demektir.

Rozkan Kabilesinin ileri gelenlerinden birinin adı, «**Kara Yedigâr**» idi. (Sf. 481).

Bitlis beyi **Şeref Han**'ın karısı, Sasonlu Ali Bey'in kızı «**Şahbeygi Hatun**» idi (Sf. 502).

Yukarıda Şerefname'ye dayanarak verdiğimiz bilgi «Kürt» adıyla anılan cemaatlerin Türklüklerine bir delil teşkil eder. «**Bayındır, Menteşe, Saruhan**» kelimeleri üzerinde durmağa lüzum yok. Gene de kısaca belirtelim: «**Bayındır**», 24 Oğuz boyundan biridir ve Akkoyunlu Uzun Hasan Bey, bu boya mensuptur. **Menteşeoğulları, Saruhanoğulları, Türkmendirler ve Türkmen beylikleri** kurmuşlardır. «**Uluğ Beğ**» ise Timur'un torunudur. Başka kaynaklarda, kürt beylerinin aldığı isimler «**Beg**» diye geçer.

Son olarak, isim bahsinde şunu kaydedelim: Eski Van Milletvekillerinden **İbrahim Arvas**, bu konu ile ilgili bir hatırasını şöyle açıklar: «Aslında Türk olup da lisanını değiştiren bu muazzam kütleye kötü birşey atfetmek günâh ve vebâldir. Bendeniz Şemdihan Kaymakamı iken **Gerdi Aşireti Reisi Oğuz Bey'e** sordum: «Bu ad Türk adıdır. Sana nereden gelmiş?» Cevaben: «Bendeniz yirmibirinci Oğuz'um. Bizdeki an'ane, baba kendi evlâdına kendi babasının ismini verir ve böylece müteselsilen devam eder...» «Maalesef Oğuz kabilesinden olan Oğuz Bey ise bir kelime Türkçe bilmiyordu. Amcası Kılıç Bey de öyle. Ve **Koç beyi Kabilesinin Reisi Mehmet Emin Bey** de öyle idi..» (1).

2 — KÜRT'LERDE KABİLE VE AŞİRET İSİMLERİ :

Arabkirli: «İran'da beylerin ve sultanların hizmetinde bulunan Kürt aşiretleri» arasında, bu aşiretin adından da söz edilmekte ve «bu aşiretlerin dördün-

1) Kadir Mısıroğlu, Musul Meselesi ve Irak Türkleri, İstanbul, 1972 (İbrahim Arvas, Tarihi Hakikatler, Ankara, 1969, Sf. 25 - 26'ya atıf).

den (**Pazukî, Çemişkezek, Arabkirlu ve Hey**) eskiden beri beyler ve beyoğulları çıkmış ve bunlar veraset yoluyla hükümdarlık etmişlerdir» denilmektedir. (Şerefname, sf. 367). Gene aynı eserde, Kızılbaş Türkmen Kumandanlarından birinin adının da «**Arabkirlu**» ve «**Üveys Sultan Pazukî**» olduğu kayıtlıdır (sf. 495). Demek ki, Kürt aşireti olarak gösterilen **Arabkirlu ve Pazukî**, aynı zamanda Türkmen adı da oluyor. Çemişkezek'ten biraz aşağıda bahsedeceğiz. Rahmetli Mükrimin Halil Yinanç'ın Selçuklular Tarihi'nde (sf. 173). «**Arabkirlu ve Çemişkezeklü**» ler, **Türkmen** olarak gösterilmiştir. Şerefname'de, Kilis Beyi «**Arab Bey**» den (sf. 248 - 249) ve Bitlis'teki «**Arap Köprüsü**» nden (sf. 442) bahsedilmiştir ki, bunlar da «**Arap**» ve «**Arapkirlu**» oymakları ile ilgili olduğu açıktır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, «**Arap**» adı, kara yağız kimselere verilen bir lâkap olup, zamanla isim olmuş ve oymak adı olmuştur. Ege'nin pek çok yerinde, «**Araplı**» Yörükleri köyler kurmuşlardır. Yıldırım zamanında, Balıkesir çevresinde Rumeliye gönderilen Türkmenler arasında, «**Araplı**» Yörükleri mühim bir sayı teşkil ediyordu. Antalya'nın Söbüce Yaylası'nda gördüğümüz «**Yeniosmanlı**» yörüklerinin oymaklarından birinin adı da «**Araplı**» idi. Özbek'lerin bir oymağının adı da «**Araplı**» dur ve Orta Asya'da yaşamaktadırlar. Hazar Denizi ötesindeki Türkmen ellerinde oturan Türkmenler'de bir oymağın adı da «**Arabcı**» dır (Togan, Türkistan Tarihi, sf. 73) ki, İzmir'in Selçuk kazasına bağlı bir Yörük köyü de aynı adı taşımaktadır ve adı şimdi değiştirilmiştir. Bütün bu açıklamalar, Şerefname'de, su katılmamış bir Kürt aşireti olarak gösterilen «**Arabkirlu**» ve «**Arab**» oymağının Türklüğünü göstermeğe yeter sanırız.

«Hasankeyf aşiret ve kabilelerinin önemlileri 13 tür» deniyor ve şöyle sıralanıyor (sf. 177):

Aşti, Mihalbi, Mıhranı, Becnevi, Şakaki, İsturki, Büyükkurdlı, Küçükkurdlı Reşan Kışki, Cilkı, Hendekii, Sohani, Bidyan. Bunlardan, «İsturki» nin, «Türk» köküyle türetilmiş bir aşiret adı olduğu anlaşılıyor. «Büyükkurdlu ve Küçükkurdlu» adı üstünde Türk aşiretidir. «Cilkı» ye gelince, «cilkı ve yilkı» Orta Asya'da at sürülerine verilen isimdir. Ayrıca, Cengiz Han hakkındaki Başkurt rivayetinde, Cengiz Hanın, «Yilkı Yallı Gök Börü oğlu» olduğu anlatılır. (Abdülkadir İnan, Makaleler ve İncelemeler, sf. 72). «Hendekli» nin ise, bir Türkmen aşiretinin adı olduğunu hatırlıyoruz. «Becnevi» ye gelince, Şerefname'nin verdiği bilgiye göre, «Becnevi» ve «Bohtan» aşiretleri, «Becne» ve «Boht» isimli iki kardeşten türemişler (sf. 173, 182, 183). Buradaki, «Becne», eski yazının yapısı icabı olarak, «Becene» okunmalıdır. O takdirde, «Becneli» lerin «Becenek Peçenek» lerle ilgili olduğu umulur.

Balkan : «Balkan, Revanduz tarafında bir aşiret ve bölge adıdır» deniyor (sf. 304). Bu kelimenin Türkler arasındaki tesiri büyüktür. Abdülkadir İnan, «Bugünkü Türkistan Türkmenleri, 'Balkan' adını millî uran (parola) sayarlar» demekte ve bütün Türk uruklarında, tarihin eski devirlerinden beri bu kelimeyi pek çok yerde kullandıklarını, dağlık yerlere isim olarak verdiklerini pek güzel şekilde açıklamaktadır (İnan, aynı eser, sf. 619-621).

Baykan Aşireti ve kasabası ve **Modkan** Aşireti üzerinde de durulabilir ve bunların da Türk menşeli olduğu gösterilebilir.

Castulan : «Pirûz Aşireti üç kola ayrılır: Castulan, Bızın, Kırafan» (sf. 137). **Castulan** ile **Castaban** arasında bir ilgi belki kurulabilir. Fakat bu bir tahmindir; **kat'i** hüküm değildir. Böyle olursa, Kazak - Kırgız'lar-

la bir bağ kurulabilir. Çünkü, Kazak - Kırgız'ların Orta - Yüz'üne bağlı olan Uvak Kerey'nin 12 oymağının birinin adı «Castaban» dır (İnan, sf. 3).

Cihanbeklu (Cihanbeyli) : Palu taraflarında bir aşiret olarak gösterilir (sf. 416). Bunun aslı «**Canbekli**» dir ve Maraş'ın Pazarcık'ındaki Canbekli'lerden de öyle duyduk. Konya'dakiler ve Ankara'nın bir iki köyünde bulunanlar da bu aşirete bağlıdır. «**Canbek**», Orta Asya'da bir Türk boyunun veya uruğunun adıdır (Togan, aynı eser, sf. 324 - 325). Bir Türk hakanının adı da, «**Canbek Han**» dır. (İnan, sf. 78).

Cıbıklı Aşireti (sf. 322). Adı açıkça Türkmen olduğunu gösteriyor.

Çemişkezek : Şerefname'ye göre, Çemişkezek demek, Kürtlük demektir. Kürtler arasında, «Çemişkezek deyince, akla Kürt gelir» diyor. (sf. 190). Diğer taraftan, gene Şerefname'nin şu kaydı, Çemişkezeklilerin Türklüğünü ispatlıyor: «Çemişkezek hükümdarlarının bu Melikşah'ın soyundan gelmiş olmaları ve 'Melik Şah' sözünün Kürt dilinde 'Melikiş' biçiminde değişmiş olması muhtemeldir. Öteyandan Çemişkezek hükümdarlarının adları da onların Türklerin çocuklarından ve torunlarından olduklarını kanıtlar, çünkü adlarının hiçbir vesileyle Arap ve Kürt adlarıyla ilgili yoktur; Arap ve Kürt adlarına hiç de benzemez» (sf. 189). Yukarıda belirttiğimiz gibi, «Çemişkezekli» ler, Türkmen Aşiretidir (M. H. Yinanç, sf. 173).

Pazukî Aşiretinin «beyleri ise **Hali**» dir ve Maraş'ın Pazarcık'ındaki ayrılmaktadırlar. Halk arasında yaygın olduğuna göre, bunlardan beyliğe ilk geçen Hüseyin Ali Bey olmuştur.

Onun da iki çocuğu vardı. «**Şehsüvar Bey ve Şeker Bey**» (sf. 375). «Şah Sultan Muhammed (Şah Tahmasp'ın oğlu), Pazukî beyliğini iki kısma ayırdı: Şe-

ker Bey'in soyundan olanların (Şekerbegiyan) başkanlığını Niyaz Bey'e verdi; diğer kısmı ise Kılıç Beyin maiyetine geçti. Niyaz Bey daha sonra Sultan Emir Han'ın nüfuzuna boyun eğdi. Ayrıca Kılıç Bey, 'Halidbegiyan' denilen Pazukîlerin hepsinin çevresinde toplanmasından sonra Tokmak'ın emrine girdiğini ilân etti. Böylece Eleşkird bölgesi iki kısma ayrılmış oldu» (sf. 379). Dört sayfa önce, «Halidbeylu» ve «Şekerbeylu» diye Türkçe olarak bahsedilen aşiretlerin adı, dört sayfa sonra «Halidbeğiyan» ve «Şekerbegiyan» biçiminde, Farsça kalıbına sokulmuş olarak geçiyor. Bu aslında mı böyledir, yoksa tercümede mi böyle olmuştur, bilmiyoruz.

Kah Aşireti : Bunun da bir Türkmen aşireti olduğu anlaşılıyor. Çünkü, Batı Türkistan'da yaşayan Türkmenler arasındaki bir oymağın adı «**Kak**» veya «**Kaki**» dır. (Togan, aynı eser, sf. 75).

24 boya ayrılan **Rozkan Aşireti :** Rozkan aşireti, 24 Kürt aşiretinin bir günde Huvit dolaylarındaki Tab denilen yerde toplanıp ittifak kurmalarından doğmuştur. Kabilelerde meydana gelen bu topluluk, sonra ünlü iki kola ayrılmıştır. 12 gruptan kurulu olan birinci kola 'Bilbasî' adı verilmiş; ikinci kol da 'Kavalisi' adıyla adlandırılmıştır.» (sf. 411). Bu 24 aşireti şöyle sıralar: Rozkan Aşireti «24 dala ayrılmaktadır. Bunların beşi, yani **Kaysan, Baykan, Modkan, Zokaysî ve Zeydi**.. Bedlis vilâyetinin bilinen eski aşiretlerindedir. Kalan 15 (19 olacak) aşiret ise.. iki büyük kısma ayrılır: Bilbasî ve Kavalisi. Bilbasîler, **Keleciran, Hirbelan, Balkan, Hıyartan, Goran, Bırışan, Sekran, Garisi, Bidoran, Belakurdan** kollarına ayrılırlar. Kavalisîler ise, **Zerduzan, Endakiyan, Pirtavan, Girdikan, Suhreverdiyan, Kaşagiyan, Haldan, Istukan ve Azizan** kollarına ayrılır» (sf. 418). Buradaki 24 lü sınıflandırma,

eski Türk töresidir. Hun'lar ve Göktürk'lerden başlayıp, Oğuzlara kadar böyle gelmiştir. Önce iki kola ayrılıp, sonra 12 şere bölünen içtimaî teşkilât, Türk içtimaî teşkilâttır. Aynı içtimaî teşkilât usulüne, Türk töresine tâbi diğer bir Kürt topluluğunu İran'da görüyoruz. Şerefname'nin verdiği bilgiye göre, «İran'ın Karabağ Vilâyetinde oturan 24 Kürt topluluğu ve aşireti daha vardır; bunların sayısının 24 oluşu, kendilerinin 'yirmi dört' (bazı eserlerde **igirmi dört**, M. E.) adıyla ün yapmalarına yolaçmıştır. Şah Tahmasp döneminde bu topluluğun beyi, Ahmed Bey bin Pental Oğal adında biriydi» (sf. 368). Oğuzlar'da bilindiği gibi, içtimaî teşkilât 24 lü idi ve önce iki ana kola ayrılıyordu: **Üçoklar** ve **Bozoklar**. Bunlar da tekrar 12 şer kola ayrılıyordu. Aynı şeyi demek ki, Kürt adı verilen aşiretlerde de görmekteyiz. Hakkâri ile Van arasında bir «**Üçok Nahiyesi**» nin bulunmuş olması (Şerefname, sf. 349), çok manâlıdır.

Salgur : Lek toplulukları arasında görülen Salgur'luların, (sf. 37, 46), Oğuzların Salur'ları ile akraba olduğu söylenebilir. **Lek**'lerin de Türklükle birçok bağları vardır ki, uzun yazılara konu olabilir.

Seraciyân (Seraçlılar, Sıraçlılar), Özbekan (Özbekler) : Şerefname, bu aşiretlerden Türk asıllı diye bahsetmektedir: «Halen Bedlis Vilâyetinde bulunan Seraciyân topluluğu, bu Selçukluların kalıntılarından başka bir şey değildir. 'Seraciyân' sözcüğü, 'Selçukiyan' sözcüğünün yanlış ve değiştirilmiş şeklidir. **Tac Ahmed, Kara Kuli Özbekan** aileleriyle diğerleri bu kalıntı topluluğundandır» (sf. 424). Buradaki, «diğerleri» niden hangi aile ve oymakların kastedildiği belli değil, açıklanmamış. Şeraciyân (Seraçlılar), Selçuklu'nun bozulmuş şekli değildir. Sivas taraflarında, Alevî Türkmenlere «**Sıraç**» denir. Toroslar'da, Akseki'nin

Göktepe Yaylasında «**Saraç**» Yörüklerini gördük. Kendileri de bu kelimenin «**Sıraç**» olması gerektiğini söylemişti. Tarihi kayıtlarda da «**Sıraçlılar**» dan bahsedilir. Şerefname'nin Türk asıllı dediği Sıraçlılar, diğer yerlerde görülen «**Sıraç**» Türkmenleri, Yörüklerinden başkası değildir. Özbek'lerin de, Orta Asya'daki Özbek'lerle bağı vardır. Bunların bir kolu Urfa'dadır ve geniş bir Özbek ailesi teşkil ederler. Urfa'da diğer büyük ailelerden biri de «**Bağış**»lardır. Onların da, Orta Asya'daki Karakırgız'larla akraba olduğu anlaşılıyor. Çünkü, Karakırgız'ların, büyük kollarından birinin adı «**Bağız**» tır (İnan, aynı eser, sf. 7).

Sol Aşireti: (sf. 39). Orta Asya'daki bir Türk uruğunun adı «**Sol**»dur (Togan, sf. 73). Şol adını alan Kürt boyunun, sol adı almış olan Türk uruğunun bir kolu olması düşünülebilir.

3 — DOĞU ANADOLU YER ADLARI: (Şerefname'de geçen).

Burada vereceğimiz yer adları, açıklamağa lüzum olmayacak derecede Türkçedir. Bazılarını açıklamak ve başka hususlarda bağlar kurmak gerekirse de, bir kısmını daha önce bu konuda çıkmış olan yazılarımızda açıkladığımız ve bazılarını da, mevzuu uzatacak oluşu dolayısıyla, sadece isimlerini vermekle yetineceğiz.

Ahtacı (sf. 322), **Az Kalesi** (sf. 239), **Bay Kalesi** (sf. 346), **Rabiyet Bulak** (sf. 317), **Haramibulağı** (sf. 381), **İskenderbulağı** (sf. 478), **Çebakçur** (sf. 286), **Çolamerg** (sf. 121), **Dalam** (sf. 101), **Çemlik** (sf. 141), **Dalam Nehri** (sf. 444), **Deliklitaş**, Bitlis'te bir Pınar'ın adı (sf. 389), **Dizman Kalesi** (sf. 354), **Kana Irmağı** (sf. 381), **Hatun Camii ve Köprüsü**, Bitlis'te (sf. 389), **Hizan** (sf. 162, 236), **İltemur** (sf. 322), **Karacık** (sf. 325),

Karkar Nahiyesi ve Kalesi (sf. 245). **Karacatak** (Aynen Orta Asya şivesi ile yazılmış. Bu gün Karacadağ) (sf. 254), **Karatak** (sf. 103), **Alan** (sf. 103), **Kazuh Köyü** (sf. 439), **Kura Nehri** (sf. 380), **Gökmeydan**, Bitlis'te (sf. 397), **Kızilmescid**, Bitlis'te (sf. 398), **Kigandur Geçidi** (sf. 222), **Koçan Kalesi** (sf. 372 - 373), **Kulah Dağı** (sf. 70), **Koh Kulah Dağı** (sf. 51), **Kuma Vilâyeti** (sf. 33 - 34), **Kürt Köyü** (sf. 35). Daha önce söylediğimiz gibi, Orhun Yazıtlarında adından bahsedilen uruğun kurduğu köydür. Batı Anadolu'da, İç Anadolu'da vardır. **Kürd Bey Şarkluvi Ustaçlı** adında da bunu görürüz (sf. 469, 478, 395). Hem **Kürt**, hem **Ustaçlı** adını almış. Mükrimin Halil Yınanç'ın yukarıdaki kitabında (sf. 173), **Ustaçlı**'lar, Türkmen olarak gösterilmiştir. **Mendeli** (sf. 67), **Menşkurd Ovası** (sf. 291), **Sakaman** (Çemişkezek civarında bir nahiyeye) (sf. 198), Bu köyün, eski Saka Türklerine bağlı oymaklar tarafından kurulduğu tahmin edilebilir. Saka'lar hakkında geniş bilgiyi Togan'ın adı geçen eserinde (sf. 86 - 93) buluyoruz. **Sarıkurgan Kalesi** (sf. 174), **Selduz** (sf. 322), **Sumaklık** veya **Sumaklı** (sf. 305), **Sımak Dağı** (sf. 35), **Şekeriyye Medresesi** (sf. 396), **Şeftalu Dağı** (sf. 284), **Hançuk**, bu dağda bir yer adı (sf. 284), **Tasgu** (sf. 101), **Terke Kalesi** (sf. 329), **Terek Sancağı** (sf. 311), **Tersak** (sf. 67), **Tor Yöresi** (sf. 138), **Uçkanmış Nahiyesi** (sf. 375), **Zerde Köyü** (sf. 40).

4 — ÖRF, ADETLER:

Kısaca bu konuya da dokunup, neticeyi bağlayalım.

Değnek Oynama ve Altın, Gümüş Para Serpme: Şerefname, Kürtler arasında Değnek oyununun rağbet gördüğünü söylüyor. Bu cirit olmalıdır ki, ünlü Türk oyunudur. Bu oyunlar esnasında «hizmetçiler

dolaşıp topluluğun başına altın ve gümüş paralar serpiyorlar» diye kaydediyor (sf. 500). Bu da çok eski bir Türk töresidir. «Darısı başımıza» sözü de buradan gelir. Türk düğünlerinde mutlaka para serpilir. Osmanlı Sarayında ulufe dağıtılırken ve diğer merasimlerde de bu geleneğe uyulurdu. Timur'un bir seferden dönüşünde, Semerkand dışında karşılanışı ve üzerine kıymetli taşların hanımları ve kız torunları tarafından serpilmesi, Vamberi tarafından anlatılır. Doğu Anadolu'da da aynı düğün usulünün bugün de yaşaması, oraların Türklüğünün diğer bir işaretidir.

Şirvan beylerinden Mir Şah Muhammed'in, kılık kıyafet ve meşrebinden Alevî Türkmen olduğu anlaşılıyor (sf. 260).

Şeref Han, «Tuşkan Yılı» a raslıyan 949 (1543) yılında doğduğunu yazıyor (sf. 514). Buradaki «**Tuşkan**» «**Tavışkan**» okunabilir ve tavşan demek olur. Türklerdeki 12 hayvanlı takvim geleneğinin, Kürt Beyi denilen Şeref Han'da yaşadığı açıkça görülmektedir.

Ülüş: Şam'dan Sımak Dağına göç eden 400 çadırılık Kürt aşiretine, Loristan'daki beyliğin veziri büyük bir ziyafet vermiş. Aşiret reisinin önüne, tesadüfen «Sığır başı» düşmüş (sf. 35 - 36). Bu bir tesadüf değildir. Oğuzlar'daki «**Ülüş**» âdetinden başka birşey değildir. Verilen ziyafet ise, bir şölendir. Karakeçillileri ve Gaziantep Barak'ları halen, kıymetli misafirlerine, koyun başı ikram etmektedirler.

Yukarıdaki açıklamalar, Kürt adı verilen aşiretlerin Türk asıllı olduğunu gösteren ipuçlarıdır.

Institut Kunde de Paris

DOĞU ANADOLU
KÖY ADLARI

Institut kurde de

Institut kurde de Paris

DOĞU ANADOLU KÖY ADLARI

GİRİŞ

Atalarımız Orta Asya ve Azerbaycan'dan kopup gelerek Anadolu'yu taşı ve toprağı ile Türkleştirirken, ırmak, dere, dağ, köy ve kent isimlerini de Türk gele­neğine göre koymayı veya değiştirmeyi ihmal etme­diler. Kendi ulus, uruk, boy ve oymak isimlerine, ya­hut Orta Asya veya Azerbaycan'daki bir yer adına, veya totem adı olarak hafızalarda silik şekilde yaşı­yan bir isme, yerleştikleri arazinin şekline veya yerleş­me esnasındaki herhangi bir hadiseye göre yer adla­rını koydular. Bu şuura karşılık biz köy ve kent isim­leri hususunda adeta şüursuzluk gösteriyor, onları rastgele değiştiriyoruz. Yabancı asıllı olan ve atala­rımız tarafından değiştirilmemiş olan köy ve kent isimlerinin değiştirilmesi çok yerinde bir harekettir. Fakat bu arada binlerce Türk köy ve kent adı, Türk etnolojisinden, etnografyasından ve tarihinden haber­siz idarecilerin keyfi tasarrufları ile kurban edilmek­tedir. Meselâ Burdur'da «Oğuzhan» köyünün adı «Bu-

çak» olarak değiştirilmiştir. Tefenni'ye bağlı «Yüregir» in adı, büyük bir gafletle «Yeşilköy» yapılmıştır. Türk kültür seviyesi bu tasarrufundan belli olan idarecimiz, «Yüregir» ismini yabancı asıllı sanıp, onu «Yeşilköy» e çevirmiş, bilmemiş ki «Yüregir» yirmi dört Oğuz boyundan birinin adıdır. Bu değişiklikle ata yadigarı köyü yeşertmiyor, karartıyoruz. Burdur Gölhisar'ına bağlı «Bayındır» köyünün adını da değiştirmiştir. Bayındır da yirmi dört Oğuz boyundan birinin adıdır. İzmir'de bir kazamızın ve birçok köyümüzün ismidir. Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan Bey, «Bayındır» boyuna mensuptur. Tarsus'a bağlı «Manas» köyünün adı da «Beylice» olarak değiştirilmiştir. Anlaşılan onu da yabancı asıllı zannettiler. Halbuki Kırgız Türklerinin «Manas» adında bir kahramanları vardır ve ona izafe edilen destana «Manas Destanı» denir. Ayrıca Toroslar'da, Akseki - Hadim arasında bir «Manas Yaylası» gördük ki, Yörükler yazın gelip yayılıyordu.

Aynı zihniyet, İstanbul'da «Tarabya, Florya, Dragos, Pendik» dururken, gidip «Sağmalcılar»ın adı ile aklını bozmuş ve onu «Bayrampaşa» haline getirmiştir. «Sağmalcılar» öztürkçe bir kelimedir ve «sağmal» denen, doğurmuş ve süt veren inek, koyun, keçi besleyen bir oymağı ifade eden, göçebe geleneğine uygun bir isimdir. Böyle güzel bir isim kurban edilmiştir. «Bayrampaşa» ismini «Samatya»nın yerine almak lâzımdır. Samatya, «Kocamustafapaşa» yapıldı. Bu yeni isim, eskidenberi var olan yukarıdaki «Kocamustafapaşa» ile karışıyor ve bu yüzden «Samatya» gene söyleniyor. Bu sakat tutumdan üzülen bir yazar, tarihi bir köy adının değiştirilmesini şöyle anlatıyor:

«... İlçel'in Mut ilçesinden bir örnek vermek isterim, İlçenin batı kısmında Göksu kıyısında bir köy

vardır. Köyün adı yedi asırdır Hocenti «Hocantı» olarak kayıtlıdır. Kurul, Hocenti ismini, bir Ermeni veya Rum ismi sanmış olacak ki köyün adını «Derinçay» olarak değiştirmiş. Şimdi, Türkiye'nin dört bucağında işlene gelmiş binlerce yanlışlıktan bir tekini tarih gerçeğine dayanarak açıklayalım. Hocenti ismi Karmanoğullarının İçil topraklarındaki akraba beylerinden biri olan «Hocenti» bey'den gelir kendisi aynı köyde Göksu ırmağı üzerinde bir köprü, bu köprü yakınında bir türbe, Mut - Karaman yolu üzerinde Alahan'da bir zaviye kurmuştur. Kendisi kadar önemli bir kişi olan oğlu Osman Bey adına Mut ilçesindeki Lâla Paşa Camii yanında altı köşeli örneği az görülen sitilde bir türbe inşa ettirilmiş ve kendi bu türbe içine defnedilmiştir. Mezar kitabesinde «766 yılı Zilkade ayının 11. günü olan Hocenti oğlu Osman Beyi Allahu Taalâ Cennetin göbeğinde iskân etsin» yazıdır. İ. Hakkı Konyalı'nın verdiği bilgiye göre, Karmanoğlu Mehmet Bey (ikinci) Hocenti Bey'in Alahan'daki zaviyesine önemlice miktarda bir vakıf yapmıştır. İşte böylesine önemli, adına türbe ve zaviye kurulan bir zatın ismi, tarih gerçeğine önem vermeyen bir kurulun elinde Ermenice sanılarak silinmiş ve Derinçay yapılmıştır. Umarız ki, bu uyarımız bundan sonra daha dikkatli olunmasına yardım eder» (1). Batı Türkistan'daki bir şehrin adı «Hocend-Hucend» dir. Yazarın ümidine biz de katılmak isterdik, fakat ilgililer böyle İkazları «Kös dinler gibi» dinliyor. Yedi yıl önce, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsünün çıkardığı «Reşit Rahmeti İçin» isimli armağan kitabında bu

(1) Sıtkı Soylu, «Köy Adlarının Değiştirilmesinde Ölçü» Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, Mart 1972, No. 272, sf. 1.

konuyu yazdığımız makalede ele almış, acı acı yakın-
mıştık. En ufak tesirini bile görmedik. Yalnız bir ara
«Töre» Dergisinde gene bu konudan bahsetmiştik.
Nasılsa, Bursa'nın «Keles» kazasının Belediye-Baş-
kanından bir mektup aldık. Kasabalarının adını lâtince
sanıyorlarmış, değiştirme kararı almışlar. Türkçe
asıllı olduğuna dair belge gösterebilirsek, değiştirmekten
vazgeçeceklerini yazıyordu. Elimize geçen
kaynaklardan bahsettik. Fatih devri kayıtlarında (Ce-
maat-ı Keles)ten, yani Keles Oymağı'ndan bahsedil-
diğini belirttik. İkna oldular mı bilmeyiz. Belki o da kur-
ban edilir. İzmit-Ödemiş'in nahiyesi «Keles'in «Ki-
raz»a çevrilişi gibi kirazlaşır gider.

TÜRK SOY, URUK, ULUS, BOY VE OYMAK ADLARI İLE KURULAN DOĞU ANADOLU KÖYLERİ

(Parantez dışındakiler eski ismi, parantez içinde-
kiler değiştirildikten sonra, yeni adı gösteriyor).

Türkkaravenk (Aşağı Budak) Yukarıkaravenk
(Yukarı Budak) (Çemişgezek - Tunceli);

Türkvartinik (Yukarı Demirbük), Aşağıvartinik
(Aşağı Demirbük) (Çemişgezek - Tunceli);

Türktanır (Hozat - Tunceli);

Türkdarlu (Aşağıdarılı) (Bismil - Diyarbakır);

Tirkiyan (Altınoluk), (Karakoçan - Elâzığ);

Tirkeşin (Uğurveren) (Gevaş - Van);

Türksöğütlü (Söğütlü) (Digor - Kars);

Türkeşen (Yiğitkonağı) (Göle - Kars);

Türkmeşen (Kırdamı) (Digor - Kars);

Türkali - (Dikendere) (Balıkesirde de Türkall kö-
yü var) (Eleşkirt - Ağrı)

Öztürkân (Atayolu) (Diyadin - Ağrı);
Tirikân (Demirdöş) (Kiği - Bingöl);
Türkân (Güleçoba) (Diyarbakır);

Ne hikmetse «Türk» ismi verilmiş bütün bu köylerin adı değiştirilmiş, yerlerine birşeyler uydurulmuştur.

BALKAR: Adıyaman'ın Gölbaşı Kazasına bağlıdır ve Kafkasya'daki Karaçay - Balkar Türklerinin kurduğu bir köydür. Karaçay - Balkar'lar, Kırgız, Kazak ve Başkurt'ların lehçesine yakın bir lehçe ile konuşur. İhtimal burada bu Türkçeyi kaybettiler.

ÇOMAK: İki tanedir. Biri Adıyaman'ın Besni'sine, diğeri Bingöl'ün Kiğisine bağlıdır. Kaşgarlı Mahmud'un kaydettiğine göre Şamanist Uygurlar ve diğer Türkler, Müslüman olan Türklere «Çomak» veya «Çomakeri» derlerdi. Bu köylerin adı bu gelenekten alınmadır.

KARAÇAY : Erzincan'ın Tercan'ına bağlı. Karaçay Türklerinin adını alan bir köy.

HALAÇ (Hallaç): Ağrı'nın Doğubeyazıt'ına bağlı, Pamuk, yün atıcısı «Hallaç» a çevirivermişler. (Hallaç) Kalaç Türklerini bilmiyen için akla elbette gelir. Bir hallaç marifetiyle, pamuk ve yün atar gibi köy adlarını atıyorlar.

HUNAN: «Hunlar» demektir, fakat idarecilerimiz bu güzel ismi «Suboyu» na çevirivermişler. Elâzığ'ın Palu'suna bağlı «Hün» köyünü de «Beyhanı» yapıp çıkmışlar.

KANLIKÖY: Ağrı - Doğubeyazıt'a bağlı daha önceki sayılarda geniş şekilde bahsettiğimiz Kanlı Türklerinin adını alan bir köyümüz. Değiştirip «Dağdelen» yapmışlar, Urfa - Bozova'ya bağlı «Kanlıaşar» da, Oğuz Türklerinin 24 boyundan biri olan Av-

şar'larla ilgili olmaktan çok, Kanğlılarla ilgili olsa gerektir.

KARLIK. Malatya'nın Darendere'sine bağlı, Karlık Türklerinin adını almış bir köy. Nasılsa bunun adını değiştirmemişler. Malatya taraflarında bir de «Karlık Dağı» vardır.

KAZAGAN: Kazaklar demektir, fakat değiştirilip «Kumluk» yapılmıştır. Diyarbakır - Lice'ye bağlıdır.

KOMAN: Tunceli - Malazgirt'ine bağlı, «Kuman» Türklerinin adını alan bir köy. Maalesef onun da adı değiştirilip «Yaşaroğlu» yapılmıştır. Kazan ve Kırım Türklerinin esasını teşkil eden Kuman Türklerinin bir boyunun adının «Kurman» olduğunu ve Macar kaynaklarına dayanarak bunun Kurmançla aynı şey olabileceğini söyleyebiliriz.

OĞUZLU: (Arpaçay - Kars) ve Oğuzköy (Kemah - Erzincan) bu iki köyün adı değiştirilmemiştir, fakat Çemişgezek'e bağlı (Oğuzar) köyünün adı (Dokuzdönüm) olarak değiştirilmiştir.

ÖZBEK: (Pazarcık - Maraş) ve Özbek (Ilıca - Erzurum) Özbek Türkleri ile ilgili bu iki isim aynen kullanılmaktadır.

SERCÜK: Muş'un Varto'suna bağlıdır. Kelime (Selçük Selçuk) un bozulmuş şekli olabilir. Değiştirilip «Alınacak» yapılmıştır.

TATARUŞAĞI: (Akçadağ - Malatya), Tatargazi (Mazgirt - Muş), Tatuşağı (Ovacık - Tunceli), Tatarhöyük (Bozova - Urfa), Tatburcu (Bozova - Urfa). Bu köylerin adına da dokunulmamıştır. Kuman - Kıpçak ve Peçenek Türklerinden olan Kırım, ve Kazan tatarlarının adını alan köylerdir.

Türkmenviran (Türkmenören) (Bozova - Urfa), Oğuz Türkleri Müslüman olduktan sonra Türkmen adını almışlardır.

KÜÇÜK BOY VE OYMAK ADLARINI ALAN KÖYLER

Vambery'nin belirttiğine göre (2), Batı Türkistan'da İran sınırlarında oturan Türkmenler, dokuz uruğa ve boya ayrılmaktadır. Bunlardan ikisi «İğdir» ve «Abdal» dir. İğdir'dan aşağıda bahsedeceğiz. Şimdi Abdal'ı ele alalım. Buradaki Abdal'ın, Anadolu'da çalgıcılık, sünnetcilik, demircilik yapan ve Çingenelerle çok yakın olan Abdal'larla ilgisi yoktur. Bu hususta Köp-rülünün güzel bir araştırması vardır.

SARIABDAL (Tuzluca - Kars), Aldalbayezit (Bulanık - Muş), Abdalan (Genç Bingöl) bu köyün adı «Sırmalıoya» olarak değiştirilmiştir. Abdalan (Kaygısız) (Dicle - Diyarbakır), Alikıraptalan (Alikır) (Hınıs - Erzurum).

AFŞARLI (Türkoğlu - Maraş) 24 Oğuz boyundan birinin adını alan köy.

AKBAŞ (Van), Ahmet Refik'in «Anadolu'da Türkmen Aşiretleri» kitabında ve diğer kayıtlarda adı çok geçen bir Türkmen boyu veya oymağıdır.

ALACA (Pasinler - Erzurum), Alabala (Açıkyazı) (Ardahan - Kars), Bal'a çocuk, yavru demektir.

ALACA (Digor - Kars). Bir Türkmen oymağının adıdır.

Gene Vambrey'nin kaydettiğine göre, (3), dokuz uruk veya boya ayrılan Batı Türkistan, Horasan Türkmenlerinden birinin adı «Göklen» dir. Göklen Türkmenlerinin on «Taife» sinden biri olan «Ayderviş» in yedi «Tire» sinden birinin adı «Arab» dir. Bunun bil-

(2) A. Vambery, Travels in Central Asia, London, 1864, sf. 303.

(3) Aynı eser, sf. 306, 7.

diğimiz Arap Kavmi ile ilgisi elbette yoktur. Zeki Velidi, Özbek'ler arasında da «Arab» isimli Türk oymağının bulunduğundan bahseder. Yörükler arasında pek çokturlar. Ege'de on - on beş kadar köy kurup, yerleşmişlerdir. Ömer Lütfi Barkan «Kanunlar» ında, Balıkesir'de buğur - buhur - bohur (Çift horgüçlü damızlık Buhara devesi) besliyen ve I. Murat veya Yıldırım zamanında burdan kaldırılıp Bulgaristan'a iskân edilen, isimleri öztürkçe olan «Buğurcu Arapları» nın Araplıkla ilgisi olamayacağını belirtir. Bu kayıtları görse daha iyi kanaat getirmiş oluyordu. Doğu Anadolu' da da bu isimde epeyce köy var.

ARAPKENT (Ovacık - Erzurum) adı «Kuzuluk» olarak değiştirilmiş. Arapçayır (Horasan - Erzurum).

ARAPKİRLER (Karaağaç) (Kale - Malatya); Bu köyün adı değiştirilmiş Malatya'nın kazası olan Arapkir'e dokunulmamıştır. Bu köyler halkı yukarıdaki Türkmenlerle ilgilidir. Ayrıca, Yavuz zamanında İran'a kaçan Kızılbaş Türkmenler arasında «Arapgürlü» Türkmenlerinin bulunduğunu biliyoruz (4) Araban (Karlalar) (İdil - Mardin), Araplar (Besni - Adıyaman), Arapuşağı (Suyatağı) (Baskil - Elâzığ). Ege'deki «Arap»-lı köy adları değiştirilmiştir.

ATMALI, (Besni - Adıyaman). Atma (İliç - Erzincan), Atma (Kemah - Erzincan), Bundan ileride daha geniş şekilde bahsedeceğiz. Sadece Rumelide Onaltıncı Asırda buna benzer bey isimleri olduğunu belirtelim: Hırsova'ya bağlı «Atmacalar», Karinâbad'a bağlı «Atmacalı», Ruskasrı'na bağlı «Atmacalı», Silistre'

(4) Dr. Faruk Sümer, «XV. Asırdan itibaren Anadoludan İran'a Vukubulan Göçler» Türk Yurdu, Temmuz 1954, sayı: 1 (234), sf. 41.

ye bağı «Atmacalı» Anadolu'nun çeşitli yerlerinde de var. Buradaki «Atma», (Atmaca) dan bozulmuştur.

AVAĞAN (Zincirkale) (Patnos - Ağrı), Maraş - Pazarcık'ına bağlı bir köy «Çiğil» li veya «Avanuşağı» dediklerini daha önceki yazılarımızda belirtmiştik. Balıkesir'in Pamukçu nahiyesine bağlı «Macarlar köyü» halkı, «Çepni» Boyunun «Avan» oymağındandır.

AYDINLAR (Pülümür - Tunceli). Yörükler, Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da «Aydınlık» denir. İsimle ilgili olabilir.

BADİLLİ (Tuzluca - Kars), Badilli (Eleşkirt - Ağrı) «Beydili» veya «Beydilli» isimli boy, 24 Oğuz boyundan biridir. Bu kelime bozularak «Badilli haline gelmiştir. Badilliler Urfa ve Sarız'da yerleşmişlerdir. Muş'ta «Beydili Göçerleri» Türkçeyi unutmıştır.

KARABAŞİLİ (Karabaşılı) (Doğanşehir - Malatya), (Başış) (Altıkonak) (Urfa). Görüldüğü gibi iki köyün de adı yabancı menşeli zannedilerek değiştirilmiştir. Biz on yıl önce, Anamur - Gülnar'da kışlayıp, Barcın, Balguson yaylalarında yaylıyan Başış Yörüklerini ziyaret etmiştik. XVI. asırda, Bulgaristan'da da birkaç «Başış» köyünün varlığını Prof. Tayyip Gökbilgin'in eserinden ve diğer arşiv belgelerinden biliyoruz. Ayrıca Vambery'nin kıymetli bilgisinden öğreniyoruz ki, adı geçen dokuz uruk Türkmenlerinden biri olan «Teke» Türkmenlerinin bir taifesinin adı «Başı» dir (5).

BAŞKURTDERE (Ovacık - Erzurum). Türk ulus veya uruklarından birinin adıdır. Yukarıda atladığımız için burada veriyoruz. Zeki Veli Bey bu uruğa mensuptur.

(5) Vambery, aynı eser, sf. 305 - 6.

BAYATDOĞANAŞLI (Yeni adı Bayat. İğdır'a bağlı), Kalınbayat (Hilvan - Urfa) Rahmetli Ali Rıza Yalçın'ın yazısından öğrendiğimize göre, Adıyaman'ın Besni'sine bağlı olan «Büyük şamuşağı köyü» halkı da Bayat boyuna mensuptur. Bunlara «Şambayati» da denir. Bu köyün adı «Yelbastı» olarak değiştirilmiştir. Bilindiği gibi, Bayat'lar, Oğuz İli'nin 24 boyundan birisini teşkil ederler. Türkiye'nin dört tarafına dağılmışlardır. İsimlerini vererek kurdukları pek çok köyümüz vardır. Büyük Türk şairi Fuzulî, Bayat boyuna mensuptur. Kerkük Türkleri arasında Bayat'lar kalabalık bir nüfus teşkil eder. Irak Türkleri, Bayat Boyunun türkülerine «Bayati» adını verirler. Ayrıca, Türk musikisinin bir makamının adı da «Bayati» dir. İkisi arasında ince bir ses farkı vardır. İran Türkleri arasında da Bayat Türkleri mevcuttur. Demek oluyor ki, Doğu Anadolı'da, Bayat boyuna mensup Türklerin kurduğu üç köyü bilmekteyiz. Bayat Türklerinden olduğu halde, bu ismi köy adı olarak almıyan köyler hakkında birşey söylemek imkânımız yok.

BAYBURT (Selim - Kars), Ayrıca bir ilimizin adı Bayburt'tur. İran'a kaçan Türkmenler arasında Bayburt'lu Türkmenleri de vardır. Demek ki, ana kol İran'a gitmiş, kalanları bu köyü ve Bayburt ilini kurmuş. Aşağıdaki kayıt bunu açıkça gösteriyor. «Safewî askeri kudretini vücuda getiren göçebe Türk teşekküllerinin birinci gurubunu Rumlu, Ustaçlı, Tekelü, Dul-kadir, Kaçar, Avşar ve Şamlu adlı müteaddit oymaklara sahip yedi Kızılbaş kabilesi teşkil ediyordu ki... Bundan sonra Varsak, Bayat, Cepni, Turgutlu, Arapgirli, Çemişgezeklü, Hınıslu, İspirli, Bayburtlu, Cirid Süpür vesaire olmak üzere ikinci gurubu teşkil eden cemaatler geliyordu ki, bunlar da muhaceret netice-

sinde İran'a gitmişlerdir» (6).

BAYINDIR (İspir - Erzurum). Bayındır (Tekman - Erzurum), Bayındır (Tutak - Ağrı), Bayındır (Karakoçan - Elâziğ). 24 Oğuz boyundan birinin adıdır. Akkoyunlu Türkmenleri ve hükümdarları Uzun Hasan Bey, Bayındır boyundandır. İzmir'in Bayındır kazasını da Bayındır Türkmenleri kurmuştur. Türkiye'nin çeşitli yerlerinde kendi adları ile anılan köyler kurmuşlardır. Vambery, bundan yüz dokuz yıl önce, Orta Asya'ya yaptığı seyahatte bugünkü İran'ın kuzey doğusu ile Batı Türkistan arasında çeşitli Türkmen oymakları görmüştü. Bunlar içinde Bayındırlar'da vardır. Vambery'ye göre, Göklen Türkmenleri on taifeye ayrılmaktadır ki, bunlardan biri Bayındır'dır (7). Demek oluyor ki, Doğu Anadolu'daki dört Bayındır köyünü, Bayındır Türkmenleri kurmuştur.

BEKTAŞ (Yeni adı Bektaşî), Hacı Bektaş Veli'nin adını alan pek çok şahıs ve köy vardır. Eski bir Türk ismidir. Bektaşîlik, Hacı Bektaş'ın Horasan'dan gelerek, İslâmiyet içine soktuğu Türk kültürü unsurlarına, Türklük prensiplerine bu isim verilir. Rumeli Aleviliğine, Kırşehir - Tokat çevresi Aleviliğine «Bektaşîlik» adı verilir.

YAZIBEYDİLİ (Besni - Adıyaman). Yörük ve Türkmenler, düz araziye, inişi çıkışı az ovaya «Yazı» derler. Ege köylerinde yere yatak, sofra, örtü sermek, yaymak işine «yatak yazmak, sofra yazmak» denir. Yazı kelimesi ile ilgilidir. Buradaki köyün adı, Ova Beydilisi demek oluyor. Beydili'nin 24 Oğuz boyundan

(6) Prof. Mükrimin Halil Yinanç, Türkiye Tarihi, Selçukluların Devri, İstanbul, 1944, sf. 173 ve Dr. Faruk Sümer, «XV. Asırdan itibaren Anadolu'dan İran'a vukubulan göçler» Türk, Yurdu, Temmuz 1954, sayı: 1 (234), sf. 41.

(7) Vambery, aynı eser, sf. 306.

birdi olduğunu «Badıllı»lardan, bu isimden köylerden bahsederken belirtmiştik. Vambery, Göklen Türkmenlerinin on tairesi arasında «Begdili» leri de saymaktadır (8) Demek oluyor ki, Adıyaman'ın bu köyünü, Beydili Türkmenleri kurmuştur.

BOZAN (İspir - Erzurum) Bozan (Arguvan - Malatya) Kirbozan (Akçakale Urfa). Sonuncu köyün adı «Yakacık» olarak değiştirilmiştir. Bu kelimedenden daha önce, Karakeçililer bahsinde bahsetmiştik. Tekrarlamak faydalı olacaktır. Urfa'yı alan, Sultan Melikşah'ın kumandanlarından «Bozan Beğ» dir. Ermeni tarihçileri, «Urfa'nın Emir Bozan tarafından zaptı, Bozan'ın, Yağisiyan ve Aksungur ile beraber Greklere karşı yürüyüp İznik'i muhasara etmeleri»nden bahsederler (9). Özbekler arasında «Bozan» oymağının varlığını bilmekteyiz. Afganistan özbekleri arasındaki «Kataga uruğu» nun tirelerinden birinin adı «Bozan» dır. Altınordu Özbekleri arasındaki bir oymağın adı da «Bozan» dı. Astarhan civarındaki bir yaylanın adı da «Buzan Yaylası» dır (10). Afyon'a bağlı bir Alevi Türkmen köyünün adı da «Bozan» dır. Bir dostumuzdan öğrendiğimize göre, Urfa'daki «İzollu Aşireti» nin adı «Bozan Beğ» di. Milli Mücadelede hizmeti geçmiş, adına türkü yakılmış, iki mısra şöyle:

Değme değme, Bozan Beğe değme.

Varsın, kırsın Fransız'ı Aslana değme.

Ayrı millet türküsü çağırın pek çok Bozan isimli aydınının varlığı üzüntü vericidir.

CANUŞAĞI (Sivrice - Elazığ); Aşağıcihanbey

(8) Aynı yerde.

(9) Hrand D. Andreasyon, «Türk Tarihine Ait Ermeni Kaynakları», İ.Ü. Tarih Dergisi, C. I. 1950, sf. 108.

(10) Z. V. Togan, Bugünkü Türk Dili Tarihi, sf. 43, 45, 139.

(Eleşkirt - Ağrı), «Canbekli» oymağının kurduğu köylerdir. Konya'da Cihanbeyli kazası halkı bu oymağa mensuptur. Maraş, Urfa, Adıyaman taraflarında Canbek'liiler çoktur. Bunların, Batı Türkistan'daki Sarık veya Serik Türkmenlerinden olduğu anlaşılıyor. Serik Türkmenlerinin oymaklarından biri «Canibeg» dir (11).

KÜÇÜKCERİT (Pazarcık - Maraş), Yumaklıcerit (Pazarcık - Maraş), Ciritbelen (Darende - Malatya), Cerdo (Yeni adı: Ağırtaş) (Suruç - Urfa), Cerit oymakları tarafından kurulan köylerdir. Cerit'ler, yakın yıllara kadar toroslarda göçebe hayatı yaşayan Yörüklerdir. Bugün, Yozgat - Sivas, Maraş - Adana ve Aydın taraflarında Cerit köyleri vardır. Çakırcalı'nın babası zamanında Aydın'da, namlı bir efenin adı, Cerit Osman efe veya Yörük Osman efe idi. Çakırcalı'nın babası ile birlikte, Bakırlı Mehmet Efendi riyasetinde, Bulgar komitecilerini sindirmek için giden beş yüz kişilik zeybek birliğine katılmış, orada büyük hizmetler etmiş. Bulgar komitecilerini perişan etmişlerdir. İran'a kaçan Türkmenler arasında Cerit'lerin de olduğunu yukarıda göstermiştik.

ÇADIRLI (Derik - Mardin), Bir Türkmen oymağının kurduğu köy olmalıdır.

ÇAKALLIÇULLU (Türkoğlu - Maraş), Çakallıhasanağa (Türkoğlu - Maraş), Çakallı (Halfeti - Urfa), Çakallı (Bismil - Diyarbakır), Çakal (Yeni adı: Yarmakaya), (Adıyaman), Çakallı (Besni - Adıyaman), Çakallıtorunlar (Yeni adı: Akkuyu) (Besni - Adıyaman), Çakıllımamilbiş (Yeni adı: Alıçlı), (Besni - Adıyaman), Çakallı (Bismil - Diyarbakır).

Üçünün adını idarecilerimiz ne hikmetse değiştirmişler. Halbuki bu köyleri «Çakal oymağı» kurmuştur. On yıl önce Toroslarda, Çakal Yörüklerine rastlamış-

(11) Vambery, aynı eser, sf. 305.

tık. Onlardan bir kolun Maraş'ın beş on kilometre ilerisine yerleşmekte olduğunu veya buna hazırlandıklarını geçen yıl görmüştük. Türk boy ve oymaklarının isimlenmesinde çok görülen totemik bir isme sahiptir. Zeki Velidi için çıkarılmakta olan bir Hatıra kitabında bundan genişçe bahsettik. Kazak uruklarından birinin adı da «Çagalbaylı» dır (Togan, Türkili Tarihi, sf. 18).

ÇAKIRBEY (Patnos - Ağrı), Çakırbey (Van). Aydın'ın bir köyünün adı «Çakırbeyli» dir. Türkistan'daki boy ve oymaklar arasında «Çakırbeydili» lerin bulunduğunu bir kaynakta görmüştük. Bu köyleri, bu isimdeki Türkmen oymakları kurmuştur.

YUKARIÇAKMAK (Pasinler - Erzurum), Aşağıçakmak (Pasinler), Çakmak (Kars), Çakmaklı (Ovacık - Tunceli), Çakmak (Urfa), Çakmaklı (Bozova - Urfa), Çakmak (Hilvan - Urfa), Çakmak (Hınıs - Erzurum), Çakmak (Muradiye - Van), Çakmakköy (Özalp - Van), Bir Türkmen oymağı olan «Çakmak» ların kurduğu köyler bu ismi almışlardır. Aydın'ın Söke'sinin Serçin köyü, bir yörük köyüdür ve dört oymağın yerleşmesi ile kurulmuştur. Bu oymaklardan birinin adı «Çakmaklar»dır.

ÇAMURLU (Horasan - Erzurum), Çamurlu (Kars), Aşağıçamurlu (Aralık - Kars), Yukarıçamurlu (Aralık - Kars), Çamurda (Yeni adı: Akdari) (Çıldır - Kars), Çamurlu (Malatya), Çamurlu (Urfa), Çamurlu (Viranşehir - Urfa), Kayseri ile Sivas arasında, Zamantı Suyu yakınlarındaki bir yaylanın adı da Çamurlu'dur. Bugünkü Suriye'nin Lâzkiye'sine bağlı Bayır ve Bucak nahiye ve köylerinde Türkçe konuşan Türkmenler yaşamaktadır. Bu köylerden ikisi, Aşağı ve Yukarı Çamurlu'dur. Çamurlu'nun bir Türkmen oymağının adı olduğu anlaşılıyor. Yukarıdaki köyleri de bu oymaklar kurmuş demektir.

ÇAMUŞLU (Arpaçay - Kars), Çamuşlu (Kağızman - Kars), Kömüşhan (Yazihan - Malatya), Çamuşcu (Besni - Adıyaman), A. Mandalık (Hamur - Ağrı), Yeni adı Aşağıgözlüce olarak değiştirilmiştir. Yukarı mandalık (Yeni adı: Y. Gözlüce), (Hamur - Ağrı), Elâzığ, Erzurum, Kars ve Van'da bu isimde köyler mevcuttur. «Kömüş» ve «Çamuş» mandaya verilen diğer isimlerdir. Bu ismi totem adı olarak kabul eden oymakların adı olabilir ve bu oymakların yerleşmesi ile köylere bu isim verilmiştir.

ÇAYANYURDU (Pasinler - Erzurum), Aşağıçayan (Vaktile, Diyarbakır Osmaniyesine bağlı olan Çayanulya olsa gerektir), Yukarıçayan (Yeni adı: Gülerce) (Ergani - Diyarbakır), Ayrıca Muğla'nın Fethiye'sine, Çorum'un Mecidözü ve Sungurlu kazalarına bağlı üç Çayan köyü vardır. Mersin'in Erdemli'sine yerleşmiş ve bir iki köy kurmuş olan Boynuinceli Yörükleri, Türkmenlere «Çayan» adını veriyorlardı. Eski bir Türk parasının üzerinde Çayan kelimesinin bulunduğunu ve bunun şahıs adı olabileceğini şu kayıttan anlıyoruz. «1884 de Wiatka vilâyetine tâbi Sediarsk'ta da bir Türk parası bulunmuştur. ki, Ermitaj müzesinde saklı olan bu paranın üzerinde eski Türk yazısı ile yazılmış ibare vardır. Profesör Radloff, bu Türk paralarının üzerinde bulunan Türkçe sözleri okuyarak neşretmiştir. Bu paranın birisinin üzerinde şu ibare vardır: «Ben Çayan, bir akça. Demek oluyor ki, paranın üzerinde bunu bastıranın ismi ve kaç akçe olduğu kaydedilmiştir (12). Profesör Faruk Sümer'den dinlediğimize göre, Şah İsmail'in kumandanlarından birinin adı «Çayan Sultan» dı. Hem şahıs, hem oymak olarak kullanıldığı anlaşılıyor. Bu isimdeki oymakların yerleşmesi ile bu köyler kurulmuştur.

(12) H. N. Orkun, «Eski Türklerde Para», Varlık 1940, sayı: 178.

ÇEMİŞGEZEK (Tunceli'nin ilçesi), Bu isimdeki Türkmen oymağının yerleşmesi ile kurulmuştur. Bu oymağın büyük kolunun İran'a göç etmiş olduğunu daha önce nakletmiştik.

ÇEPİ (Akyazı - Erzurum), Urfa Karakeçililerinin kurduğu köylerden birinin adının Çepini olduğunu belirtmiştik. Bu köyleri, Oğuz ilinin 24 boyundan biri olan ve Rize ile Sinop, Balıkesir ile Aydın arasında yerleşmiş ve Anadolu'nun çeşitli yerlerine de serpinti halinde dağılmış olan «Çepni» Türkmenleri kurmuştur.

ÇİRKİNİ (Yeni adı: Bahçeli) (İspir - Erzurum). Eski Türk geleneğine göre, çocukları yaşamayanlar, yeni doğan çocuklarını kötü ruhlara karşı korumak için onlara kötü, isimler verirler, böylece onları kötü ruhların tasallutundan korumuş olduklarına inanırlardı. Bazı oymaklar da, böyle isim almış oymak başkanlarının adıyla anılarak, böyle isimler taşırlardı. İşte yukarıdaki isim de böyledir. Hatay'da Türkmenler arasında «Çirkinoğulları» ismiyle anılan, birkaç oymak teşkil eden, geniş bir aile mevcuttur. Bundan bir asır kadar önce, İzmir'in Selçuk kazası civarındaki dağlara, dağ eteklerine gelip, yaylıyan, kışlayan «Çirkince Yörükleri» ni misyoner papazlar, uzun ve yorulmaz çalışmalarla Hristiyan etmişler ve o civarda bir köy kurdurmışlardı. Bu köyün adı oymağın adı olan «Çirkince» idi. Çirkince Yörükleri Rumca bilmiyorlardı. Çocuklarına ise, açılan Rum mektebinde Rumca öğretiliyordu. Onlar bile kırık bir dil, kaba bir ağızla Rumca konuşuyorlardı. Giyimleri, gelenekleri, örf - adetleri diğer Yörükler gibi idi. Köyelerine tahta biçmeğe gelen Tahtacı Kızılbaş Türkmenlere, Müslümanlıktan ayrılmamanın üzüntüsünü duyduklarını, Hristiyanlığa ısınamadıklarını anlatıyorlardı. Biz bu bilgilyi, ebesinden alan, dinliyen Aydın Tahtacılarından aldık. Mü-

badelede, Rum diye Yunanistan'a sürülmüşler ve üzülerek, ağlayarak gitmişler, Yerlerine Yunanistan Türkleri geldi. Bugün bu köyün adı «Şirince» dir: Yukarıda bahsettiğimiz köy, adını bu oymaktan almıştı.

Çıplaklı (Selim - Kars), Çıplak (Kızıltepe - Mardin), Bu köyler halkının «Çıplaklı» Yörüklerinden oldukları anlaşılmaktadır. 1126 tarihli bir fermanında, Kıbrıs'a sürülen «Yörükân taifesinden Çıplaklı ve Çaylaklı» cemaatlerinin, kaptanları zorlayarak gemileri Türkiye'ye döndürdüğü ve Aydın ve Muğla dağlarına sığındıkları (13). Adı geçen yörüklerin bir kolunun, iki oymağının, Doğu'da iki köy kurduğu ortaya çıkmış oluyor.

Çıtak (Bitlis), Çıtk (Karakoçan - Elâzığ); Selânik'te, bilhassa Langaza taraflarında ve Bulgaristan Türkleri içinde, «Çıtak»lar kalabalık bir nüfus teşkil ederler. Oğuzlardan olabileceği gibi, diğer Türk uruklarından da olabilirler. Rumeli Türklerine ve Dinar Türkmenlerine göre «Çıtak», «Kavgacı geçimsiz» anlamına gelmektedir. «Çıtak» insan, çıtak kadın» deyimleri de bilinmektedir. Manisa'da bir «Çıtak» köyü vardır. Doğu Anadolu'daki (Çıtak) köylerini kuranlar, Rumeliye ve Ege'nin çeşitli yerlerine dağılmış olan çıtak oymaklarıdır.

Çuvanbaluca (Yeni adı: Ballica) (Viranşehir - Urfa). Bu kelime (Çuvaş) kelimesinden gelebileceği gibi «Çuvayık» kelimesi ile de ilgili olabilir. «Çuvayık» in bir Kıpçak oymağı olduğunu bildiğimize göre (14) belki de yukarıda adı geçen köyü bu oymak kurmuştur. Çuvan kelimesi, 'Çoban'ın da bozulmuş bir şekli olabilir.

Çüngüş: Diyarbakır'ın kazası. Teleüt Türklerinin

(13) Ahmet Refik, Anadolu'da Türk Aşiretleri, sf. 148, 161.

(14) Abdülkadir İnan, Makaleler ve İncelemeler, sf. 6.

«Aç-Keçtim» şubesinin oymaklarından birinin adı Cüngüş'tür. (*)

Danişment (Horasan - Erzurum). Yukarıdanişment (Pasinler - Erzurum). Musadanişman (Aşkale - Erzurum). Bu köyleri Danişmend Türkmenlerin kurduğu çok açık şekilde görülmektedir. Danişmentler, Türkiye'nin çeşitli yerlerinde köyler, kentler kurmuşlardır. Ahmet Refik, Cengiz Orhonlu ve Çağatay Uluçay'ın naklettiği kaynaklardan anlaşıldığına göre, Danişment Türkmenleri. Kuşadası ve Susurluk kazalarının kurucuları ve ilk yerleşenlerdir. Dinar Türkmenleri Danişment Türkmenleridir. Bu köylerden başka, çokluğu Ege'de olmak üzere, Edirne, Zonguldak, Çorum, Tokat, Yozgat ve Gümüşhane'ye bağlı 27 «Danişment» köyü mevcuttur.

Köprüağıdemirciler (Pazarcık - Maraş), (Bunlardan daha önce bahsetmiş, Hatay taraflarından gelen Demirci Türkmenlerinden bu köyü kurmuş olduklarını belirtmiştik).

Demirci (Hınıs - Erzurum), Demirli (Derek - Mardin), Demire (Kızıltepe - Mardin), Demirci (Korkut - Muş), Temürtaht (Mazgirt - Tunceli), Demircik (Urfa), Bütün bu köyler «Demirci, Demircili» Türkmenleri tarafından kurulmuştur. Türkiye'de bu isimleri almış 135 köyümüz vardır. Bu rakam, Demirci Türkmenlerinin çok kalabalık bir boy olduğunu göstermektedir.

Düğer (Hilvan -Urfa), Döğerhan (Yeni adı: Alıncık), (Bingöl), Düğeran (Çapakçur - Muş), Oğuz ilinin 24 boyundan birisi «Döğer» lerdir. Prof. Faruk Sümer'in «Oğuzlar» kitabında, «Döğer» lerin yerleşmeleri hakkında geniş bilgi vardır. Yukarıdaki köylerden baş-

(*) (W. Radloff, Sibirya'dan, I, 217.)

ka, Türkiye'nin çeşitli yerlerinde (Sivas, Kayseri, Konya, Afyon ve Burdur) beş Döğer (Düğer) köyünün varlığını bilmekteyiz. Öyle olduğu halde, Bingöl'ün «Döğerhan» köyünün adını değiştirip, «Alıncık» yapan idarecilerin ferasetine ne demeli bilmiyoruz?

Dündarköy (Karayazı - Erzurum). Bu isimle anılan oymaklar ve şahıslar tarihimizde ve memleketimizde çoktur. Bugün Sivas'ta iki tane ve Gaziantep, İzmir, Bursa'da birer tane olmak üzere beş tane «Dündar, Dündarlı» köyü mevcuttur.

Eğın (Yeni adı: Günyurdu). Erzincan'ın bir kazasının eski adı da aynıdır. Bu bir Türkmen oymağıdır. Gördüğümüz kaynağı bulamadığımız için, yerini gösteremiyoruz.

Elbeyi (Yeni adı: İlbeyi) (Kiği - Bingöl) Elbeyli Türkmenlerinin kurduğu bir köydür. Gaziantep'te 30 - 40 kadar köy kurmuşlardır. XVI. asırda Bulgaristan'da köy kuran Türkmenler arasında Elbeyliler de vardı.

Evcı (İğdir - Kars), Evcihüyüğü (Elbistan - Maraş) «Evciler» oymağının kurduğu köylerdir. Bunlara «Evcı» veya «Tatevcı» denir. Tatevciler ekseriya Alevidir. Keçeden yapılan, kümbet şeklindeki Türkmen çadırlarının ağaç malzemesini hazırlayan ve bunları satan oymaklar olduğundan, mesleklerine bakılarak bu isim verilmiş veya kendileri bu adı almışlardır. Ali Rıza Yalgın merhum bir gezisinde Toroslardaki Yörükler arasında Evciler'e de rastlamıştır. Çoğu Batı Anadolu'da olmak üzere bunlardan başka 93 evci köyü vardır.

Eynir (Eymir), (Arapkir - Malatya), Eymir (Arguvan - Malatya). Oğuz ilinin 24 boyundan birinin adı Eymir'dir. Bu köyleri bu boylara mensup, oymakların kurmuş olduğu anlaşılıyor. Bunlardan başka, çeşitli illerde 23 adet Eymir köyü vardır.

Gögebakan (Darende - Malatya), Aşağıgöğlü

(Halfeti - Urfa), Yukarıgöğlü (Halfeti - Urfa), Hayta'ların bir oymağının adı «Göğebakanlı» dır. Bunlardan bir oymağı, Kayseri'nin Pazarören'ine bağlı Söğütlü köyünde (Avşar köyü) görmüştük. Buraya yerleşip yerleşmeme hususunda kararsız idiler. Diğer Göğebakanlı oymağını Aydın'ın, Bozdoğan'ına bağlı Almut köyü civarında çadırlarında ziyaret etmiştik. Oymaklarının bağlı olduğu «Hayta» boyunun adını söylemekten çekiniyorlar. Çünkü «Hayta»nın adı vurucu kırıcıya çıkmış, Hayta'ların diğer oymağı olan «Saçıkara lılar» da, Hayta'lılardan olduklarını saklar, sadece «Saçıkara lıyız» derler. Hayta'ları iki yüz çadıra yakın topluluk halinde Eğridir Gölü kenarlarında, Anamas Dağı eteklerinde ziyaret etmiştik. Çoğu, Gelendost, Şarkikaraağaç kazalarına ve Antalya'ya yerleşti. Bir kısımda halen Anamas dağlarında yayılıyor. Eğridir Gölü kenarlarında güz lüyor ve Antalya'da kış lıyor. Bu bilgilerden anlaşılıyor ki, Malatya ve Urfa'ya bağlı yukarıdaki üç köyü, Hayta'ların bir oymağı olan Göğebakanlılar kurmuştur. Hayta'ların bir kolunun, Konya Ereğlisindeki Bekdik Türkmenleri arasında olduğu anlaşılıyor.

Gökçeli (İğdır - Kars), Gökçeli Türkmenleri tarafından kurulan bir köydür. Batı Türkistan'daki Teke, Türkmenlerinin üç taifesinden biri olan Toktamış'ın tirelerinden biri «Gökçe Beğ» dir.

Gündemir (Yeni adı: Çayçatı) (Varto - Muş). Bu isimdeki Türkmen oymağı tarafından kurulduğu anlaşılıyor. Ne yazık ki, çok eski bir Türk şahıs ve oymak ismi olan bu kelimeyle anılan köyün adı değiştirilerek, «Çayçatı» haline getirilmiştir. Ne akla hizmet edilmiştir, bilinemez.

Aşağıgündeş (Hanak - Kars), Yukarıgündeş (Hanak - Kars), Osmanlı devri fermanlarından birinde, Aydın'la Rakka arasında göçebelik yapan «Gündüslü

(Ahmet Refik Bey bunu yanlış okumuş olsa gerekir. Eski yazının bünyesi icabı ve kitaba aktarılan şekli Gündeşli olarak okunması daha doğru olsa gerekir) Gündeşli Cemaati»nden bahsedilmektedir (15). Demek ki yukarıdaki köyleri de Gündeşli oymağı kurmuştur.

Gündüzbey Bucağı (Pötürge - Malatya). Bu köyü Gündüzlü Yörükleri kurmuştur. Gündüzlüler Konya ile Adana arasında birçok köyler kurmuşlardır.

Havutlu (Besni - Adıyaman). Devenin sırtına konulan, içi sazdan olan, semer gibi şeye Yörüklerin «Havut» adını verdiklerini daha önce belirtmiştik. Havut yapan veya onunla ilgisi bulunduğundan bu ismi alan bir Yörük oymağı bu köyü meydana getirmiştir. Nitekim Ege taraflarında «Havutçu» Yörükleri vardır.

Haytokomu (Yeni adı: Aziziye) (Erzurum). Yukarıda açıkladığımız gibi, bu köyü «Hayta» Yörükleri kurmuştur. Burada «Hayta» kelimesi «Hayto» haline gelmiştir. «Kom» bir çeşit ağıl demektir.

Hive (Yeni adı: Derindere) (Ardahan - Kars); Hıve (Sürügüden) (Göle - Kars), Hive (Yeni adı, Erdal) (Tutak - Ağrı). Bu üç köyün adlarının manasını bilmiyen yetkililer, yerlerine uydurmalarını getirerek değiştirmişler, tarihi, köklü, manâli isimleri katletmişlerdir. Tarihte, Orta Asya'daki Hive Şehri, ve Hive Hanlığı meşhurdur. Ayrıca, «Hive» bir Türkmen oymağının adıdır. Vambery'nin kaydettiğine göre, Yomut Türkmenlerinin dört taifesinden biri iki-kola ayrılır, bunlardan biri Hive'de bulunan «Hive Kolu» dur (16).

Yukarıhorum (Horasan - Erzurum), Horuh (Yeni adı: Akçiğdem) (Refahiye - Erzurum). Rize'nin yukarı-

(15) Ahmet Refik, aynı eser, sf. 162.

(16) Vambery, aynı eser, sf. 308.

sında Türkçe'den başka dil konuşanlar, Türkçe konuşanlara «Horum» der. M. Şerif Fırat mensup olduğu aşiret içindeki oymaklar arasında «Horumbeyan» (Horumbeyler) in de bulunduğunu yazıyor. Dinar'da birkaç köy kuran «Horzu» yörüklerinin, yukarıdaki köyleri kuran «Horum» larla ilgili olması gerekir. Nitekim, Urfa'nın merkez köylerinden birinin adının da «Horzum» olması da, bu ihtimali kuvvetlendiriyor.

İspir (Erzurum'un kazası). İran'a göçen Türkmenler arasında İspir Türkmenlerinin de bulunduğunu daha önce, Faruk Sümer'e dayanarak belirtmiştik. Demek ki, bu kaza halkı İspir Türkmenlerindedir.

İğdir (Kars'ın kazası), İğdir (Selim - Kars) İğdı (Hekimhan - Malatya). 24 Oğuz boyundan birinin adı «İğdir» dir. Bu köy ve kentler ahalisi, adı geçen boya mensuptur. Isparta'nın Eğridir kazası halkının da İğdir Türkmenlerinden olması ihtimali vardır.

İşıklı (Çukurca - Hakkâri). Bir Yörük oynağının adıdır. Ermenek'in üstünde, Yelibel mevkiinde yaylıyan ve vagon biçimindeki keçe çadırlarda oturan İşıklı Yörüklerinin bir kolunun bu köyü kurmuş olduğu anlaşılıyor. Türkiye'de 33 İşıklı köyü vardır.

Kacaran (Yeni adı: Dayılar) (Mazgirt - Tunceli), Kaçarlar (Pertek - Tunceli), Salukacar (Yeni adı: Kaçarsallicası) (Bozova - Urfa), Kacar (Palu - Elâziğ), Kacar Yörüklerinin kurduğu köylerdir. Kaçarlar, Batı ve Güney Anadolu'ya yerleşmişlerdir. Bugün, Kacar adı ile anılan dokuz köyümüz vardır. Kacar'lar, İran'da kalabalık ve nüfuslu bir boy olarak yıllarca hüküm sürmüşlerdir. İran Şahlığı, yarım asır önce Farslar eline geçmezden, Kaçar Hanlarının elinde idi. En son Kaçar Hanı, Mehmet Ali Şah'tır.

Kalaycı (Mazgirt - Tunceli). Bu köy de, Kalaycı isimli Türkmen oynağı tarafından kurulmuştur. Batı Türkistan'daki Göklen Türkmenlerinin on tairesinden

biri Bayındır olup, Bayındır'ın tirelerinden birinin adı «Kalaycı» dır (17).

Kalendar (Eruh - Siirt), Kalender (Horasan - Erzurum), Kalenderdere(Hanak - Kars). Daha önce nakletmiş olduğumuz gibi, Kalender hem şahıs hem oymak ismi oluyor. Kalender adındaki oymak beyinin ismi, oymağa da verilmiş oluyor. Türk geleneğinde, oymakların isim alış şekillerinden biri de budur. Tekirdağ Yörükleri subaşısının adı Kalender'dir. (18) Cengiz'in torunlarından birinin adı da Kalender Sultan'dır (19). Bu köyleri, Kalender oymağının kurduğu anlaşıyor. Kerkük'teki Bayat Türkmenleri arasında da Kalender isimli şahıslar vardır.

Kapanlı (Karayazı - Erzurum). Bu köyü de, «Kapanlı» Türkmenlerinin kurduğu anlaşılmaktadır. Göklen Türkmenleri'nin on tairesinden biri olan Karabalakan'ın, tirelerinden biri «Kapan» dır. (20). Türkçe'de, üstü örtülü, büyük, alış veriş yapılan yerlere kapan adı verilir. Un ve yağ satılmasından ötürü, İstanbul'da üstü örtülü iki pazar yerine «Unkapanı» ve «Yağkapanı» adı verilmiştir. Bu isimler, İstanbul'da yer adı olarak yaşamaktadır.

Karalar (Besni - Adıyaman), Aşağıkarabey (Bitlis), Yukarıkarabey (Bitlis), Karalu (Yeni adı: Karalar) (Çınar - Diyarbakır), Karabeğan (Yani Karabeyler), Bucacı, (Yeni adı: Arıcak), (Palu - Elâziğ), Karalar Türkmenlerinin kurduğu köylerdir. Teke Türkmenlerinin Tohtamış tairesinin bir tiresi «Kara» dır (21). Vambery'nin verdiği bu bilgiye karşılık, Gunnar Jarring, «Ka-

(17) Vambery, aynı eser, sf. 306.

(18) Ahmet Refik, aynı eser, sf. 70.

(19) Z. V. Togan, Umumi Türk Tarihi, sf. 156.

(20) Vambery, aynı eser, sf. 306.

(21) Aynı yerde.

ra» ları, Ersarı Türkmenlerinden gösterir. Ersarı'lar, üç büyük kola ayrılır. Bunlardan biri «Kara bekaul» dur. Bu da ikiye ayrılır. Birisi «Kara» dir. Kara'nın on iki küçük oymağı vardır (22).

KARAHACILI (Aralık - Kars), Hacireş (Yeni adı: Karahacı, «Reş» «Kara» anlamını veriyor) (Lice - Diyarbakır). Karahacılı Yörüklerinin kurduğu köylerdir. Karahacılı Yörüklerinin bir bölümünü, Anamas dağlarının, Eğridir gölüne bakan yaylalarında on bir yıl önce görmüştük. Kışı Antalya'da geçiriyorlardır. Bunların bir kolu da Adana taraflarında konar göçer idi. Kıymetli bir araştırmacı, Karahacılıları, Bozdoğanlıların bir kolu olarak görmektedir (23).

KARAHAN (İspir - Erzurum), Karahan (Arpaçay - Kars). Karahan (Malatya), Karahan (Dağbaşı), Bucığı (Siverek - Urfa), Karahan (Tutak - Ağrı), Karahanköy (Diyarbakır), Karahan (Oğuzlar) (Bismil - Diyarbakır), Karahan (Muradiye - Van). Önceki yazılarımızda Karahanlılar hakkında geniş bilgi vermiştik. Şunu da ilâve edelim: İran Azerbaycanındaki Karacadağ Şahseven Türkmenlerinin bir oymağının adı da Karahanlu'dur (24). Dikkat çeken bir husus, Siverek'teki Karahanlıların da Karacadağ'a yakın yerlerde yerleşmiş oluşlarıdır.

KARAKAYA (Karayazı - Erzurum), Karakaya (Malazgirt - Muş). Bir Yörük oymağının kurduğu köylerdir. Karakaya yörükleri Aydın ve Adana taraflarına yerleşmişlerdir.

(22) Guannar Jarring On the Distribution of Turk Tribes, in Afghanistan, Lund, 1939, sf. 45.

(23) H. Turhan Dağlıoğlu, «Geçmişte Ispartada Aşiretler», Ün, sayı 34, 1937, sf. 525.

(24) R. Tapper, Black Sheep, White Sheep and Reed-Heads, ayrı basım, sf. 83.

KARAKOYUNLU (İğdir), Karakoyun (Tuzluca - Kars), Karakoyun (Siverek - Urfa), Karakoyunlular hakkında da daha önce bilgi vermiştik. Van çevrelerinde ve İran'da vargün çadırlarında misafir olmuştuk. Bunların akrabaları Antalya'nın Serik kazasında köyler kurmuşlardır. Yarı göçebe olup, yazın Anamas dağlarındaki yaylalarına gidiyorlardı.. Bugün çoğu develelerini satmış, göçebeligi bırakarak, meyvacılığa başlamış. Yukarıdaki köyleri kuranlar, adı geçen Karakoyunlu Türkmenleri - Yörükleridir.

KARAMAN (Palu - Elâzığ). Vambery'nin görmüş olduğu Türkmenler arasındaki Salur'ların üç tatifesinden birinin adı «Karaman» dır (25). İran'daki Meşkin Şahseven Türkmenlerinin bir oymağının adı «Kagraman - beğlü» dür. (26). Bunun, «Kahramanbeğlü» değil, «Karamanbeğlü» olması muhtemeldir. Dört asır kadar önce Burdur civarındaki konar geçer Yörük oymakları arasında bir «Bölük Karamanlı» dan bahsedilmektedir (27). Konya'nın Karaman, Ermenek kazaları ve Burdur'un Karamanlı nahiyesi halkının bu boya mensup oldukları bilinmektedir. Bursa'nın bir köyünün adı da Karaman köyüdür. Suriye'de, Bayır - Bucak nahiyelerindeki Türkmenlerin bir köylerinin adı Karaman'dır. 1001 tarihli bir Osmanlı fermanında «Aksaray ve Ankara sancaklarındaki sınırlarında sakin Karamanlı tatifesinden» bahsedilmektedir (28). Yukarıda adı geçen köyleri, bu oymaklar kurmuştur.

KARATEPE (Tekman - Erzurum), Karatepe (Ço-

(25) Vambery Travels, sf. 304.

(26) R. Rapper, aynı makale, sf. 80.

(27) H. Turhan Dağhoğlu, «X. Asrı Hicride Hamidelinde Arazi, Hasılat, Nüfus ve Aşiretlerin vaziyetleriyle Vergi Sistemleri», Ün. C. 8. s. 87-90, 1941, sf. 1101.

(28) Ahmet Refik, Anadolu'da Türk Aşiretleri, sf. 54.

laklı - Malatya), Karatepe (Urfa). Bu isimdeki Yörüklerin kurduğu köylerdir. Karatepe, Çukurova taraflarına yerleşmiştir.

DEDEKARGIN (Yazihan - Malatya), Kargılı (Bozova - Urfa), Kargın (Tercan - Erzurum). Yirmi dört Oğuz boyundan biri olan Kargın'ların kurduğu köylerdir. Türkiye'nin çeşitli yerlerinde birçok Kargın köyü mevcuttur.

KAYIK (Yeni adı: Heybelikonuk) (Lice - Diyarbakır), Kayıköy (Refahiye - Erzincan), «Kayık» «Kayı»nın bozulmuş şekli olsa gerektir. Ertuğrul Gazi, Osman Gazi ve Orhan Gazi ve soyundan gelenlerin bu boya mensup oldukları kabul edilir. Vambery, Kayı'ları Göklen Türkmenlerinin bir taifesi olarak göstermiştir (29). Türkiye'nin çeşitli yerlerinde pek çok Kayı köyü vardır. Bu köyleri de onlar kurmuştur.

KEBAN (Olur - Erzurum), Keban ilçesi (Elâziğ). Bu kelimenin kaynağını bulamadık. Çok eski Türkçe kelime olsa gerektir.

KEÇİLİ (Susuz - Kars), Keçili (Urfa), Keçikıran (Urfa), Keçikıran (Siverek - Urfa), Keçigüden (Yeni adı: Aslangazi) (Ağrı), Keçikıran (Muradiye - Van). Bir Yörük oymağının kurduğu köylerdir. Nitekim «Akkeçili» «Karakeçili» «Sarikeçili» «Kızılkeçili» adlarını alan, Yörük oymaklarının varlığını bilmekteyiz. Tarihte «Keçili» Yörüklerinin varlığı bilinmektedir. Dört asır önceki bir fermanla «Cemaat-ı Keçilu» dan bahsedilmektedir (30).

KEKEÇ (Selim - Kars); Bir Türkmen oymağının adıdır ve bu isimdeki oymağın kurduğu köydür.

KELEGERÇÜŞ (Yeni adı: Akburç), (Gerçüş - Mardin), Keleköy (Baskil - Elâziğ), Kelehan (Siverek - Ur-

(29) Vambery, aynı eser, sf. 308.

(30) H. Turhan Dağlıoğlu, aynı makale sf. 1102.

fa). Kele kelimesinin de ifade ettiği manayı henüz bulmuş değiliz.

KELEŞ (Pazarcık - Maraş), Keleşevleri (Çüngüş - Diyarbakır). Eski Türkçede «Keleş» «Güzel hoş» demektir. Eskiler çocuklarını «Keleş oğlum» diye severmiş. Bugün Ankara'nın batı tarafında bu kelime tamamen mana değiştirerek «çirkin, işe yaramaz» anlamını kazanmıştır. Şahıs adı olduğu gibi, oymak adı olarak da kullanılmıştır. Yukarıdaki iki köyü kuran bu isimdeki oymaklardır. İran Azerbaycan'ındaki Meşkin Şahsevenlerinden bir oymağın adı «Keleş»dir (31).

KILIÇCI (İspir - Erzurum), Kılıçlı (Tuzluca - Kars), Kılınçlı (Arapkir - Malatya), Kılıçcı (Malazgirt - Muş), Daha önce Maraş, Pazarcık'ındaki Kılıçlı Türkmenlerinden bahsederken bu oymağı ele almıştık. Ahmet Refik'in kitabındaki fermanlarda «Kılıç» ların adı pek çok geçmektedir. Yukarıdaki köyleri de onlar kurmuştur.

TAŞKINIK (Arguvan - Malatya), Başkanık (Hekimhan - Malatya), Oğuzların yirmi dört boyundan birinin adıdır. İzmir'in bir kazasını ve Türkiye'nin çeşitli yerlerindeki köyleri ve adı geçen iki köyü bu boya mensup oymaklar kurmuştur.

KIZIK (Arguvan - Malatya), Kızık (Ovacık - Tunceli). Tarihi fermanlarda adından çok bahsedilen bir Türkmen oymağıdır (32). Bu iki köyü de onlar kurmuştur.

KIZILUŞAĞI (Yeni adı: Yenisu) (Arguvan - Malatya), Kızıluşağı (Yeni adı: Bölünmez).

KIZIL (Yeni adı: Boyaklı) (Derik - Mardin), Kızıluşağı (Baskil - Elâziğ). Vambery'nin bahsettiği Sarık (veya Serik okunması daha doğru olur. Antalya Se-

(31) R. Tapper, aynı makale, sf. 80.

(32) A. Refik aynı eser, sf. 60, 78, 82, 114, 203.

rik'ini de bu Türkmenler kurmuş demektir) Türkmenlerin dört taifesinden birinin adı (Horasanlı) dır. Bunun tirelerinden birinin adı «Kızılı» (33) dır. 1018 tarihli bir Osmanlı fermanında da «Kızılı Taifesi» nden bahsediliyor (34). Yukarıdaki köyleri bu oymak kurmuştur. Bu şekilde kızıl ismi ile veya sıfatı ile yapılmış birçok köy vardır.

KIZKAPAN (Pazarcık - Maraş), Kızkapan (Patnos - Ağrı). Bu iki köyden başka, Sivas'a bağlı bir Kızkapanlı köyü ile, Edirne'nin Keşan'ına bağlı bir Kızkapanlı köyü vardır. Daha önce Kızkapanlılar hakkında bilgi vermiştik. Tekrar edelim ki, Kızkapanlılar XVI. asırda, Çukurovadaki Farsak'lara tabi idiler.

KOÇARDOĞANŞALI (İğdır - Kars). Aydın'ın bir kazasının adı Koçarlıdır ve Koçarlı Türkmenleri tarafından kurulmuştur. İğdır'ın bu köyü de belki aynı oymak veya ona yakın isimdeki bir oymak tarafından kurulmuştur.

KORKUTKÖY (İspir - Erzurum). Bu isimdeki bir oymağın adını alan köydür.

KOYUNUŞAĞI (Keban - Elâzığ). Bu da bir Türkmen oymağının iskanından meydana gelmiştir.

KÖSELER (Ovacık - Tunceli), Köseköy (Urfa), Köleşahin (Bozova - Urfa). Bu isimdeki oymakların yerleşmesi ile meydana gelmiş köylerdir.

KUŞÇU (Keban - Elâzığ). Bu isimdeki oymağın yerleşmesi ile kurulmuştur. Türkiye'de bu isimde pek çok köy vardır.

KUYUMCULAR (Türkoğlu - Maraş). Kuyumculu Yörükleri, Ege'de köyler kurmuşlardır. Bu köyüde onların kurmuş olması gerekir.

KUZUGÜDEN (İğdır - Kars). Kuzugüdenli Yörük-

(33) Vambéry, aynı eser, sf. 304 - 5.

(34) Ahmet Refik, aynı eser, sf. 63.

leri tarafından kurulmuştur.

KÜÇÜKLÜ (Doğanşehir - Malatya), Küçükler (Urfa). Bir Yörük oymağının adıdır. «Kürt» kelimesi ile yapılmış on köy mevcuttur. «Doğu Anadolu'da». Başlangıçta uzun uzun açıkladığımız gibi, Orhun Nehri kenarlarındaki Elegeş Yazıtında (Göktürklere ait) «Kürt Eli'nin hanı Alp - Urungu» dan bahsediliyordu. Bu «Kürt» ismi ile anılan Göktürk boyu veya oymağı Macaristan'a geçerek köyler kurmuştur ve köylerin adına «Kürt» adı vermiştir. Türkiye'nin çeşitli yerlerinde de bu isimde köyler mevcut olup, halkı Türkçe konuşmaktadır. Gaziantep'in Barak Türkmenleri arasındaki Türkçe konuşan «Bircanlı Türkleri» İran Şahseven Türkmenleri arasındaki Türkçe konuşan «Kürtler» Kuşadası'na yerleşen Danişmentli Türkmenler! arasındaki «Kürtleri» hep bunlardır, eski Türklerdir. Vambery ve Gunnar Jarring de Orta Asya Türkleri arasında, Türk asıllı bir Kürt oymağından bahsediler. Kısaca bu köyleri onlar kurmuştur..

MUKRİYAN (Yeni adı: Anıl) (Hani - Diyarbakır). Bu asrın başlarında İran'da dokuz yıl kaldıktan sonra, Irak'a geçen bir İngiliz misyonerine göre «Mukri» ler Türk değillerdir (35). Diğer taraftan, Gunnar Jarring'in kıymetli eserinde «Mukri» ler doğrudan doğruya Oğuz Han'ın evlâdı olarak, Göklen'lerle ilgili bir Türkmen aşireti olarak gösterilmektedir (36).

MURATLI (Akçadağ - Malatya). Bir Yörük oymağının adıdır ve onlar tarafından kurulmuştur. Biz Muratlı'ları on bir yıl önce, Ermenek - Taşkent civarındaki Barcın Yaylasında keçe çadırlarda gördük, ye-

(35) E. B. Soane, *To Mesopotamia And Kurdistan in Disguise*, London, 1912, sf. 406.

(36) Gunnar Jarring, *On The Distribution of Turk Tribes in Afghanistan*, Lund, 1939, sf. 38 - 9.

meklerini yedik. Aynı Muradlı'ları Meşkin Şahsevenleri arasında da görüyoruz (37).

OĞLAKLI (Viranşehir - Urfa). Bu köyü de bir Yörük oymağı kurmuştur.

OKÇUOĞLU (Arpaçay - Kars). Okçu (Göle - Kars). Bu köyü de kuran, aynı isimdeki Türkmen oymağıdır

OYRATLI (Besni - Adıyaman). Bir Türkmen aşiretinin kurduğu köydür.

PİRİNÇÇİ (Pertek - Tunceli). Bir Türkmen oymağının kurduğu köydür.

POLATKÖY (Arpaçay - Kars). Karapolat (Kiği - Bingöl). Bir Türkmen oymağının kurduğu köylerdir. Aynı oymağı İran'da da görüyoruz. Erdebil Şahsevenlerinden bir oymağın adı «Polat - Beklü» dür (38).

Reyhaniye (Yeni adı: Resliğin) (Kızıltepe - Mardin). Bu isimdeki bir oymağın yerleşmesi ile kurulmuştur. Geçen asrın kuvvetli ve kalabalık boy veya oymaklarından biri idi.

SAĞMAN (Pertek - Tunceli), Sağmandersimi (Pertek - Tunceli), Eski Türkçe bir kelime olduğu anlaşılıyor. Bir çok yerde aradık ise de, bir ip ucu bulamadık. «Man, men» Türkçede mübalâğa ekidir. «Karcman, akman, toraman, kocaman, şişman» gibi. Diğer taraftan, öğretmen, eğitmen, üretmen v.s. deki «men» ekleri uydurmadır. Onların doğrusu öğretici, üretici vs. dir. Buradaki «Sağman» kelimesi, «Sağlık» taki düzgünlüğü, bozulmayan bir sıhhati ifade etmiş olabilir. Ankara zeybeklerine «seymen» adı verilir. Batı ve Güney Anadolu'da köy düğünlerinde veya diğer toplantılarda, delikanlılara başkanlık eden, onları sevk ve idare eden yiğitlere «Seymen - seğmen» adı verilir. Buradaki «Sağman», «seğmen» in bozulmuş

(37) R. Tapper, aynı makale, sf. 79.

(38) Aynı makale, sf. 80.

şekli veya oralarda söyleniş biçimi olabilir.

SALLAK (Yeni adı: Yaylımlı) (Besni - Adıyaman). Bu köy halkının Yomut Türkmenlerinden olduğu anlaşılıyor. Gerçekten, Vambery'nin, bugünkü Türkmenistan'da yaşadıklarını söylediği Yomut Türkmenlerinin dört taifesinden biri olan Şeref Cuni'nin Hive koluna bağlı tirelerden birinin adı «Salak» dır (39). Daha önce de bahsetmiş olduğumuz gibi, çocuğu yaşamaayan Türkler, ya «dursun, durdu, satılmış» gibi isimler koyarlar veya kötü ruhların beğenmeyip gelmeyeceğini düşündüklerinden çok kötü isimler kordardı. Salak, öküz, çirkin, kötü v.s. Burada da aynı geleneği görüyoruz. Salak adı verilmiş çocuk, zamanla bir oymağın başına geçmiş ve her yerdeki geleneğe uygun o'arak, o oymağa, oymak başkanının adı verilmiştir. Adı geçen, oymak, yerleşip bir köy kurunca da, köy oymağın adını almıştır.

SALUR (Refahiye - Erzincan), Kalur (Refahiye), Salut (Yeni adı: Dereyolu) (Göle - Kars), A. Salut (A. Sallıpınar), (Sarıkamış - Kars), Y. Salut (Y. Sallıpınar) (Sarıkamış), Salut (Dedeoğlu (Kemah - Erzincan). Bİlindiği gibi «Salur» 24 Oğuz boyundan biridir. Vambery, G. Jarring, Türkmenistan'daki Salur'lardan bahsetmişlerdir. İran ve Anadolu'da, Salur'ların oynadığı rol hakkında geniş ve zengin bilgiyi Prof. Faruk Sümer'in Oğuzlar kitabında bulmak mümkündür. Köprülü de, Salur'lardan bahsetmiştir. «Kalur» Salur'un bozulmuş şekli olabilir. «Salut» da Salur'un bozulmuş şekli olabileceği gibi, «Salu» kelimesinden de gelmiş olabilir. «Salu» eski Uygur Türklerinde bir erkek adıdır (40). Salu ismindeki şahsın oymağı da aynı adı alır ve köye yerleşince aynı isim devam edebilir. İleri

(39) Vambery, Seyahatler, sf. 308.

(40) Prof. A. Caferoğlu, Eski Uygur Sözlüğü, sf. 195.

sürdüğümüz iki görüş de, birer ihtimaldir, bir farazi-yeden öteye geçmemektedir.

SARILAR (Türkoğlu - Maraş). Türk boyları arasında bu isimle anılan pek çok oymak vardır. Kara - Kırgızların sol koluna mensup oymaklar arasında «Kutluk - Sarı», «Sarı - köhen» ve «Sarıca» oymakları vardır (41). Afganistan'daki özbekler arasında da «Sariboş» ve «Sarı Katagan» oymakları bulunmaktadır (42). Anadolu Türkmenleri arasında «Sarıbeğ» adını alan şahıslar olduğu gibi, «Sarıcalu» cemaati (oymağı) da mevcut olmuştur (43). Mehmet Saru adlı bir Türkmen beyi XIII. asırda Erbil civarındaki Şehrizor'a hakim olmuştur. Aynı tarihlerde, Sevinç adlı bir Türkmen emiri de o civardaki «Sârû» adlı bir kaleye sahip olmuştur (44). Maraş'ın yukarıda adı geçen köyü halkı, Türkmen olabileceği gibi, özbek veya Kırgız Türklerinden de olabilir.

SARHAN (Refahiye - Erzincan). Saruhanın bozulmuş şekilde söylenişi olmalı. Bilindiği gibi Saruhan Beğ idaresindeki Saruhanoğulları veya Türkmenleri, Manisa çevrelerinde bir beylik kurmuşlardı. Bugün Manisa'nın köylerinden birinin adı Saruhanlı'dır. XV. asırda Bulgaristan'da «Saruhan» isimli iki Türk köyü vardı.

SEKMAN (Horasan - Erzincan). Yukarıda «Sağman» köyünün adının, «Seğmen» den bozulmuş olmasının muhtemel olduğunu söylemiştik. Buradaki »Sekman» için de aynı ihtimal ileri sürülebilir.

SENEK (Pülümür - Tunceli) Şenikçi (Besni - Adı

(41) Abdülkadir İnan, Makaleler ve İncelemeler, sf. 7.

(42) Gunnar Jarring, On The Distribution of Turk Tribes in Afganistan, sf. 56 - 57.

(43) A. Refik. Anadolu'da Türk aşiretleri, sf. 55, 104.

(44) Prof. Faruk Sümer, Oğuzlar, sf. 145.

yaman), Sinikli (Ararıkir - Malatya). Bu kelimenin anlaması üzerinde daha önce de durulmuş olmakla beraber, burada yeniden açıklanması, faydalı olacaktır. «Şenikçi» nin adı değiştirilmiş ve «Doğankaya» yapılmıştır. Bu kelime «Senek» kelimesinin bozulmuşudur. Esasen, Pülümür'e bağlı köyün adı da «Senek» tir. Sinikli, hem Senek'le, hem de eski Türkçedeki «sı-nık» (= Kemik) ile ilgili.

Kaşgarlı Mahmud'un Divan'ında (III, 367), Oğuzlar'ın, «Senğek» kelimesini, su içilen testi, ağaçtan oyulmuş su kabı anlamında kullandıklarını söyler. Aynı sayfanın dip notunda Besim Atalay Bey, «senek» kelimesinin, Batı Anadolu'da, Çal kazasının köylerinde, «ağaçtan oyma su kabı anlamında» kullanıldığını söyler. Bir İngiliz araştırmacısı, İran Şahseven Türkmenleri arasında gördüğü, Türkçe konuşan «Seneklü Oymağı»na Kürt denilmesine bakarak, kelimenin «Hüseyneklü» den müştak olabileceğini söyleyerek, bu cemaate ayrı menşe aramaktadır (45). Önceki satırlarda belirttiğimiz gibi, «Senek» Türkçe bir kelimedir ve en az bin yıl öncesine, Orta Asyaya dayanır. Günümüzün Rusya Türkleri de bu kelimeyi bilmekte ve kullanmaktadırlar. Tatar adı verilen ve asılları Kıpçak ve Peçenek Türk'ü olan Kırım ve Kazan Türkleri, harman yerinde saman toplamak için, harman savurmak için kullandıkları ağaç veya demir çatallara (Türkçede dirgen, diğren denir). «Senek» adını verirler. Bu silâhsiz köylülerin, Komünist Sovyet idaresine karşı Ufa ve Belebey bölgelerinde, 1922 Ocak ayında, ellerindeki Senek'lerle yaptıkları isyan hareketine «Senek İsyanı» adı verilmiştir (46). Ölümünden kısa bir za-

(45) R. Tappen, Black Sheep, White Sheep and Red-Heads, sf. 83.

(46) Prof. Z. V. Togan, Hatıralar, sf. 7. 294.

man önce yayımladığı «Hatıralarında Zeki Veldi Toğan Başkurt Türk uruğunun, «Soqlı-Qay» oymağına mensup olduğunu ve «Senekli-Qay» cymağının da kendilerine akraba bulunduğunu belirtir. Demek oluyor ki «Senek», Türkçede hem bir eşya ismi (su kabı ve harman-aleti adı), hem de oymak ismidir. O halde, yukarıda bahsi geçen üç köy veya ikisi «Senek» isimli oymağın yerleşmesi ile meydana gelmiş köylerdir.

SEMEMOĞLU (Göle - Kars). Çorum'un Mecidözü'ne bağlı bir köyün adı da aynıdır. Balıkesir ve İzmir taraflarındaki Kızılbaş Türkmenler arasında «Senem» kadın adı olarak kullanılmaktadır. Hatırımızda kaldığına göre, Celâli isyanlarında adı geçenlerden biri de «Senemoğlu» dur. Bu köyü de «Senem» isimli bir oymak beyi kurmuş olabilir.

SİĞİR UŞAĞI (Arguvan - Malatya). Ege ve Akdeniz Yörükleri arasında Kızılsığırlı, Karasığırlı ve Sarısığırlı adları ile anılan yörük oymakları bulunduğunu biliyoruz. Sığıruşağı da böyle bir oymak adı olabilir.

SOFULAR (Darende - Malatya). Bir Türkmen oymağının adıdır. Türkiye'nin çeşitli yerlerinde 55 adet Sofu, Sofular köyü vardır. Aydın'ın Sofular köyü halkı, Çepni boyuna mensuptur. Yani Çepni Boyunun sofular oymağından. Diğer Sofular köyleri halkı, başka boyların oymağı da olabilir.

TACİRLİ (İğdir - Kars), Tecirli (Yazıhan - Malatya). Bir Türkmen oymağıdır. Boz Ulus Türkmenlerine tabi cemaatların (oymakların), kendi kışlaklarında kışlamalarına dair, 1022 tarihli bir fermanla, «Tacirli» oymağından da bahsedilmektedir. Aynı oymağın 16 yıl sonra, Rakka bölgesine zorla yerleştirilecek Türkmen oymakları arasında bulunduğunu, 1118 tarihinde Rakka valisine gönderilen fermanla anlıyoruz. 1124 tarihinde, Halep ve Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşaya gönderilen, «Recepli Afşarı cemaatlerinin iskânına

dair» fermanda, gene «Tacirlü» oymağının adı geçmektedir. 1135 tarihinde Rakka Valisi Vezir Osman Paşaya, «İskân mahallerinden çıkan Tacirli cemaatinin Rakka, ve izamına» dair yeni bir ferman gönderilmiştir. 1146 ve 1167 tarihli iki fermanda, Maraş taraflarında bulunan Tacirlü'lerin «şekavetlerinin önünün alınması» istenmektedir (47). Cevdet Paşa'nın Tezâkir'inde, bu oymaktan «Tacirli» diye söz edilmekte ve kışın Çukurova'da kışladıkları, yazın Uzunyaylada yayladıkları belirtilmektedir (48). Yukarıda adı geçen iki köy halkının, uzun uzun anlattığımız, tarihi kaynaklardan belgelerini bulup gösterdiğimiz «Tacirli» oymağından olması muhakkaktır.

TEMÜKLÜ (Darende - Malatya). Batı Türkistan Yomut Türkmenlerinin dört tairesinden biri olan «Atabay»ın tirelerinden birinin adı «Temek» tir (49). Bu köyün adı, bu oymakla ilgilidir. Aynı ismi alan birkaç köyümüzün adını belirtelim. İcel'in Erdemli Kazasına bağlı bir nahiyenin adı «Tömük» tür. Ayrıca Konya'ya bağlı bir köyü ve Kocaeli'nin Kandırasına bağlı «Tömek» ve «Tömekler» köyleri, Sivas'ın Suşehri kazasına bağlı bir Tömekler köyü vardır.

TEKELİ (Çemişgezek - Tunceli). Tarihimizde Burdur ile Antalya arasında Teke Eli denmektedir. O bölgeye Teke Türkmenlerinin yerleşmesinden ötürü bu isim verilmiştir. O zamanlar Teke'lilerin çokluğu mezhep itibarıyla Alevi olduğundan, Şah İsmail tarafını tutup, İran'daki Türkmenlere katılmışlardı. Kalanları göçebe hayatı yaşıyorlardı. 1119 tarihli ve Ermenek Kadısına gönderilen bir fermanın anladığımızı göre,

(47) A. Refik, aynı eser, sf. 67, 135, 146, 166, 191, 214.

(48) Cevdet Paşa Tezâkir (21-39)), Prof. C. Baysun çev. sf. 113, 120, 126.

(49) Vambery, aynı eser, sf. 308.

Tekeli Yörükleri, Ermenek dağlarında, Altuntaş Yaylasında yaylamaktadırlar. 1126 tarihinde, Kıbrıs'a sürülen Yörükler arasında Tekeli'lerin de bulunduğu fakat birçok oymakla birlikte onların da kaçıp Anadolu'ya döndükleri anlaşılıyor. 1154 tarihli diğer bir ferman-dan, Tekeli oymaklarının İçel ve Çukurova'da kışla-yıp, «Kcyseriye sancağında Erciş ve Biğ Dağında» yayladıklarını anlıyoruz (50).

Aydın ve İzmir'in birçok köyünü Tekeliler kurmuş-tur. Orada Karatekeli adını alırlar. Bu köylerin, on, onikisini ziyaret etmiştik. İranda'da da büyük bir Te-keli varlığı mevcuttur. Yüz yıl önce Türkistan'ın batı-sında bulunan Tekeli Türkmenlerini Vambery de gör-müştü. Yer yer Seyahatler kitabına atıfta bulunmuş-tuk. Orada Tekelilerin oymaklarını da teferruatla vermiştir. Burada onları yazmağa imkân yoktur. Bu bilgiden maksadımız, Tunceli'nin Tekeli köyü halkı-nın, Teke Türkmenlerine, Tekeli Yörüklerine mensup bulunduğunu belgeleriyle gösterebilmektir.

TEREKEMEÇAYIŞ (Yeni adı: Koçgüden), (Çıldır - Kars). Bir Türkmen oymağının adıdır. Akıllı idarecilerimiz beğenmeyip, Koçgüden'e kurban etmişler. Kars'ın Ardahan ve Göle kczalarında mühim bir Terekeme varlığı vardır. İran ve Rus Azerbaycan'ında Terekemeler çoktur. Terekeme'lerin, Yomut Türkmenlerin-den olduğu anlaşılıyor. Vambery'den öğreniyoruz ki, Terekeme Oymağı Yomut Türkmenlerinin dört büyük kolundan biri olan Oğurcalı'nın bir tiresidir (51).

TİLKİLER (Pazarcık - Maraş), Tilkitape (Mardin), Tilkiyan (Yeni adı: Uzun köy) (Adıyaman). Daha önce bu oymaktan geniş ölçüde bahsetmiş ve Maraş'ın Pa-zarcık'ında geniş bir oymaklar topluluğuna sahip bu-

(50) A. Refik, aynı eser, sf. 132, 149, 207-8.

(51) Vambery, aynı eser, sf. 308.

lunduklarını belirtmiştik. Totemik isimli bir oymaktır. Zeki Velidi'ye göre, Batıya gelirken Türkçelerini kaybetmişlerdir.

YAĞIBASAN (Yeni adı: Yağbasan) (Sarıkamış - Kars). «Yağı» ile, «Yağ» arasındaki farkı bilemeyenlerin himmeti ile «Yağbasan» oluvermiş. «Yağı» eski Türkçede «düşman, hasım» demek olduğuna göre, «Yağbasan,» düşmana baskın yapan, onu yenen anlamına gelir. Vaktiyle Arnavutluğu alan Türkler, orada bir kasabanın adını «Elbasan» yapmışlardır. Tava yemeği ile meşhurdur. El, halk, ülke, devlet, sulh manalarına gelen bir kelimedir. Bu kelime hakkında Gökalp, Türk Medeniyeti Tarihi'nde (*) geniş bilgi verir. Samsun, Ordu, Sinop, Kocaeli, Manisa, Adana, Sivas'ta da Yağbasan köyleri vardır.

YAĞMURLU (Göle - Kars), Yağmurlu (Akçadağ - Malatya), Yağmurlu (Eleşkirt - Ağrı), Alayağmur (Karakoçan - Elazığ), Yağmurcuk (Ilıca - Erzurum). Esas yerleri Konya'dır. Kalabalık bir Yörük - Türkmen oymağı veya boyudur. Tarihte Türkmen beyleri arasında bir Yağmur Beğ vardır.

Arpaçay ve Göle'ye bağlı «Okçuoğlu» ve «Okçu» köyleri ile, Iğdır'a bağlı «Yaycı» Köyü de Türkmen oymaklarının adını alan köylerdir.

YUVACIK (Birecik - Urfa), Yuvacık (Çınar - Diyarbakır). «Yıva» isimli Oğuz Boyuna mensup oldukları anlaşılıyor.

TOTEMİK İZLER TAŞIYAN DOĞU ANADOLU KÖYLERİ

Sosyoloji sosyal antropoloji edebiyatında mühim bir yeri olan totemizm, insanlığın sosyal organizasyon

(*) Türk Kültür Yayınları arasında bu kitap yeniden basılmıştır. (Yayınevinin notu)

bakımından klân ve kısmen fratrî devirlerini yaşadığı zamanlara ait içtimâî bir hâdisedir. Bütün cemiyet ve kültürlerde onun izlerini bugün dahi görmek mümkündür. Günümüzde, Avustralya, Afrika'nın bazı kabilelerinde bütün canlılığı ile yaşamaktadır. Böyle bir kültür seviyesinde bulunan cemiyete, daha doğrusu cemaate mensup olan insanlar, Aristo'dan beri gelen mantığın «aynîyet» prensibine aykırı olarak, — kendilerini hem insan hem de hayvan veya nebat (totem) sayarlar. Üzerinde sihirli bir gücün (Mana'nın) bulunduğu inanılan bir hayvan veya nebat, o klânın totemi olur. Ona dokunmak, onu öldürmek ve yemek «Tabu» dur (Yasaktır). Yasaklara uymayanların felâkete uğrayacağına inanırlar. Bu yasağa, totem olan bazı tehlikeli hayvanların adının anılmaması (başka isimle çağırılması) da girmektedir. Meselâ, Batı Anadolu'da «akrep» yerine «kuyruklu» gibi. Eski Oğuz Türkleri tehlikeli bir hayvan ve totem olan «börü» nün adını ağızlarına almaktan çekinerek, «kurt» veya «bozkurt» demişlerdir. Zamanla ilk kelime unutulmuştur. Kazak, Kırgız ve Başkurt, Türkleri kurt yerine kullandıkları «kaçkır-kaşkır» ı da terkederek, «Peygamber iti» demeye başlamışlardır ki, Edremit Tahtacı Türkmenlerinde, kurda ihtiyaçlarının aynı şekilde «Peygamber köpeği» dediklerini gördük.

Totem, klânın üyesi kabul edilir ve klâna ve klân fertlerine totemin adı verilir. Dünyanın pek çok yerinde, bu inançla, hayvan adı almış klânlar görülür. Bizde de, hayvan adı almış pek çok oymak, boy vardır. Bu isimdeki oymakların köyler kurması ile, aynı isim yeni köylere de verilmektedir. Bunu şimdi göreceğiz. Eski Türkler, totem anlamında olmak üzere, «Töz» ve «Ongun» kelimelerini kullanır. Totemın kesilip yenilememesine ait yaşayan misali, Alevî Türk-

mênlerin tavşan eti yememesinde görürüz (52). Şimdi bu kısa bilginin ışığında, Doğu Anadolu'da eski totem geleneğinin çok silik izlerini taşıyan köy isimlerine bakalım. (Gene alfabe sırası takip edilecektir.)

Aslanhane (Arpaçay - Kars), Arslanlı (Tuzluca - Kars), Arslanlı (Hilvan - Urfa).

Koşmuşat (Yeni adı: Alacabük) (İspir - Erzurum), Atürküten (İspir - Erzurum) Etcılar (Arpaçay - Kars), Bozat (Sarıkamış - Kars), Kırkat (Gerçüş - Mardin).

Alabalık (Narman - Erzurum), Balıklı (Sarıkamış - Kars).

Baykuş (Akçakale - Urfa), Baykişen (Yeni adı: Baykaymak) (Bitlis).

Bozdoğan (Yeni adı: Gülveren) (Urfa). Garip bir kararla adı değiştirilen bu köyü Bozdoğanlılar'ın kurduğu anlaşılıyor. Bozdoğanlılar, Adana - Maraş - Antep arasında mühim rol oynayan ve Aydın'da bir kasaba kuran kalabalık bir Türkmen boyudur.

Bozkurt (Selim - Kars), Kurtköy (Arpaçay - Kars), Kurtkale Nah. (Çıldır - Kars), Aşağı kurdoğlu (Göle - Kars), Yukarıkurdoğlu (Göle - Kars), Kurtdemirkapı (Göle), Kurtömer (İğdir - Kars). Karakurt Nah. (Sarıkamış - Kars). Bunun aslının Karakurut olduğu da söylenmektedir. Kurut, bir nevi kurutulmuş çökelektir. Bütün Orta Asya Türk lehçelerinde ve Türkiye'nin birçok yerinde aynen kullanılır, Kurtalan (Siirt), Kurtmahmut (Aşkale - Erzurum), Kurdu (Hınıs - Erzurum), Kurtuşağı (Akçadağ - Malatya) Kurtdere (Harput - Elâzığ), Kurtbaloğlu (Yeni adı: Baloğlu) (Refahiye - Erzincan), Kurtbayazıt (Kangal - Sivas), Kurtoğlu (Kangal - Sivas), Kurtoğlu (Diyarbakır), Kurtlarlı (Divrik -

(52) Bu konuda daha geniş bilgi için bakınız: Doç. Dr. Mehmet Eröz, İktisat Sosyolojisine Başlangıç, İstanbul, 1973, sf. 53-7, 62-8.

Sivas), Kurtlukaya (Şarkışla - Sivas), Kurtdoğan (Muradiye - Van), Kurtek (Şitak - Van), Kurtekavil (Gevaş - Van), Kurtkapan (D. Bâyezit - Ağrı), Kurtlapa (Yıldızeli - Sivas). Bunlardan başka Türkiye'nin çeşitli yerlerinde, «kurt» ismi almış 48 köyümüz vardır.

Bozkuş (Selim - Kars).

Buğur (Hilvan - Urfa). Çift hörgüçlü, damızlık erkek, Orta Asya devesine Yörük ve Türkmenler «Buğur» veya «Buhur» adını verirler. Orta Asya'da bunun adı «Buğra»dır.

Çakallıağakuyu (Besni - Adıyaman), Çakallıaptallar (Besni), Çakallıkömürcü (Besni), Çakallıömer (Besni), Çakalyusufağa (Besni), Çakallu (Birecik - Urfa), Çakallı (Posof - Kars), Çakal (Şarkışla - Sivas), Çakallı (Diyarbakır), Türkiye'nin çeşitli yerlerinde bu isimde 36 köy mevcuttur. Toroslarda «Karaçakal» isimli bir Yörük oymağına rastladık. Bunların bir kolu Maraş civarına yerleşmekteler.

Ceylanlı (Hamur - Ağrı), Ceylanlı (Hakkâri). Urfa'daki «Ceylanpınarı» Çiftliği meşhurdur.

Danaburan (Mazgirt - Tunceli)

Develi (Akçadağ - Malatya), Deveci (Hekimhan - Malatya), Devebük (Kağızman - Kars), Ağadeve (Kars), Y. Ağadeve (Hamur - Ağrı), Develik (Ahlat - Bitlis), Devetaş (Muradiye - Van). Çeşitli yerlerde bu isimde köyler olduğu gibi, Kayseri'nin bir kazasının adı da «Develi»dir. Osmanlılar devrinde Türkiye'de bu isimde Yörük oymakları olduğunu bilmekteyiz. Vambery de, Batı Türkistan'daki Türkmenler arasında «Teveci» isimli bir oymaktan bahsediyor. Anlaşıyor ki, bütün bu köyler «Deveci» ismi almış olan ve çok eski bir totemik geleneği yaşatan oymakların yerleşmesi ile kurulmuş köylerdir.

Doğan (Uludere - Hakkâri), Doğançı (Erciş - Van), Kordoğan (Erciş), Doğanlar (Akçadağ - Malatya), Kuş-

doğan (Pötürge - Malatya), Bizdoğan (Derik - Mardin), Doğanköy (Çemişgezek - Tunceli), Doğanköy (İliç - Erzincan). Koçardoğanşalı (İğdır - Kars).

Domuza (Yeni adı: Düzlük) (Mardin).

Dudukân (Baskil - Elâziğ), Dudiran Aşireti Köyü (Eruh - Siirt), Adapazarı'nın Kaynarca'sına bağlı bir «Duduköy» ve İstanbul, Üsküdar'a bağlı bir «Dudullu» köyü vardır. Bu köyler, vaktiyle totemi «Dudu Kuşu» olan bir oymağın yerleşmesi ile kurulmuştur. Orta Asya Türkleri buna «Tutu kuşu» derler. Orada çok yaygın olan «Çingiznâme» menkıbesinde adı geçen «Altun Han»ın kızı «Ülemelik»in maiyetinde kırk kızı vardı. Altun Han, bu kızını «kırk kız kırkını, gök güvercini, altun renkli kuzusu tutu kuşu, sönmez çırağı ve tükenmez azığı ile» bir gemiye bindirip «Tün denizine» salıvermişti (53).

(53) Prof. Abdülkadir İnan, Makaleler ve İncelemeler, sf. 240.

1973 Nisan ayı ortalarında, ecelin pençesinden kurtulmayarak bu âlemden göç ettiğini sonradan öğrendiğimiz, Kadıköy Orta Okulu Müdür Muavini, askerlik arkadaşım merhum Fevzi Aladağ «Duduzadeler» sülâlesinden idi. Kendisi, Doğubeyazıt'ın «Kanlı Köyü»nden idi. «Kanlı»nın bozulmuş şekli olduğunu, Kanlıların Orta Asya Türk tarihinde mühim bir rol oynamış olan büyük bir Türk uruğu olduğunu belirten yazımızı okuyunca çocuk gibi sevinmiş, koşup yanımıza gelmişti. «Yıllardır ben böyle birşey arıyordum» diyerek, teşekkür ve tebriklerini bildiriyordu. Türklüğüne yeniden kavuşmanın sonsuz sevinci içinde idi. Ne yazık ki, onu çok tadamadı.

Yazın Aladağ Yaylası'na çıkan Duruzadeler ve diğer Kanlı köylülerinin topraklarının yarısı İran'da kalmış. Onları oradaki akrabaları sürüyormuş. Onlara «Duduzadeler» deniyordu. «Dudu» son zamanlarda birçok yerde kadın adı olarak kullanılmaktadır. Soyun kadından geçmesi geleneği bizde mevcut olmadığına göre, baba soyu içinde «Dudu»

Fareköy (Yeni adı: Güzelköy) (Diyarbakır).

Geyik (Ilica - Erzurum)

Güvercin (Arpaçay - Kars).

Horozköy (Urfa), Horuz (Yeni adı: Horozdere) (Hizan - Bitlis).

İnekli (Gölbaşı - Adıyaman), İ. İnek (D. Bayazıt - Ağrı).

Kaplanköy (Urfa).

Karaca (Yazıhan - Malatya), Karaca (Yeni adı: Mutlu) (Diyadin - Ağrı), Karaca (D. Bayazıt - Ağrı).

Karakoç (İspir - Erzurum).

Karakoyunlu (İğdir - Kars), Karakoyun (Tuzluca - Kars), Karakoyun (Siverek - Urfa). Daha önce bahsedilmiş olduğu gibi, büyük bir Türkmen boyunun adıdır. Doğu Anadolu'da, Van çevresinde devlet kurmuşlardır. İran'da da bu boyun kolları vardır. Adana ve Antalya (Serik) taraflarında Karakoyunlu Yörükleri halen yarı göçebedirler.

Karakuş (Kağızman - Kars).

Kargalı (Besni - Adıyaman), Kargakonmaz (D. Bayazıt - Ağrı), Kargalık (Tutak - Ağrı), Y. Kargalık (Tutak).

Karınca (Viranşehir - Urfa), Karıncak (Yeni adı: Bayırlı) (Lice - Diyarbakır), Karıncaköy (Palu - Elâzığ).

isimli bir atanın olması gerekirken, «Duduzadeler» ismini alabilsinler. Bugün bize biraz tuhaf gelen şey, gayet normal bir haldir. Yukarıda bahsettiğimiz menkıbede adı geçen «Tutu kuşu» (dudu kuşu), pekâla bazı oymakların ve şahısların totemi olmuş olabilir. Bu kuşun adını alan pek çok erkek var olmuştur. Sonradan bu adı erkeklerin alması son bulmuş, kadınlar bu ismi almağa başlamışlardır. «Dudu» isimli bir oymak beyinin ismi veya aynı ismi alan oymağın adı, toprağa yerleşince köyün adı olmuştur. Yukarıda bahsi geçen köyler bu şekilde kurulmuş ve isimlenmiş olduğu gibi, Duduzadeler de bu geleneğe göre bu isme varis olmuşlardır.

Kartaltepe (Diyarbakır), **Kartalan** (Yeni adı: **Su-geçer**) (Özalp - Van).

Aşağıkatırlı (Tuzluca - Kars).

Kayalık (Çukurca - Hakkâri). Yörükler boz yerli deveye bu ismi verirler. Oradan alınmış olabileceği gibi, arazi durumundan da alınmış olabilir.

Kazbel (Karayazı - Erzurum), **Kazkoparan** (Tuzluca - Kars), **Gazbek** (Yeni adı: **Tekağaç**) (Bozova - Urfa), **Kazlı** (Ağrı), **Kazveren** (Yeni adı: **Kazören**) (Refahiye - Erzincan).

Kerkez (Yeni adı: **Altınoba**) (Özalp - Van). Kaşgarlı Mahmud'un bahsettiğine göre, «kerkez kuşu» ihtiyarlayınca iki yumurta bırakmış. Bunların birinden tüylü bir köpek çıkarmış ki, onun da adına «Barak» denir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, «Barak» Türkmenleri Gaziantep tarafında kalabalık bir nüfus teşkil ederler. Bulgaristan'da da bir kaç köy kurmuşlardır. Vambery'nin söylediğine göre (Seyahatler, sf. 306), Göklen Türkmenlerinden bir tafenin adı «Gerkez» dir. Demek ki, yukarıdaki köyü Göken Türkmenlerinden bir oymak kurmuş oluyor.

Tarsus yörük köylerinde «akbaba»ya «kerkez» dendiğini de duyduk.

Kırlangıç (Hekimhan - Malatya).

Koçan (Yeni adı: **Göksü**) (Karayazı - Erzurum). Bu kelime «koçlar» demek olabileceği gibi, Mısırın koçanını da ifade edebilir, **Koçköy** (Arpaçay - Kars), **Koçoğlu** (Sarıkamış - Kars), **Koçviran** (Koçören) (Urfa), **A. Koçkırın** (Özalp - Van).

Kozan (Sarıkamış - Kars), **Kozan** (Kağızman - Kars), **Kozan** (Diyarbakır). (Yeni adı: **Taşbulak**) (Hınıs - Erzurum). Bu kelime eski Türkçede, «tavşan» manasına gelmektedir. Fırka-i Islahiye'nin başında bulunan ve vazifesi Yörükleri, Türkmenleri ve bilhassa Kozanoğulları'nı islah etmek için Cevdet Paşa'nın

Tezâkir'inden öğrendiğimize göre, Kozanoğulları yiğit ve sert adamlardır. Tavşan demek olan Kozan kelimesini, eski totem geleneğinin devamı olarak yaşatmaktan başka, tavşan ruhu ile münasebetleri yoktur.

Köpeksiz (Çolaklı - Malatya), Köpekli (Yeni adı: Eliaçık) (Bismil - Diyarbakır). Tarihimizde köpek adı alan kimseler vardır. Orta Asya'da «Köpekoğulları» adıyla anılan bir oymak mevcuttu. Altunordu Hanı Mehemed Özbek Hanın kızının adı «İt-Küçücek» idi. Köpeğin bir devirler kutlu sayıldığı, «Töz-Ongen» (Totem) kabul edildiği devirlerin yadigârı bir isimdir ve bu iki köy de aynı geleneğe sahiptir.

Kuşçu (Mazgirt - Tunceli), Kuşhane (Mazgirt - Tunceli), Kuşçu (Ilıca - Erzurum) Kuşhane (Ahlat - Bitlis), Kuşçu (Muradiye - Van).

Kuzgunlu (Arpaçay - Kars), Kuzgun (Erzurum).
Kuzu (Yeni adı: Doğuş) (Nusaybin - Mardin).

Leylekköy (İspir - Erzurum), Leylek (Varto - Muş).

Maya (Yeni adı: Günbuldu) (Diyadin - Ağrı). Bu köyün adı değiştirilmiştir. Bu ismi değiştirmek bir cinayettir, büyük bir cehalet eseridir. «Maya» kelimesi, bin üç yüz sene önce Orta Asya'da, Orhun Nehri kenarına dikilmiş olan Yazıtlar'da geçmektedir. Günümüz Türkiye'sinde Yörük ve Türkmenler, çift hörgüçlü, damızlık erkek deve (Buhur - buğra) ile bez dişi devenin (kayalık - kayalak) çiftleşmesinden meydana gelen deveye «Tülü» adı verilir. Tülü, çok gösterişli bir devedir. Dişisine «Maya» denir. Göçebe kültürünün devamı olarak, «maya gibi kadın» deyimi dilimizde yaşamaktadır. Tülünün üç dört yaşlı erkeğine «Daylak» denir. Dörtten yukarı olanına «Beserek» adı verilir. Tülü beserek, Ege'de en çok güreştirilen devedir. Çermik (Diyarbakır) ile Karacadağ arasındaki bir dağın adı «BEYSEREK DAĞI»dır. Kelimenin aslıntı bilmeden ona dokunmak büyük bir mes'ulliyetsizlik örneğidir.

Onar (Arapkir - Malatya). Ongen kelimesi ile ilgilidir. Beddua ederken «Onmasın, bulmasın» denilir. «Onulmaz» dertlere düşmekten bahsedilir. Bu köyün adı, uğurlu, saadete ermiş manasına gelir.

Kızılöküz (Yeni adı: Akyayla) (Kağızman - Kars).
Büyükördek (Urfa), Salördek (Pülümür - Tunceli).

Örek (Yeni adı: Gözlüce) (Şirvan - Siirt). Çok sayıda başıboş olan ata «örek» denir (Ege ve İç Anadolu'da).

Pars (Yeni adı: Bağrıaçık) (Özalp - Can).

Porsuk (Pasinler - Erzurum). Porsuklu (Susuz - Kars).

Serçeboğazı (Pasinler - Erzurum).

Sıçanköy (Yeni adı: Oyuklu) (Digor - Kars), Sıçanlı (İğdir - Kars), Sıçancık (Yeni adı: Aylan) (Bozova - Urfa).

Sunguru (Yeni adı: Taşbulak) (Kemah - Erzincan). Oğuz boylarında «Sungur» kuşu bir engen, bir töz idi.

Tavşancık (Horasan - Erzurum), Tavşanvıran (Yeni adı: Tavşanören), (Halfeti - Urfa), Tavşanköy (Suruç - Urfa). Tavşanusacağı (Baskil - Elâzığ).

Karatavuk (Göle - Kars), Tavuklar (Hezat - Tunceli).

Toklukom (Yeni adı: Toklu) (Şenkaya - Erzurum). Birçok yerde yaşına yaklaşan koyunlara «Toklu» denir. Osmanlı vergi hukukunda da bu kelime aynen geçer.

Toygun (Selim - Kars), «Başkurtların Salcuvt, Katay ve Barın boylarında (Ural dağlarının doğusundaki sahada) işittiğimiz bir efsaneye göre kuzgun kocayınca İki yumurta yumurtlar, birisinden tuygun denilen tüylü köpek, birisinden şenkar denilen av kuşu çıkarmış. Bu yaratıkların her ikisi de hanlara yaraşan

av köpeği ve av kuşu olurlarmış» (54).

Tülû (Yeni adı: Direktaş) (Bitlis). Yukarıda «tülû» nün, «buğur» ile «kayalak» develerinden olduğunu, dışisine «maya», erkeğine «beserek» dendiğini söylemiştik. Doğu Anadolu'da varlığını gösterdiğimiz, fakat idarecilerimizin himmeti ile kaybolan «maya», «buğur» ve «tülû» köyleri, Yörük Türkmenlerin maddî kültürünün burada da aynı şekilde yaşadığını göstermektedir. Henüz, Siverek - Çermik - Karacadağ arasındaki «Beyserek Dağı» na dokunan olmamış. Onun da varlığını haber verelim.

Ağrı'nın Tutat nahiyesinde yetişmiş olan halk şairi Bedri Kılıç'ın «At Destanı» isimli şiirinden aşağıya aldığımız iki kıt'a. Doğu Anadolu'da «buğur»un bilindiğinin isbatı oluyor.

.....
Üç yeri benzerse atın buğura,
Üç yeri avrata, üçü siğira,
Üç nişan esterden lâzım uğura,
Bu evsafta atlar küheylan olur.
Üç yeri deveye benzesin dedik, :
Boynu uzun gerdan gayet incelik,
Sinirler kuvvetli ok gibi kirpik,
Elma gözler parlar bir ceylân olur. (55)
.....

Yılanlı (Akyazı - Erzurum), Yılanlı (Arpaçay - Kars), Yılanlı (Selim - Kars), Yılanlı (Varto - Muş), İlânlı (Yeni adı: Balkan) (Mazgirt - Tunceli), Yılanlı (D. Bayazıt - Ağrı).

(54) Abdülkadir İnan, Makaleler ve İncelemeler, sf. 219.

(55) Mehmet Nuri Alpay, Köy Dâvamız ve Köyün İç-yüzü, Ankara, 1952, sf. 96-8.

**ESKİ TÜRK KÜLTÜRÜ İLE İLGİLİ OLARAK
İSİMLENDİRİLMİŞ OLAN
DOĞU ANADOLU KÖYLERİ :**

Ağartı (Yeni adı: Yuvalı) (Tercan - Erzincan), Yörükler, süt mamullerine (peynir, yoğurt, yağ, çekelek v.s.) «Ağartı» adını verirler. Bu manaya gelen köyün adı, diğer birçok köyün adı gibi kurban edilmiş.

Ağın kazası (Elâzığ), Y. Ağınsı (Yeni adı: Elmapınarı) (Elâzığ), A. Ağınsı (Yeni adı: Kavakaltı) (Elâzığ). Bazı Yörük ve Türkmen oymakları, ilkbaharda yavrulayan develerden alınan ilk süte «ağın» adını verirler. Yukarıdaki köylerin adı buradan gelmez.

Alpağut (Elâzığ). Eski Türkler bu kelimeyi «kahraman» mânasında kullanırlardı. Tarihimizde şahıs adı olarak da geçmektedir.

Argıl (Halfeti - Urfa). «Argın» kelimesinin bozulmuş şekli olabilir. Eğer öyle ise bu köyü, Kazak Türkleri kurmuş demektir. Çünkü «Argın», Kazak Türklerinin bir uruğudur (56).

Arguvan Kazası (Malatya), Argu (Şiran - Gümüşhane), Kaşgarlı Mahmud'un açıkladığına göre, «Argu» iki dağ arasındaki uçurum demektir (57).

Armağan «Pülümür - Tunceli). Hediye mânasına gelen eski bir kelimedir. «Çam sakızı, çoban armağanı» şeklinde ata sözünde geçer.

Batır (Yeni adı: Batur) (Gercüş - Mardin), Orta Asya Türkleri arasında kahraman anlamında kullanılır. Altay dağlarında, Doğu Türkistan'da, Çin'lilere karşı yıllarca savaşan ve sonunda bir tuzağa düşürülüp, işkence ile şehit edilen Kazak Türklerinin büyük kahramanının adı da «Osman Batur» dur.

Batman kazası (Siirt - Diyarbakır), Batman (Tun-

(56) Z. V. Togan, Türkili (Türkistan) Tarihi, sf. 18.

(57) Kaşgarlı Mahmud, Divan, I, 127.

celi). Eski Uygur Türklerinde, diğer Orta Asya Türklerinde ve Anadolu'da kullanılan bir ağırlık ölçüsüdür (58).

Bay (Yeni adı: Çevre) (Şemdinli - Hakkâri), Bayköy (Hakkâri), Baysun (Midyat - Mardin), Baykan kazası (Siirt), Baykan (Yeni adı: Yeşilçevre) (Baykan - Siirt) Baytorun (Yeni adı: İkizler) (Şirvan - Siirt), Bayrek (Van), Baykara (Selim - Kars). Bütün Türk lehçelerinde «bay», «zengin» demektir. Bu kelime ile birçok şahıs ismi meydana getirilmiştir ki, onlardan birkaçını bu köylerde görmekteyiz. Mut'ta, kışlayıp Ermenek civarındaki yaylalarda (Yellibel'de) yaylayan «Işıklı» oymağında, bu kelimenin «Bayıtmak» (= zengin etmek) şeklinde yaşadığını gördük.

Bilgeç (Ovacık - Tunceli). Eski Türkçede «Bilge», «hâkim, feylesof» manalarına gelir. Bu köyün adı da aşağı yukarı bunu ifade edebilir.

Bor (Tunceli), Bor (Elâzığ), Bor (Genç - Muş). Adı geçen kelime, Göktürk'lerde «bora, fırtına» anlamına gelmekte idi (59). Uygur Türklerinde ve diğer Türk uruklarında «şarap», «süci» mânalarına gelir (60). Niğde'ye bağlı bir kazanın adı da «Bor» dur. Isparta'nın iki kazası «Keçiborlu» (= Küçükborlu demektir), ve «Uluborlu» dur. Bağlık bahçelik olduğu için de bu isim verilmiş olabilir.

Börk (Hanak - Kars), Harabebörk (Yeni adı: Yüncüler) (Patnos - Ağrı), Karabörk (Bismil - Diyarbakır). Börk, sivri bir külâh şeklinde olan eski bir Türk şapkasıdır. Ona izafeten uruk, boy ve oymak isimleri ve köy isimleri teşekkül etmiştir. «Kızılbörklü», «Konur-

(58) Divan, I, 44; Caferoğlu, Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, sf. 36.

(59) H. N. Orkun, Eski Türk Yazıtları, I, 46, 62.

(60) Divan, III, 119, 121; Caferoğlu, aynı eser, sf. 47.

börklü», «Karabörklü» gibi (61).

Çantur (Yeni adı: Akyünlü) (Mazgirt - Tunceli), Kaşgarlı Mahmud'un bahsettiğine göre, dokuzyüz yıl önce Orta Asya Türkleri, «çantur» kelimesini «çaydırmak» manasında kullanıyorlardı (Divan, II, 182). Bu güzelli kelmeyi kıyıp, köyün adını değiştirmişler.

Cemçeli (Tunceli). Bütün Yörük ve Türkmenler büyük yemek kepçesine (ağaçtan), «çömçe» adını verirler. Türkiye'nin her yerinde kuraklık karşısında, bir nevl yağmur duası olarak çocuklar kepçeden yaptıkları «Çömçe Gelin» le, «Çömçe Gelin» türküsü söyleyip ev ev dolaşır ve yağ, un, şeker toplarlar. Sonunda helva yapıp, dua ederler. Dine, geleneğe dayanan bir çocuk oyunudur. Orta Asya'da da aynı isimle yapılır ve oynanır. Erciş, Van ve Bitlis'te de «Çömçe Gelin» adı ile aynen bilinip, oynandığını Caferoğlu'nun tesbitinden anlıyoruz (62). Yukarıdaki köyün adı, aşağı yukarı «Kepçeli» demek oluyor.

Çapakçur Vilâyeti (Yeni adı: Bingöl), Salaçor (Yeni adı: Aksu) (İspir - Erzurum), Çinaçar (Yeni adı: Çatalkaya) (İspir - Erzurum), Bidaçor (Narman - Erzurum), Salaçur (Yeni adı: Kekikli) (Erzurum), Pazaçur (Yeni adı: Ortaklar) (Pasinler - Erzurum), Moğaçor (Yeni adı: Tatlısu) (Tortum - Erzurum). Görüldüğü gibi, bu şehir ve köylerin isimlerinde birer «çor» ve «çur» kelimesi bulunmaktadır. Şimdi onların mânasını açıklayalım. «Çur», Uygur Türklerinde «bir rütbe» demek oluyordu (63). «Çabak» kelimesini ise, Kaşgarlı Mahmud «Türk gölünde bulunan ufak bir balık» diye izah

(61) Bu konuda geniş bilgi için «Töre» Dergisinin Nisan 1973 sayısındaki yazımıza bk.

(62) A. Caferoğlu, Anadolu Ağızlarından Derlemeler, İst., 1951, sf. 13, 44, 69.

(63) A. Caferoğlu, Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, sf. 66.

etmektedir (64). Dokuz yüz yıl sonra, Orta Asya'dan binlerce kilometre uzakta, Türkiye'nin güney batısında bu kelimeyi aynen bulmaktayız. Gerçekten Eğridir Gölünden tutulan lezzetli bir balığa, Eğridir'liler «Çapak» adını vermektedirler. «Çor» ise, Kaşgarlı Mahmud'a göre, insan uzviyetindeki bir sakatlıktır (65). Bulgar Dağı'nda gördüğümüz «Karakoyunlu» Yörükleri, «Çor» u, «çürük sakat» anlamında kullanıyordu.

Çögender (Pasinler - Erzurum), Kaşgarlı Mahmud'un açıkladığına göre (I, 187, 223, 242, 402). Türklerin atlı top oyununda at üzerindeki oyuncuların topu çekmek için kullandıkları ucu eğri değneğe «Çögen» veya «Çevgen» adı verilir. Bu köyün adı buradan gelmiş olmalıdır.

Dodaş (Yeni adı: Taşlıca) (Urfa), Dadaş (Yeni adı: Acıpayam) (Elâziğ). Erzurum taraflarında «yiğit, efe» mânasına gelen bir kelimedir. Merhum Enver Behnan Şapolyo'nun tesbit ettiğine göre, Aydın köylerinde oynanan zeybek oyunları arasında oynanan bir zeybeğe «dadaş» adı verilir ve Aydın'ın köylerinden veya küçük yerleşme sahalarından birinin adı da «Dadaş» tır. Yukarıdaki iki köyün adı, yiğit, zeybek anlamına gelen «Dadaş» ismini alan bir oymağın yerleşmesi ile ilgili olmalıdır.

Dilek (Sütlüce - Tunceli), Tilek (Yeni adı: Harmanardı) (Besni - Adıyaman), Tilek (Yeni adı: Kalkantepe) (Elâziğ), Tilek (Yeni adı: Derebağ) (Erzincan). Bu üç köyün adı yabancı menşeli sanılarak değiştirilmiştir. Halbuki, Kaşgarlı Mahmud'un belirttiği gibi (I, 412), Orta Asya Türkleri «dilek» yerine «tilek» demektedirler,

(64) Divan, I, 381.

(65) Divan, III, 121-2.

Eğin kazası (Yeni adı: Kemaliye) (Erzincan). Bir çok oymak ve köylerde, «sırt» «omuz» demek oluyor. Kelimeyi Dede Korkut destanlarında da buluruz. Han kızı boyu uzun Burla Hatun'oglu ilk avdan dönerken davrandı ve «samur cübbesin eğnine aldı, Kazan'a karşı geldi» (66) diye bir ibare görürüz ki, buradan kelimenin bugün kullanıldığı şekilde söylendiği anlaşılıyor. Adı geçen kasaba da, dağ eteğine, bir arazi sırtına kurulduğu için, mâna tamamen yerindedir.

Erdem (Yeni adı: Doğanbey) (Hınıs - Erzurum), Erdemli (Yeni adı: Çağlayık) (Ardahan - Kars). Dede Korkut destanlarından anlaşıldığına göre, Oğuz Türklerinde «erdem» fazilet mânasına gelmektedir. İçel çevresinde kışlayıp yaylayan bir Yörük oymağının adı «Erdemli» dir ve bu oymak otuz yıl kadar önce toprağa yerleşerek, Mersin'e bağlı bugünkü Erdemli kazasını kurmuşlardır. Aynı oymağın, bir kolunun Erzurum ve Kars'ta iki köy kurdukları anlaşılıyor. Fakat ne yazık ki, köylerinin güzel ismi kurban edilmiş.

Erkenek Bucağı (Doğanşehir - Malatya). Bu kelime «erk» veya «erke» kelimelerinden gelmiş olabilir. İzmir taraflarında fazla nazlı ve serbest büyüyen çocuğa «erke» denir (1). Moğolca'da «erke», «kuvvet, kudret ve güç» demektir. Aynı mefhumu Uygur Türkleri, «erk» kelimesi ile ifade ediyorlardı (67). Kaşgarlı Mahmud ise «erk» i, «saltanat, sözü ve buyruğu geçerlik, kudret, iktidar, gücü yeterlik» diye tarif etmektedir (68). «Erk», Urfa, Diyarbakır ve Erzurum'da, «hatır nüfuz tesir» mânasına gelmektedir. Meselâ «benim ona erkim geçmez» sözünde olduğu gibi. Gene

(66) Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi, İstanbul, 1941, sf. 546.

(67) Caferoğlu, Eski Uygur Türkçesi Sözlüğu, sf. 74.

(68) Kaşgarlı Mahmud, Divan, I, 43.

Urfa ve Tutak (Ağrı) da «naz, sevgi, samimiyet» mânalarına gelmektedir. Söğüt'te (Bilecik'de) «etrafı yüksek kayalık ve taşlık arazi» demektir (69).

Esenli (Akçadağ - Malatya), Esenlik (Pötürge - Malatya). Kaşgarlı Mahmud, «esen» kelimesinin «sağ, selim» demek olduğunu söyler (70). Edremit Tahtacı Türkmenleri, hatır sorarken «sağ esen misin?» derler. Yugoslavya'dan gelen İstip Türklerinden öğrendiğimize göre, İstip'liler hatır sorarken aynen Edremit Türkmenleri gibi —küçük bir şive farkı ile— «say esen misin?» diyorlar. Kazak Türklerinin «Kiçi yüz»üne bağlı bir oymağının adı da «Esengeldi»dir (71).

Gevrek (Yeni adı: Yeşilkaya). Birçok yerde, çabuk kırılan, dayanıksız, yumuşak şeylere «gevrek» denir. «O dal gevrektir, üzerine çıkmaz» sözünde olduğu gibi. Bu köyün adı buradan alınmış ve değiştirilmiştir.

Göcenek (Pülümür - Tunceli). Türkiye'nin çeşitli yerlerinde, kabuğu çıkarılmış bulgurluk buğdaya «göce» denir (72).

Göçköy (İspir - Erzurum), Göçeruşağı (Arguvan - Malatya), Köçeri (Yeni adı: Erikbağı) (Bitlis), Köçet (Yeni adı: Kocadayı) (Karakoçan - Elâziğ). Kelime «göç» ve «göçmek» fiili ile ilgilidir. Göçebeliği, yerleşik olmayan hayat tarzını ifade eden eski bir Türk kelimesidir.

Göneli (Pülümür - Tunceli), Gönen (Gerger - Adıyaman). Mersin taraflarında «gönen kelimesi», «rutubet, nem, yağlık, tav» anlamına gelir. Saimbeyli'de, «çam ağaçlarının üst dallarında yetişen ve ot bulun-

(69) Türkiye'de Halk Ağzından Söz Der. Derg. sf. 546.

(70) Kaşgarlı Mahmud, Divan, I, 62, 77.

(71) Z. V. Togan Türkili (Türkistan) Tarihi, sf. 41.

(72) Türkiye'de Halk Ağzından Söz Der. Derg. sf. 648.

madığı zamanlar keçilere yedirilen asalak bir bitki» ye «gönen denir» (73). «Gönenmek, «mesut, bahtiyar olmak» mânalarına gelir. Ege ve Torol Yörükleri, evlene ne ve ev alana, «Allah gönendirsın» derler. Karacaoğlan Toroslar'da bahar tasvirinde, çiçeklerin, dağların bağrında «gönendiğinden» bahseder. Fethiye taraflarında ise, «göne» «renk, çeşit» demektir. Alibeyli'de (İzmir), «göne», «kardeş, çocuk, oğul gibi sevgi ifade eder», «Gönem nereye gidiyorsun?» gibi. Manisa'nın Yündağdere köyünde, «küçük kardeşe» «göne» denir (74).

Görhane (Yeni adı: Eşmeyazı) (Kars). Hatırımızda kaldığına göre, Vambery, Orta Asya'da teşrifat salonuna «Körüşhane» dendiğini söylüyordu. Bu bilgiyi kayda geçirmedığımız, fişlemediğimiz için, kat'i haber veremiyoruz. Yalnız buna benzer bir yer ismine Türkistan'da rastlıyoruz. Seyhun Nehrinin aşağı kısmında bir yerin adı «Keşhane» dir (75).

Görmemiş (Tunceli) Açıklama gerektirmeyen Türkçe bir kelimedir.

Göynük (Pazarcık - Maraş), Göynük (Yeni adı: Umutlu) (Bozova - Urfa). Elâziğ'da da bu isimde bir dere veya ırmak adı gördüğümüzü hatırlıyalım. Bu ismi almış 17 köyümüz daha vardır. Göynük ismi, «göynük» kelimesinden alınmış olmalıdır. Adı geçen kelime şu mânalara gelmektedir: 1 — Yanık, fazla yanmış (ilkbahar güneşi insanı göynük bir hale getirir; yüreği göynük hemen ağlar: Bursa, Gaziantep, Ordu, Çankırı), 2 — Orman sökülerek veya yakılarak yapılan tarla (Boyabat - Sinop, Geyve, Mut, Kastamonu, Eğridir, Safranbolu, Seyhan), 3 — bayır (Boya-

(73) Aynı kaynak, sf. 660.

(74) Aynı kaynak, sf. 659.

(75) Z. V. Togan, Türkili (Türkistan) Tarihi, sf. 582.

bat - Sinop) 4 — acıklı, elemli (çocuklar göynük ağ-
lıyorlar: Eğridir, Konya), 5 — ateşte kızarak veya
yanarak sarı bir renk alan nesne, (Karaman, Ayaş,
Anamur). Göynüklemek: Kalbe rikkat verme. Buna
benzer diğer bir fiil, «göynemek» tir. Şu mânalara ge-
lir: 1 — vücuttaki bir yaranın sızlanması, ağrması, acı-
ması, ateşte yanar gibi ızdırıp vermesi (Karakoyun -
İğdir), 2 — olgunlaşmak (Ahmed'in üzümleri göyne-
di: Söğüt Köyü - Orhaneli - Bursa; Alucra - Giresun)
(76).

Güvenç (Hekimhan - Malatya).

Hızan Kazası (Bitlis), Hızan (Yeni adı: Meydan-
kapı) (Akçakale - Urfa); Kızank (Yeni adı: İkizler) (Mut-
ki - Bitlis); Hozan (Yeni adı: Kayacık) Bucığı (Lice
Diyarbakır). «Hızan». Dağıstan Avar Türkleri arasında
«aile efradı» mânasına gelir (77). Bulgaristan Türkleri
çocuklarına «kızanım» derler. Azerbaycan ve Orta
Asya Türkleri arasında kullanılan «bala» kelimesinin
karşılığı olmaktadır. Bulgaristan'da, Türklerin en ka-
labalık olduğu bölgelerden birinde bir Kızanlık, kasa-
bası vardır ki, gülleri ile meşhurdur. Adapazarı'nın köy-
lerinden birinin adı da «Kızanlık» tır. Aydın bölgesin-
de vaktiyle efelerin maiyetindeki zeybeklere, «efenin
kızanları» denirmiş. Zeybekliğe başlamaya «kızan
girmek» denirmiş. Yukarıdaki köy ve kent isimleri,
açıkladığımız mânaları taşımaktadır:

Hoşgeldi (Bulanık - Muş).

Hotar (Yeni adı: Yıldıztepe) (İspir - Erzurum). Bu
kelime, «otar» kelimesinin bozulmuş şekli olmalıdır.
Orta Asya Türkleri, arasında «otar», «ilâç yapmak».

(76) Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi,
sf. 868.

(77) Prof. A. Caferoğlu, «Etimolojik Araştırma Dene-
meleri», Türk Dili Araşt. Yıllığı, 1957'den ayrıbasım, sf. 4-5.

«otamak», «tedavi etmek», «otaçı», «hökim» mânalarına gelmekte idi (78).

İbimâhmut (Mazgirt - Tunceli). Yörükler arasında «ibi» kelimesinin bir lâkap olarak kullanıldığını görmüştük, fakat ne ifade ettiğini şimdi hatırlayamıyoruz. Kastamonu — Tosya civarında «hindi» mânasında kullanılıyor.

İnak (Yeni adı: Aysaklı) (Kiği - Bingöl), Eski Uygur Türklerinde «ınağ», «sığınak, güven, ümit» mânasına gelmekte idi. (79).

İssisu (Yeni adı: İssisu) (Sarıkemiş - Kars), İlicık (Akçadağ - Malatya); İlica (Darende - Malatya), İlisuluk (Darende); İsitma (Ovacık - Tunceli); İsiköy (Yeni Adı: Nallıkonak) (Hamur - Ağrı); İlicaköy (Kurtalan - Siirt); İliköy (Gevaş - Van).

Bu köylerin ismine benzer kelimeleri eski Türk çede, Orta Asya Türklerinde buluyoruz. Meselâ «isi» «ısınma» demektir. «İsig», «sıcak» ve «isiglik», «sıcaklık ve sevdâ» mânalarına gelir. «İsig yer», «uzayıp giden bozkır» mânasına gelir (80). Eski Uygur Türklerinde «isig», «1 — ısı, sıcaklık, hararet, 2 — sıtma, mülâyim, hoş», demektir (81). Kaşgar'ın kuzeyinde Seyhun Nehri ile Balasagun şehri arasındaki bir gölün adı, «İsık Göl» dür. Kazak Türklerinin «Kıçı Yüz» üne bağlı bir oymağın adı da «İsık» tır (82).

Karmış (Hınıs - Erzurum), Karakarmış (İspir - Erzurum). Bu köylerin adı «karımak» kelimesi ile ilgilidir. Eski Türkçede «karımak», «ihtiyarlamak» demektir. «Karı» yaşlı, ihtiyar, yaşlı olan herhangi bir şey» mânasına gelir. Bu fiilden «karısın», «ihtiyarla-

(78) Divan, I, 35, 299, III, 252, Caferoğlu, Sözlük, sf. 144.

(79) Caferoğlu, Sözlük, sf. 85.

(80) Divan, I, 72, 152; III, 253, 400.

(81) Caferoğlu, Sözlük, sf. 98.

(82) Togan, aynı eser, sf. 12, 26-7, 41-72.

sın» demektir (83). Kaygusuz Abdal'ın bir şirinde, «bir kaz aldım ben karıdan (ihtiyardan)» diye bir mısra vardır.

Kaşak (Mutki - Bitlis). Orta Asya Türkleri, su birikintilerinde biten kamışa, saza «kaşak» adını verirdi (84). Bafa Gölü'nün sığ yerlerinde yetişen ve biçilip hayvanlara yedirilen bir nevi saza, Serçin Köyü (Söke) ve diğer civar köyler halkı, «Gaşak» adını verirler. Anlaşıyor ki Mutki'ye bağlı olan ve idarecilerin adını değiştirmeyi akıl edemedikleri köyün ismi, çok eski bir Türk köküne sahiptir.

Kazı (Yeni adı: Aslangazi) (Ağrı), Kazılı (Pertek - Tunceli). Kazak Türkleri atın döşünden alarak yaptıkları, pastırma ile sucuk arası çok lezzetli ve besleyici bir yiyeceğe «kazı» adını verirler. Kafkasya'da. Türk asıllı «Kazı-Kumuk» uruğunun varlığını da bilmekteyiz. Kozan'daki Türkçe konuşan «Lek» lerin, Kazı - Kumukların bir kolu olması muhtemeldir.

Başkent (Varto - Muş), Ulukent (Diyadin - Ağrı), Tazekent (Diyadin - Ağrı), Başkent (Yeni adı: Başköy) (D. Beyazıt - Ağrı), Karakent (D. Beyazıt), Ortakent (Yeni adı: Ortaköy) (D. Beyazıt), Tazekent (Yeni adı: Yeşilyurt) (Patnos - Ağrı), Adakent (Tutak - Ağrı), Başkent (Ilıca - Erzurum), Beykent (Kurtalan - Siirt), Kendalan (Kurtalan - Siirt), Erkent (Pervari - Siirt), Kulukent (Aralık - Kars). Orta Asya Türkçesinde «kent», «şehir» demektir. Bu kelime ile, «Semerkant», «Taşkent», «Beykent» gibi şehir isimleri meydana getirilmiştir. Yunus Emre ve diğer halk şairlerinde, bu kelimeye rastlarız. Halk dilinde «köylü, kentli» deyimini geçer.

Kergâh, (Yeni adı: Delikavak) (Keban - Elâzığ),

(83) Divan, I, 425; II, 30, III, 128, 222-3, 421.

(84) Divan, I, 383, II, 328 ve Caferoğlu, Sözlük, sf. 170.

Kerege (Yeni adı: Akçayazı) (İliç - Erzincan), Derimevi (Van), Alıcık (Şenkaya - Erzurum). Orta Asya Türkleri, çadıra, kışlık eve «Keregü», «Kerege» adını verirler (85). Selçuk'un dedesinin dedesi olan «Keraküçi Hoca» hakkında «hargâhteraş» yani «çadırın ağaçlarını yontarak yapan» deniliyor. «Fihhakika kerakü, bugünkü Ortatük şivelerince kerege, Türk çadırının ağaçları, iskeleti demektir. Mahmut Kaşgâri (I, 373) ye göre kerakü Türkmenlerce çadırın kendisidir. Çadırın bu ağaçlarını yontup (tırâş eden) ustalara bugün de kiregeci denilir» (86). İbn Batuta Aydınoğlu Mehmet Beğ tarafından, Bozdağ eteklerinde (Birgi'de) ağırlandı. Arap seyyahı, Aydınoğullarını ziyaret ettiğinde, sultan, misafire ora Türkmenlerince «Herege» denilen, içi halılarla döşeli keçe çadır tahsis ediyor (87). Bu çadırın en son kalıntısını, Konya Ereğlisi Bekdik Türkmenlerinde gördük. Orada bu çadıra, «Derim ev», «Topağ ev», «Bekdik Çadırı» deniyor. Otuz sene öncesine kadar Edremit Türkmenleri de bu çadırı kullanmakta ve «Topağ ev», «Derim ev» demekte idiler. Sarıkeçili Yörükleri, kara çadırın uzunlamasına olan duvar kısmının çuluna «Gergi» derler ki, bu Orta Asya'daki «Kerege» nin tam karşılığıdır. Yörükler derme çatma çadıra «Alıcık» derler. Fakat, Ermenek üzerindeki yaylalarda (Yellibel) yaylayıp, Mut'ta kışlayan ve Barcın ve Balgusan yaylalarında yaylayıp, Gülnar ve Anamur'da kışlayan Bahşiş, Işıkli, Keşefli, Muratlı, Bayazıtlı, Kösereli oymakları, vagon biçimindeki keçe çadırlarının ardıc ağacından yaptıkları yarım yay şeklinde ki ağaç parçalarına «Alıcık»

(85) Divan, I, 404, 447-8.

(86) Togan, Umumi Türk Tarihine Giriş, sf. 176.

(87) Seyahatnâme-i İbn Batûta, Mehmed Şerif terc., İstanbul, 1333-5, sf. 331 ve Bin Temel Eser Arasında çıkan tercümesi, sf. 31.

dını verirler. Kaşgarlı Mahmud, «Alaçı» kelimesinin «çadır» demek olduğunu söyler (88).

Kepenek (Horasan - Erzurum). Keçeden yapılmış kolu ve kü'âhlı çoban paltosuna, Ege ve Akdeniz Yörükleri «kepenek» adını verir. Bazı yerlerde buna «yamçı» da denmektedir. Vaktiyle Doğu Anadolu'da da bu kelimenin bilindiği, yukarıdaki köyün adından anlaşılıyor.

Kirman (Yeni adı: Güzçimeni) (Ardahan - Kars). Elde çevrilerek yün eğrilmesine yarayan basit ağaç alete, Yörükler «kirman» adını verirler.

Kizirli (Pazarcık - Maraş), Kiziroğlu (Susuz - Kars) Maraş ve Diyarbakır taraflarında köy bekçisine bu isim verilir. Bir halk türküsünde de «Kiziroğlu Mustafa Bey» den bahsedilir.

Kımalı (Yeni adı: Otbiçen) (Ardahan - Kars), Büyükkımalı (Yeni adı: Büyükdurduran), Küçükkımalı (Yeni adı: Küçükdurduran) (Arpaçay - Kars). Türkiye'nin birçok yerinde buğdaylara arız olan zararlı bir böceğe «kımalı» adını verdiklerini, Kırimlılardan öğrendik.

A. Kopuz, Y. Kopuz (Eleşkirt - Ağrı). Oğuz Türkleri arasında ozanların çaldığı bir çeşit telli saza «kopuz» denir. Orta Asya'da buna «Kobuz» denirdi. Fuad Köprülü'nün araştırmalarından öğrendiğimize göre, ikinci Murad'ın sarayında ozanlar kopuz çalarlardı; ondan sonra bu âdet kalkmıştır.

Kotandüzü (Pasinler - Erzurum). A. Kotanlı, Y. «kımalı» adı verilir. Kırim Türklerinin de bu böceğe Kotanlı (Selim - Kars), Kotanlı (Bulanık - Muş), Kotancı (Diyadin - Ağrı), «Kotan», Türk göçebeleri arasında «ağıl», yerleşik cemaatlarda «saban» mânasına kullanılmaktadır (89).

(88) Divan, I, 136.

(89) Prof. Caferoğlu, «Tarla Kültürü Etnoğrafyasına Gö-

Kömek (Yeni adı: İkizbaşak) (Gerger - Adıyaman). Azerî Türkleri, «kömek» kelimesini «yardım» mânâsında kullanırlar. Vaktiyle Bakû'da «Kardaş Kömeği» isimli bir dergi çıkarılıyordu. 1951 yılında İstanbul'da neşredilen «Ergenekon Yolu» Dergisinin ilk sayısından öğrendiğimize göre, bu «Kardaş Kömeği» Dergisi, Birinci Dünya Harbinden sonra, Türkiye'nin düştüğü kötü durum üzerine çıkardığı sayının kapağına bir tablo koymuştu. Bu tabloda ormanlar içinde yatan bir yaralı ceylânın yaralarını, gözü yaşlı yavruları dilleri ile tedavi etmeğe çalışmaktadırlar. Yaralı ana ceylân Türkiye'yi, yavruları da diğer Türk ülkelerini temsil etmektedir. «Kömek» bu demektir. Bu gerçeklerden habersiz idareciler, Adıyaman'ın «Kömek Köyü»nü kurban etmişler.

Meciköy (Yeni adı: Kaymaztepe) (Pülümür - Tunceli). Gerek Orta Asya'da gerek Türkiye'de bilhassa beklemeye tahammülü olmayan tarla hasat işlerinde, akraba ve konu komşunun yardımı istenir. Buna «İmeci», «İmece» «Meci» «İmecü» denir. Bu köyün adı da buradan alınmıştır.

Ozan (Hekimhan - Malatya). Oğuz Türkleri, irticalen şiir söyleyip, saz (kopuz) çalan halk âşıklarına «ozan» derlerdi. Bunlar, bugün uydurma birkaç şiirle (saz çalmayı da bilmeksizin) bu ünvanı alanların aksine, kelimenin tam mânâsı ile ozan idiler. Bu köy adını buradan almıştır. Merhum Ali Rıza Yalğın'ın bahsettiğine göre, Nurhak dağındaki küçük bir köyün adı da «Ozan» dır (90).

A. Örükçü, Y. Örükçü, (Akçadağ - Malatya), Örük (Yeni adı: Derebaşı) (Oltu - Erzurum), Örüşmüş (İğdir

re Kotan», İ.Ü.Ed.Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, c. XIX dan ayrışım, sf. 44-7.

(90) A. Rıza Yalğın, Cenupta Türkmen Oymakları, V. 57.

- Kars). Orta Asya Türklerinde «örük», «örölmüş olan her nesne ve bir yerde bir müddet kalma» mânalarına gelirdi (91). «Örüş» ise, «belirmek, yükselmek» demektir (92). Eski Göktürk metinlerinde «Örünmeg», «ışık, beyazlık, nur-u ilâhi» mânalarına geliyordu (93).

Özüm (Yeni adı: Gümüşgören) (Kurtalan - Siirt). Orta Asya ve Azerî Türklerinin kullandığı bir kelimedir: «Men özüm» gibi. İnsanın aslı, cevheri, özü, ruhu demektir. Böyle bir kelimeyi de hangi akılla değiştirirler, akıl ermez.

Samsat (Adıyaman), Sansa (Elâzığ), «Samsa» kelimesinin bozulmuş ve değişmiş şeklidir. Osman Gazinin silâh arkadaşlarından biri «Samsa Çavuş» idi. Samsa tatlısı meşhurdur. Uygur Türkleri, bir nevi kuru boğaçaya «samsa» derler. Bulgaristan Türkleri, dilim yerine «samsa» derler. «bir samsa baklavo» gibi.

Sevdik (Yeni adı: Yalınca) (Kurtalan - Siirt). Açıklamasına lüzum olmayacak derecede güzel ve mânalı bir isme sahip olan bu köyün adı da değiştirilmiş.

Sörek (Yeni adı: Karabulut) (Mazgirt - Tunceli), Sürek (Sivrice - Elâzığ). Alevî Türkmenler, mezhebin esaslarının, usul ve erkânının nesilden nesile intikal etmesine «sürek» adını verirler. Bu köylerin adı, bu görüş ve gelenekle ilgili olmalıdır.

Şaman (Yeni adı: Tatlıyayla) (Varto - Muş), Şamanis (Başkale - Van), Şamani (Yeni adı: Gümüşakar) (Karakoçan - Elâzığ), Şaman (Yeni adı: Uzgören) (Suruç - Urfa), Benoğlu (Urfa), Okam Nahiyesi (Yeni adı: Çayırbaşı) (Göle - Kars). Bu köylerin adı, «şaman» ve «kam» kelimelerinden alınmıştır. İslâmiyetten önce Orta Asya Türkleri, dinî işlerini yürüten ve hastalıkları tedavi eden, hekim din adamlarına «şaman veya

(91) Divan, I, 69.

(92) Divan, I, 186.

(93) H. N. Orkun, Eski Türk Yazıtları, III, 72.

kam» derlerdi. İslâmiyetten sonra Kazak'lar bu kelimeyi «baksa - baksı» şekline çevirmişlerdir.

Şorlu (Yeni adı: Yarkaya) (Sarıkamış - Kars), Şarköy (Yeni adı: Çatakdere) (Tercan - Erzincan), Maraş «Cerit» leri, Hatay, Adana Türkmen ve Yörükleri, dedikoduya «şor» derler: «birinin şorunu etmek» gibi. Bu köylerin adı buradan alınmış olsa gerektir.

Tapak (Varito - Muş), Taptikler (Yeni adı: Başakçı) (Tunceli), Tap (Yeni adı: Kavakbaş) (Mutki - Bitlis). Kaşgarlı Mahmud, «tap» kelimesini, «tapmak, hizmet etmek, bulmak, sarmak, kaybolanı bulmak» diye açıklıyor (94). Azarbaycan Türkleri, «bulmak» yerine «tapmak» derler. «Tapmaca», «bulmaca» demektir.

Torut (Yeni adı: Taşıtlı) (Hozat - Tunceli), Tirkel (Yeni adı: Doludizgin) (Mazgirt - Tunceli), Tutak (Tuzluca - Kars), Tutak Nahiyesi (Ağrı). Bu kelimelerin eski Türkçe olduğu anlaşılıyor. Fakat bir ip ucu elde edemedik.

Tutmaç (Oltu - Erzurum). Kuvvetli bir hamur yemeğidir. Büyük Selçuklu Hakanı Tuğrul Beğ, Türkmen oymakları arasında yediği bu yemeği çok beğenmiş. Kaşgarlı Mahmut bu yemeğin efsanesinden bahseder. Mevlâna'nın şiirlerinde bu yemekten bahsedilir. Konya Bekdik'lerinde ve Bulgar Dağı'nda yaylayıp, Adana'da kışlayan Karakoyunlular'da «tutmaç» yemeğinin bilindiğini, yapıldığını müşahade ettik. Adı geçen köye, bu yemeğin adı verilmiş.

Türüşmek (Yeni adı: Çiçekli) Bucağı (Tunceli), Türüşmek (Yeni adı: Aktuluk) (Tunceli), Törelî (Gevaş - Van). Bu köylerin adı «töre» den alınmıştır. Töre, Türk yazısız hukuku ve örf-âdeti demektir. Ziya Gökalp, töre'yi, «millî kültür (hars)» diye tarif etmiştir (95).

(94) Divan, I, 425; II, 3; III, 222.

(95) Bu konuda geniş bilgi için bakınız: Ziya Gökalp,

Üğrük (Sıvıca - Elâzığ). «Yörük» kelimesinin bozulmuş şekli olsa gerektir. «Yüğrük» kabiliyetli, dirayetli, hızlı demektir. Yürüyüşü güzel, cins ata, «yürük at» denilir. Âşıkpaşazade Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan Beyin «yüğrük bir atı» olduğundan bahseder (2). Silifke'de köy düğünlerinde gençler dağa odun kesmeğe giderler. İlk önce odun kesip getirenin itibarı yüksek olur ve ona mendiller, poşular verirler. Bu oduna «yüğrük odunu» denilir.

Yaramış (Malazgirt - Muş). Bu köyün adı da çok güzel olup, nasılsa değiştirilmekten kurtulmuştur.

TÜRKİSTAN, AZERBAJCAN ve DİĞER TÜRK İLLERİNDEKİ KÖY ve KENT İSİMLERİNİ ALAN DOĞU ANADOLU KÖYLERİ :

Altaylı (Siverek - Urfa), Orta Asya'da Altay Bölgesi ve Altay Dağları bilinmektedir. Göç hatırasına izafeten bu isim alınmış olmalı.

Rucumbuhara: (Yeni adı: Onortak) (Akçakale - Urfa). Türkistan'daki meşhur «Buhara» şehri ile ilgili olarak alınmış bir isimdir.

Çatköy (Hanak - Kars), Çatköy (Mazgirt - Tunceli), Çatköy (Ovacık - Tunceli), Çat ilçesi (Erzurum), Çatveren (Yeni adı: Çatören) (Aşkale - Erzurum), Çatköy (Çat - Erzurum), Y. Çat (Çat - Erzurum) (Perveri - Siirt), «Çat», Orta Asya Türkleri arasındaki bir uruğun adı olduğu gibi, Başkurt Türklerinin yaşadığı Başkürdistan yakınlarında bir yerin adıdır (96). Ayrıca Doğu Türkistan'da bir kentin adı «Uluççat» tır. Bu son şehrin adını, Türkiye'ye gelen Türkistanlılardan öğrenmiş bulunuyoruz. Türkiye'nin diğer birçok

Türk Töresi, İstanbul, 1339 ve bizim «Töre» Dergisinin Haziran 1972 sayısında çıkan bu konudaki makalemiz.

(96) Togan, Türkili (Türkistan) Tarihi, sf. 159-60.

yerinde de, «çatı» isimli köyler mevcuttur.

Cinezur (Yeni adı: Çağdaş) (Lice - Diyarbakır), Çineri (Yeni adı: Yolveren) (Batman - Siirt). Azerbaycan'da bir «Çine» kasabası vardır. Aydın'ın bir kazasının adı da «Çine» dir. Bu isimde birçok köyümüz vardır. Yukarıdaki iki köyün adı da «çine» ile ilgilidir.

Doyran (Adıyaman), Azerbaycan'da böyle bir yer adı olduğunu hatırlıyoruz. Türkiye'nin çeşitli yerlerinde bu adı alan birçok köy vardır. Rumeli'ye geçen Türkler, aynı geleneği devam ettirmişler ve Türkistan ve Türkiye yer adlarını oraya götürmüşlerdir. Bulgaristan'da ve Yunanistan'da (Selânik'de) birer «Doyran» köyü vardır.

Göktepe (Mazgirt - Tunceli), Göktepe (Urfa), Göktepe (Birecik - Urfa), Göktepe (Hilvan - Urfa). Batı Türkistan'da bir yerin adı «Göktepe» dir. Toroslar'da, Akseki'nin üzerindeki meşhur bir yaylanın adı da «Göktepe» dir. Bu isimde pek çok yayla ve köyümüz vardır.

Gümüştepe (Kağızman - Kars), Gümüştepe (Muradiye - Van). İran'ın kuzey doğusunda bir şehrin adı «Gümüştepe» dir. Buralarda tamamen Türkmenler yaşamaktadır.

Güneysu (İspir - Erzurum), A. Karagüney (Kağızman - Kars), Y. Karagüney (Kağızman - Kars). Bu köy adları, «güney» kelimesini taşımaktadır. Orta Asya'da, Kırgızistan'ın kuzeyindeki dağ silsilelerinden birinin adı «Küngey» dir (97).

Hazarşah (Selhan - Bingöl). Hazar denizi ile, Harzemşah'larla ilgili bir köy adıdır.

Hive (Yeni adı: Derindere) (Ardahan - Kars), Hive (Yeni adı: Sürügüden) (Göle - Kars), Hive (Yeni adı: Erdal) (Tutak - Ağrı), Türkistan'da ünlü bir şehrin adı

(97) Abdülkadir İnan, Makaleler ve İncelemeler, sf. 41.

«Hive» dir. Vambery'nin gördüğü Türkmen oymaklarından biri de bu ismi taşımakta idi. Garip bir zihniyetle bu güzelim isim değiştirilerek, yerine yavan ve saçma adlar konulmuştur.

Horasan kazası (Erzurum). Batı Türkistan'da büyük bir bölgenin adı «Horasan» dır ve tarihte meşhurdur. Selçuklular Türkiye'ye Horasan ellerinden göç etmişlerdir «Horasan erleri» çok iyi bilinir. Eski kale ve binalarda kullanılan, çok sağlam bir harcın adı, Yörük ve Türkmenler arasında «Horasan» dir.

İdil kazası (Mardin). Ruslar Volga adını verdikleri nehre, Türkler «İdil» diyordu. O bölgelere de «İdil» denir.

Kâhta kazası (Adıyaman). Bazı Batı'lı yazarlar, Doğu Türkistan Türklerini «Moğol» zannederek, konularını o şekilde işlemişlerdir. Bunlardan biri de muhtemelen Doğu Türkistan'da olan «Kâhta» şehrini, Moğolistan'da göstermiştir (98).

Karabağ (Digor - Kars), Karabağ (Kağızman - Kars). Aynı isimde bir şehir de Azerbaycan'da vardır.

Kazan (D. Beyazıt - Ağrı), Kazan (Yeni adı: Kazlıgöl) (Patnos - Ağrı), Kazancı (Hınıs - Erzurum), Kebirikazan (Yeni adı: B. Kazan) (Siverek - Urfa), Y. Kazanlar (Palu - Elâziğ). Rusya'nın kuzeyinde, Tatar adı verilen ve Kuman - Kıpçak ve Peçenek Türklerinden olan cemaatlerle meskûn, tarihi, büyük ve meşhur bir şehrin adı «Kazan» dır. Dede Korkut masallarındaki ünlü kahramanlardan birinin adı «Salur Kazan» dır.

Kerkilik (Yeni adı: Yünören) (Şenkaya - Erzurum). Türkistan'ın, Afganistan hududundaki bir yerin adı «Kerki» dir (99). Yukarıdaki köyün adı ile, Türkistan'

(98) Larson, Moğollar, İstanbul, 1932, sf. 67, 70.

(99) Map of Soviet Central Asia and Kazakhstan (İs-

daki bu yerin adı arasında bir münasebet olduğu açıktır.

Kubacık (Urfa), Kubacık (Çınar - Diyarbakır), Kuban (Sırt). Kafkasya'da bir nehrin adı «Kuban» dir. Orta Asya'da, Özbekistan'da, Fergana vilâyetinin pamuk ziracı merkezlerinden biri «Kuba Kasabası» dir (100).

Kulukent (Aralık - Kars). «Kulu» Türkistan'da bir yer adıdır. Ayrıca, Kıpçak'ların «Küçük Yüz» kabileslerinden «Alimulu Kabilesi» nin «Baybaktı» şubesinin, «Kanık» kolunun bir oymağının adı da «Kulu Sunduk» tur (101).

Naıcivan (Digor - Kars). Azerbaycan'da bir kasabanın adı «Naıcivan» dir.

Sarıkamış kazası (Kars). Seyhun nehrinin aktığı çukura, «Sarıkamış Çukuru» denir. Burada teşekkül eden gölün adı «Huz Tıngız (Kız Denizi)» dir (102).

Keçeser (Yeni adı: Balabant) (Sarıkamış), Sorhun (Yeni adı: Sorkunlu) (Digor - Kars). Türkiye'nin birçok yerinde «sor» lu pek çok köy ve «Sorkun» yaylası vardır. Oğuz boylarından birinin adı «Sorki» dir (103). Belki de bu isimle ilgili olabilirler.

Taşköprü (Çıldır - Kars). Türkistan'da bir şehir adıdır. Kastamonu'nun bir kazasının ve Rumeli'deki bir kasabanın adı da aynıdır.

Tebrizcik (İllica - Erzurum), Azerbaycan'da büyük bir Türk şehrinin adıdır.

sued by the Central Asian Research Centre in association with St. Antony's College, Oxford, Soviet Affairs Study Group, Second Ed. Revised, 1982).

(100) Togan, aynı eser, sf. 282.

(101) Abdülkadir İnan, aynı eser, sf. 5.

(102) Togan, aynı eser, sf. 108.

(103) İnan, aynı eser, sf. 242-3.

Zara (Yeni adı: Dalbaşı) (Horasan - Erzurum). Sivas'ın aynı adı taşıyan bir kasabası olduğu da ma-lûmdur. Elâzığ ve Van'da da bu isimde köylerin ol-mazı lâzım. Fişleyemedik, fakat aklım zda öyle kaldı. Türkistan ve Azerbaycan'da aynı adı taşıyan bir yer bulamadık, fakat Bulgaristan'da «Yenizara» kasabası olduğunu biliyoruz.

Zeyrek (İspir - Erzurum). Türkistan'da böyle bir yer adı olduğunu bir yerde okuduğumuzu hatırlıyoruz. İstanbul'da, Fatih'le Unkapanı arasındaki bir semtin adı da «Zeyrek» tir.

ESKİ TÜRK ÜNVANLARINI, YERLEŞME VE AKRABALIK KELİMELERİNİ İSİM OLARAK ALAN KÖYLER

Yukarıdan beri verdiğimiz köy adları bu ve bun-dan sonraki köy isimleri, Doğu Anadolu'daki bütün köylerin isimleri değildir. Elbette, bunlar bizim tesbit edebilip, bütün hakkında fikir verebilmek maksadı ile aldığımız örneklerdir. Tamamı uzun bir kitap tutar. Örneklemeye usulü ile yaptığımız bu kısa incelemede, bir fikir verebildiğimizi, verebileceğimizi sanıyorum. Şimdi gene aynı usulle, köylerin isimlerini sıralayalım. Bu bahiste pek fazla açıklama yapmıyacağımızı, buna lüzum olmadığını da belirtelim.

Şahnahan (Malatya), Alhanuşağı (Malatya), (Ha-nuşağı (Ovacık - Tunceli), Alhan (Malazgirt - Tunceli), Seyithan (Sütlüce- Tunceli), Hancıgaz (Urfa), Ağızhan (Urfa), İlhan (Urfa), Uluhan (Urfa), Hanoğlu (Ma-lazgirt - Muş), Okçuhan (Malazgirt - Muş), Hasunhan (Yeni adı: Tatlıca) (Malazgirt), Oğuzhan (Malazgirt), İşhanlar (Yeni adı: Altınbaşak) (Viranşehir - Urfa), Ağaçhan (Çermik - Diyarbakır), Hanköy (Yeni adı : Hankendi) Bucağı (Elâzığ), Emirhan (Baskil - Elâzığ), Hanıbrahimşah (Yeni adı: Esenkent) (Elâzığ), Hanköy

(Murâdiye - Van), Kağam (Yeni adı: Erkeçli. Kağan'ın bozulmuş şekli olsa gerektir.) (Patnos - Ağrı), Eski-beyrehatun (Çıldır - Kars), Yenibeyrehatun (Çıldır), Şahverdi (Ovacık - Tunceli), Şahvelet (Yeni adı: Oğul-oba) (Diyadin - Ağrı), Şahverdiyan (Yeni adı: Örtülü) (Lice - Diyarbakır), Şahverdi (Refahiye - Erzincan), Tarham (Yeni adı: Bayramlı, «Tarhan» kelimesinin biraz değişmiş şekli olacak) (Eruh - Siirt). Malatya'ya bağlı Hekimhan kazası da aynı şekilde yukarıdaki köyler gibi, «Han» ünvanı ile meydana getirilmiştir. Urfa, Siverek'te Ağaçanlı ve Kelehanlı'ların varlığından, daha önlere bahsetmiştik.

Bozağa karaderbendi (Pülümür - Tunceli), Dağbek (Pülümür), Beyburcu (Halfeti - Urfa), Bekçeri (Siverek - Urfa), Hacıbey (Cemişgezek - Tunceli), Beylermezraası (Mazgirt - Tunceli), Ağabey (Tuzluca - Kars), Atabey (Malatya) Karabey (Muş), Muradibey (Yeni adı: Yazbaşı) (Bulanık - Muş).

Elaldı (Tercan - Erzincan). Eski Türk içtimâî teşkilâtına ait bir kelime olan «El-İl» sözü ile meydana getirilmiş bir köy adıdır. Boylu (Şirvan - Siirt). Türk içtimâî teşkilâtındaki «boy» kelimesinden, yapılmış bir köy adıdır. Boyçapkın (Malazgirt - Muş). Aynı «boy» kelimesini taşıyan bir köy adıdır.

Mollababa (Korkut - Muş). Bacioğlu (Arpaçay - Kars), Dengizbacı (Nenizbacı demek olduğu bellidir. Türkçeden başka dil konuştuğu zannedilen köyün halkı, Dengizbacı diye telâffuz eder. Türkçeleştirdiklerini sananlar, bu kelimeyi «Yaslıca» haline getirmişler) (Bozova - Urfa). Bu köy halkının, Yozgat tarafından gelen Çapanoğulları soyuna mensup oldukları söylenir.

Balaban (Kale - Malatya), Balan (Yeni adı: Yüceköy) (Gercüş - Mardin), Balan (Yeni adı: Geçityaka) (Pertek - Tunceli), Alabala (Yeni adı: Açıkyaşı) Arda-

han, Köllükbalaban (Suruç - Urfa), Balan (Yeni adı: Gökçe) (Elâzığ), Dedegül (Ardahan). Beyşehir Gölü ile Eğridir Gölü arasında uzanan Anamas dağları üzerinde bir «Dedegül Dağı» vardır ve Yörükler yaylamaya çıkar. Dedeköy (Kale - Malatya), Dedeköy (Akçadağ - Malatya), Dedebağ (Mazgirt - Tunceli), Dede-ler (Yeni adı: Taşdibek) (Arapkir - Malatya), Dedeköy (Viranşehir - Urfa), Edegül (Ardahan). Hatırımızda kaldığına göre, bazı Türkmen oymakları, hala yerine «ede» kelimesini kullanırlar ve bu köyün adı da bununla ilgili olmalıdır.

Alican (Muş), Alican (Yazıhan - Malatya), Yukarıalican (İğdir), Canderviş (Tuzluca - Kars), Emince (Aralık - Kars), Hasancan (Digor - Kars), Kasımcı (İğdir), Azerî Türkleri «can» sözünü çok kullanırlar. Anamas dağlarında yaylayıp, Serik'te (Antalya) kışlayan Karakoyunlu Yörükleri, şahıs isimlerini «Alice, Hasanca, Velice, Yusufca» şeklinde söylerler. Meşhur denizcimiz Turgut Reise, «Turgutça» denildiğini tarihî kaynaklardan biliyoruz. Demek ki Turgut Reis, Muğla'nın Yatağan kasabasına bağlı bir köyde doğmuş bir Yörük çocuğu idi ve isimleri «ce»li, «ca»lı söyleyen oymaklara mensuptu. Doğu Anadolu'nun yukarıda adlarını verdiğimiz köyleri de bu geleneğe sahip oymaklar tarafından kurulmuş olmalıdır.

Ağılyazı (Darende - Malatya), «Ağıl», koyunların barınağıdır, etrafı çitlerle çevrili bir yerdir. Kazak Türklerinin «oba», «kışla», «köy» kelimesi yerine kullandıkları «Aul-Avul» un bozulmuş şekli olabilir. Türkmen ve Yörükler, düz ovaya «yazı» derler. Akyazı (Yazıhan - Malatya), Açık yazı (Urfa). Konduravul (Yeni adı: Altınemük) (Hanak), Karayazı kazası (Erzurum), Kadıkışlak (İğdir), Kayakışlak (Tuzluca - Kars), Yazıhan Bucağı (Malatya), Bahçelikişla (Oltu - Erzurum), Timurkişla (Şenkaya - Erzurum), Halıkışlak (Di-

gor - Kars), Kışla (Arguvan - Malatya), Kışlakom (Muş), Boybeğikomu (Yeni adı: Boybeği) (Erzincan), Yenikonak (Ovacık - Tunceli), Konaklar (Pertek - Tunceli), Obaköy (İğdır), Cezve obası (Yeni adı: Cömlekoba) (Doğanşehir - Malatya), Görcobası (Doğanşehir - Malatya), Şatır obası (Doğanşehir), Kurucaova (Doğanşehir), Çukuroymağı (Pötürge - Malatya), Aktuzla (Malazgirt - Muş), Yaylacık (Ardahan), Zöhrapyay'a (Arpaçay), Yaylacık (Urfa), Dereyurt (Hekimhan - Malatya), Delihasanurdu (Hekimhan - Malatya), Güzelyurt Bucağı (Hekimhan), Özyurt (Van), Yamanyurt (Özalp - Van), Kocaözü Bucağı (Hekimhan), Yörükler, dağlar arasındaki düz, verimli ovacıklara «öz» adını verirler. Aktuzla (Malazgirt - Muş).

COĞRAFİ DURUMA GÖRE İSİMLENDİRİLEN KÖYLER:

Atalarımız köy isimleri almakta gayet şuurlu idiler. Yukarıda saydığımız şıklara dayanarak köy adı verdikleri gibi, yerleştikleri arazinin durumuna, mevkiine göre de isim alırlardı. Şimdi böyle köyleri de sırası ile görelim.

Yalnızcağaç (Kağızman - Kars), Kurucağaç (Tuzluca - Kars), İriağaç (Yazihan - Malatya), Gökağaç (Arguvan - Malatya), Tekaağaç (Nusaybin - Mardin), Karameşe (Muş), Karameşe (Varto - Muş), Ağcere (Akçalkale - Urfa), (Azeriler, ceylâna, 'ceran veya ceren' derler, Buradaki Ağcere, Ağceren'in değişmiş şekli olabilir. Öyle ise, beyaz ceylan demektir), Akmescit (Urfa), Akçahisar (Urfa), Ağcalar (Pasinler - Erzurum), Ağcakoca (Tekman - Erzurum), Ağadeve (Kars, Ak deveye benzetilen bir arazi parçasının adı, köy adı olmuş) Akom (Yeni adı: Akdere, Kom, ağıl demektir) (Kars), Ağcalar (Akçalar) (Arpaçay - Kars), Akçam (Kağızman), Karaağıl Bucağı (Bulanık - Muş),

Akbaba (Darende - Totem adı da olması muhtemel), Akdağ (Akyazı - Erzurum), Akçadağ kazası (Malatya), Akseki (İspir - Erzurum), Akseki (Sivrice - Elâzığ). «Seki», basamak, yüksekçe bir yer demektir. Bu isimde Antalya'nın bir kazası vardır. Arazi beyaz basamaklar halinde olursa bu isim verilir. Yörükler içinde bulunduğu durumu takdir edemeyip, hayaller peşinde koşanlar için şöyle söylerler: «Oturduğumuz yer ahir sekisi, çağırdığımız türkü İstanbul türküsü». Anadolu'nun birçok köyünde evler iki katlı yapılır, altta hayvanlar, üstte (ahir sekisinde) insanlar barınır.

Bahçeköy (Yaygın - Muş), Bostankaya (Malazgirt - Muş), Bahçe (Malazgirt), Ulubağ (Urfa), Bağlıca (Bozova - Urfa), Bahçecik (Hilvan - Urfa), Bahçecik (Oltu - Erzurum), Bahçeli kışla (Oltu), Bahçecik (Tuzluca - Kars), Bahçelimeydan (Tuzluca - Kars), Bağköy (Akçadağ - Malatya), Bostancık (Arapkir), Bahçedam (Hekimhan), Bostankent (Mercimekkale - Muş), Bakırlı (Pertek - Tunceli), Bardakçı (Üçdam - Pülümür - Tunceli), Borluk (Kars). Üzümlük, bağlık yerlere, Göktürklerin «borluk» adını verdiklerini daha önce belirtmiştik.

Çalkıran (Tunceli), Çatak (Oltu), Çatak (Tekman), Çatak (Digor), Çatak (Sarıkamış), Büyükçatak, Küçükçatak (Susuz - Kars), Aşağıçatak, Yukarıçatak (Bozova - Urfa), Aşağıçatak (Hilvan - Urfa), Çevirme (Tekman), Çevirme (Akçadağ).

Engücek (Yeni adı: Karataş) (İspir).

Gözene (Yeşilyurt - Pötürge), Gözeler (Ovacık - Tunceli), Köze (Yeni adı: Üçağıl) (Midyat - Mardin), Gözelek (Siverek), Gözeli (Viranşehir). Doğu Anadolu'nun diğer vilâyetlerinde de bu isimde (bir nevi pınarı ifade eder) epeyce köy vardır. Gülveren (Diyaadin) İran hududunda. Yanından Sarısu nehri akar. Güngörmez (İğdır), Gürün (Nusaybin - Mardin). Bu

isiminde de bir kazamız var.

Karakale (Yeni adı: Yukarıkarakale) (Pasinli), Tortumkale (Tortum), Bozkale (Kars), Ağaçkale (Akçakale) (Arpaçay), Karakale (Arpaçay), Karakale (Çıldır), Kalecik (Göle), Aşağıkızılkale, Yukarıkızılkale (Karayazı - Erzurum), Başkale (Narman - Erzurum), Boğçakale (Narman - Erzurum), Samikale (Narman), Toprakkale (Olut - Erzurum), Narmankale (Yeni adı: Ünlükaya) (Olut), Kaledibi (Olur - Erzurum), Ortakale (Selim - Kars), Karakale (Susuz - Kars), Kaleköy (Kale - Malatya), Kalebaşı (Sarıkamış), Yeşilkale (Hekimhan), Kale (Kalecik) (Nusaybin - Mardin), Ulukale (Akçapınar - Çemişgezek), Karakale (Hanak - Kars), Akçakale (Kağızman), Karakale (Kağızman), Köketkarakale (Kağızman), Ortakale (Sarıkamış, Akçakale (Selim), Karakale (Selim), Kalacık (Kalecik (Hozat - Tunceli), Kaleköy (Mazgirt - Tunceli), Kızılkale (Mazgirt), Başkalecik (Dağyolu - Pülümür), Kızılburç (Payamlı - Urfa), Kızılkuşu (Urfa), Kırmızı killi toprağı olan arazide kurulan köyler bu ismi alırlar. Kümekavak (Akçadağ - Malatya) Kavakköy (Darende), Kavaktepe (Mazgirt), Kengerli (Urfa) Marul gibi soyulup, göbeğı yenen dikenli bir bitkinin adına «kenger» denir (Yörük ve Türkmenler tarafından) Burada çok yetiştiğı anlaşılmıştır. Kepez (Akçadağ) Tepelik yerlere bu isim verilir. Galiba Türkmen kadın başlıkları da bu adı alır. Kevenk (Yeni adı: Nişantaşı) (Akşar - Şenkaya). Kevenk de bir nevi sebze, bitkisidir. Kozluca (Ovacık), Kozluca (Digor), Kozluca (Kağızman), Akkoz (Sarıkamış), Kozluk (Kale - Malatya), Yukarıkozluca (Akçadağ), Kozluk (Pötürge), Kozluca (Hozat). «Koz» ceviz demektir.

Karamağara (Akçadağ), Kızıлмаğara (Kuluncak - Darende), Akmağara (Hekimhan), Mağaracık (Çamlıdere - Urfa), Kırkmağara (Urfa), Mağaracık (Yeni adı:

Överler) (Urfa), Akmağara (Kanlıavşar - Bozova).

Balpayam (Pülümür - Tunceli) Payamlı (Urfa).
Badem mantesine gelir. Denizli'nin bir kazasının adı da «Acıpayam» dir. Akpınar (İspir) İncesu (İspir), Gölyurt (İspir), Güneysu (İspir) Karasu (Karayazı), Kirgindere (Karayazı), Turnagöl (Karayazı), Karapınar (Narman, Erzurum) Oludere (Olur Erzurum), Gölciğez (Pasirler), Pusudere (Pasinler), Soğuksu (Çobanlıdede - Pasinler), Göllet (Şenkaya), Dengiz (Tekman), İncesu (Tekman), Karapınar (Tekman) Körsu (Tekman), Turnagöl (Gökoğlan - Tekman) Gökdere (Şenyurt - Tortum), Subatan (Kars) Arpaçay kazası (Kars), Akbulak (Akyaka - Arpaçay), Harabesuz (Yeni adı, Saklıca) (Digor), B. Altınbulak (Göle), Harabeatınbuluk (Yeni adı: K. Altınbulak) (Göle), Bulakbaşı (Taşburun - İğdir), Akçay (Kağızman). Derindere (Emirbey Posof - Kais) Handere (Sarıkamış), Karapınar (Sarıkamış), Altınbulak (Sarıkamış), Akpınar (Selim), Kırkpınar (Selim), Koşapınar (Selim), Gölbaşı (Susuz Kars) İncesu (Susuz), İncilipınar (Susuz Karapınar (Susuz) Kırkpınar (Susuz), Karabulak (Tuzluca), Ombulak (Tuzluca), Kumbulak (Tuzluca), Soğukbulak (Tuzluca), Gürbülak (Diyadin - Ağrı), Yassıbulak (Tuzluca), İncesu (Tuzluca), Kırkbulak (Tuzluca), Sarıbulak (Tuzluca), Gölpınar (Malatya), Suluköy (Malatya), Balıkderesi (Malatya), Hatunsuyu (Malatya), Mısırdere (Yazıhan - Malatya), Gülpınar (Akçadağ), Karanlıkdere (Akçadağ), Karapınar (Akçadağ), Keklikpınarı (Akçadağ), Kırkpınar (Akçadağ), Kotangölü (Akçadağ), Kaynak (Kürecik - Malatya), Yenipınar (Malatya), Irmaklar (Darende), Kurudere (Darende), Y. Ulupınar (Balaban - Malatya), Çayköy (Darende), Kaynarca (Darende) Kapıdere (Doğanşehir), Polatderesi (Doğanşehir), Karanlıkdere (Doğanşehir), Akpınar (Hekimhan), Çanakpınar (Hekimhan),

Dereköy (Hekimhan), Karadere (Hekimhan), Kozdere (Hekimhan), Karapınar (Hekimhan), Taşoluk (Hekimhan), Tekederesi (Pötürge), Cevizpınarı (Mardin), Göl-lü (Mardin), Aşağıdere (Cizre - Mardin), Akçay (De-rik - Mardin), Göllü (Ömerli - Mardin), Suluk (Muş), Akpınar (Muş), Gölköy (Muş), Kazgöl (Malazgirt), Ka-rapungal (Varto - Muş), Akpınar (Hozat - Tunceli), Kârdere (Yeni adı: Sülüntaş) (Mazgirt), Halitpınar (Karaoğlan - Ovacık), Eğripınar (Yeşilyazı - Ovacık), Dereli (Pertek), Ulupınar (Pertek), Koçpınar (Pertek), Dereköy (Pülümür), Akpınar (Urfa), Gölpınar (Urfa), Kırkpınar (Urfa), Kızılpınar (Urfa), Karapınar (Bozo-va), Karapınar (Hilvan), Üçpınar (Suruç),

Uzuntarla (Sütlüce - Tunceli).

Topsöğüt (Malatya), Söğüt (Malatya), Söğüt (Do-ğanşehir), Söğüt (Hekimhan), Söğütlü (Selim), Söğüt-lü (Tuzluca), Söğütlü (Bulanık), Söğütlü (Ovacık), Söğütlü (Bozova), Ovacık (Hilvan), Ovacık (Erzurum).

Tahtalı (Hekimhan), Tımar (Pasinler), Küçükzaim (Yeni adı: Harmanlı) (Susuz), Büyükzaim (Yeni adı: Yolboyu), (Susuz).

Binlerce köy adından tesbit edebildiklerimiz bun-lardır. Bu kadarı bile gösteriyor ki, Doğu Anadolu, Türkistan kadar, Azerbaycan kadar ve Türkiye'nin diğ-er herhangi bir bölgesi kadar Türktür. Oradaki köyleri Türk uruklarının çeşitli oymakları kurmuş ve Türk töre ve geleneğine göre isimlendirmişlerdir. Kem gözler, gayrı ilmî iddialar, bu vesikalar önünde tesir-siz kalmağa mahkûmdur.

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

On lira

TUR.